

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
BANKACILIK VE SİGORTACILIK ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK ANABİLİM DALI
BANKACILIK DALI

**TÜRKİYE’DE TÜREV İŞLEM SÖZLEŞMELERİNİN BANKALAR
VASITASIYLA VERGİLENDİRİLMESİ VE ÖRNEK UYGULAMALAR**

Yüksek Lisans Tezi

Güneri GÖZÜAÇIK

İstanbul, 2016

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
BANKACILIK VE SİGORTACILIK ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK ANABİLİM DALI
BANKACILIK DALI

**TÜRKİYE’DE TÜREV İŞLEM SÖZLEŞMELERİNİN BANKALAR
VASITASIYLA VERGİLENDİRİLMESİ VE ÖRNEK UYGULAMALAR**

Yüksek Lisans Tezi

Güneri GÖZÜAÇIK

Danışman: Doç. Dr. Özgür ÇATIKKAŞ

İstanbul, 2016

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü

Aşağıda belirtilen lisansüstü tez, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği hükümlerinde belirtilen esaslar çerçevesinde jüri önünde savunulmuş ve jüri tarafından başarılı bulunmuştur.

TEZ BAŞLIĞI : Türkiye’de Türev İşlem Sözleşmelerinin Bankalar Vasıtasıyla Vergilendirilmesi ve Örnek Uygulamalar

TÜRÜ :Yüksek Lisans

TEZİ HAZIRLAYAN : Güneri GÖZÖAÇIK

ANABİLİM DALI : Bankacılık

SAVUNMA TARİHİ : 20.06.2016

JÜRI ÜYELERİ

GÖREVİ

ADI SOYADI

İmza

Danışman

Doç.Dr.Özgür ÇATIKKAŞ

Üye

Doç.Dr.Mustafa OKUR

Üye

Yrd.Doç.Dr.Sabri TOPAK

Marmara Üniversitesi Cıvıkoğlu
Kampusu Bankacılık ve
Sigortacılık Enstitüsü 34722
Kadıköy / İSTANBUL

T (216) 347 69 51 (Faks)

T (216) 418 20 88

İmza:ÖZGÜR ÇATIKKAŞ

http://tez.marmara.edu.tr

Ayrıntılı bilgi için:

TABLO LİSTESİ	v
ŞEKİL LİSTESİ	vi
KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ	1
1. TÜREV PİYASALAR VE GELİŞİM SÜRECİ.....	3
1.1. GENEL OLARAK PİYASA KAVRAMI VE ÇEŞİTLERİ.....	3
1.1.1. Spot Piyasalar ve Vadeli İşlem Piyasaları Arasında Temel Farklar	5
1.2. RİSK VE VADELİ İŞLEM PİYASALARININ KULLANIM AMAÇLARI.....	6
1.2.1. Risk Kavramı ve Vadeli İşlemler	6
1.2.2. Korunma (Hedging)	7
1.2.3. Arbitraj.....	8
1.2.4. Spekülasyon.....	8
1.2.5. Tehlikeler.....	9
1.3. TÜRKİYEDE VE DÜNYADA VADELİ İŞLEM PİYASALARININ GELİŞİM SÜRECİ... 10	10
1.3.1. Dünyada Vadeli İşlemler	10
1.3.2. Türkiye’de Vadeli İşlemler	13
1.4. VADELİ İŞLEM PİYASALARINDA SÖZLEŞME TÜRLERİ	18
1.4.1. Forward Sözleşmeler	18
1.4.2. Swap Sözleşmeler	19
1.4.2.1. Faiz Swapları	19
1.4.2.2. Para (Döviz) Swapları	21
1.4.2.3. Mal swapları	23
1.4.3. Futures Sözleşmeler (Vadeli İşlem Sözleşmesi)	24
1.4.4. Opsiyon Sözleşmeleri.....	27
1.5. TÜRKİYE’DE VADELİ İŞLEM VE OPSİYON BORSASININ İŞLEYİŞİ VE TEMEL KAVRAMLAR.....	29
1.5.1. Borsada Pozisyon Alma.....	29
1.5.1.1. Uzun Pozisyon.....	30
1.5.1.2. Kısa Pozisyon	30
1.5.2. Borsada Pozisyon Kapatma Şekilleri.....	30
1.5.2.1. Ters İşlem ile Pozisyonun Kapatılması.....	31
1.5.2.2. Vadenin Gelmesi Yoluyla Pozisyon Kapatılması.....	31
1.5.2.3. Pozisyon Transferi Yoluyla Pozisyon Kapatılması.....	32
1.5.3. Opsiyon Primi	33
1.5.4. Uzlaşma Fiyatı.....	33
1.5.5. Kullanım Fiyatı	33

1.5.6. İşlem Teminatları	33
1.5.7. Dayanak Varlık.....	33
1.5.8. Kaldıraçlı Alım-Satım İşlemleri	33
1.5.9. Takas Merkezi.....	34
2. TÜREV ÜRÜN SÖZLEŞMELERİNİN TÜRK VERGİ KANUNLARI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	35
2.1. TÜREV PİYASA ARAÇLARI.....	35
2.2. TÜRKİYE’DE TÜREV ÜRÜN SÖZLEŞMELERİNDEN ELDE EDİLEN KAZANÇ VE İRADIN VERGİLENDİRİLMESİ	36
2.3. GELİR VERGİSİ KANUNU GEÇİCİ 67’NCİ MADDE UYGULAMASI : BANKALAR VASITASIYLA VERGİLEME.....	37
2.3.1. Verginin Konusu: Diğer Sermaye Piyasası Araçları	37
2.3.2. Vergiyi Doğuran Olay ve Verginin Mükellefi	39
2.3.2.1. Diğer Sermaye Piyasası Araçlarının Alım veya Satımından Elde Edilen Kazanç ve İradlar.....	39
2.3.2.2. Diğer Sermaye Piyasası Aracı Üzerinden Elde Edilen Gelirlerde Matrah.....	41
2.3.2.2.1. Alım ve Satım İşlemlerinde Tevkifat Matrahı	41
2.3.2.2.2. Aynı Diğer Sermaye Piyasası Aracından Değişik Tarihlerde Alımlar Yapıldıktan Sonra Bunların Bir Kısımının Elden Çıkarılması	41
2.3.2.2.3. Döviz, Altın veya Başka Bir Değere Endeksli Diğer Sermaye Piyasası Araçları	42
2.3.2.2.4. Yabancı Para Cinsinden İhraç Edilen Diğer Sermaye Piyasası Araçları.....	43
2.3.2.3. Alım, Satım İşlemlerinde Zarar Mahsubu	43
2.3.3. Vergi Sorumlusu: Tevkifat Yapmakla Sorumlu Olanlar ve Tevkifat Oranı.....	46
2.3.4. Kurumların Aralarında Gerçekleştirdikleri Vadeli İşlem ve Opsiyon Sözleşmeleri	48
2.3.5. Tevkifata Tabi Tutulan Gelirlerin Beyanı.....	54
2.4. DAR MÜKELLEF KİŞİ VE KURUMLARCA TÜREV İŞLEM SÖZLEŞMELERİNDEN ELDE EDİLEN KAZANÇ VE İRADIN VERGİLENDİRİLMESİ.....	55
2.5. YABANCI BORSALARDA İŞLEM GÖREN VADELİ İŞLEM VE OPSİYON SÖZLEŞMELERİNDEN ELDE EDİLEN KAZANÇ VE İRADIN VERGİLENDİRİLMESİ.....	62
2.5.1. Verginin Tahakkuku ve Ödenmesi	64
2.6. VARANTLAR VE VERGİLENDİRİLMESİ	66
2.6.1. Yatırım Kuruluşu Varantı ve Opsiyonlar	67
2.6.2. Yatırım Kuruluşu Varantı ve Ortaklık Varantı	68
2.6.3. Varant Türleri ve Yatırım	69
2.6.4. Varantların Vergilendirmesi	69
2.7. FOREKS PİYASALAR VE VERGİLENDİRME	71
2.8. TÜREV İŞLEM SÖZLEŞMELERİNDE BANKA SİGORTA MUAMELELERİ	76
2.8.1. Verginin Konusu, Mükellefi ve Vergiyi Doğuran Olay	76
2.8.2. Verginin Matrahı ve Oran	77
2.8.3. Türev İşlem Sözleşmelerinde Muamele Vergisi İstisnası	79
2.9. TÜREV İŞLEM SÖZLEŞMELERİ VE DAMGA VERGİSİ	81
2.9.1. Verginin Konusu.....	81
2.9.2. Vergiyi Doğuran Olay	81

2.9.3. Verginin Mükellefi.....	82
2.9.4. Türev Ürün Sözleşmeleri	82
2.9.5. Türev İşlem Sözleşmelerinde Damga Vergisi İstisnası	83
2.10. TÜREV İŞLEM SÖZLEŞMELERİ VE KATMA DEĞER VERGİSİ.....	84
2.10.1. Verginin Konusu	84
2.10.2. İşlemlerin Türkiye’de Yapılması.....	84
2.10.3. Teslim, Teslim Sayılan Haller ve Hizmet	85
2.10.4. Mükellef.....	85
2.10.5. Vergiyi Doğuran Olay.....	86
2.10.6. Matrah.....	86
2.10.7. Türev İşlemler ve Katma Değer Vergisi	86
3. TÜREV ÜRÜN SÖZLEŞMELERİNDEN ELDE EDİLEN KAZANÇ VE İRADLARIN BANKALAR VASITASIYLA VERGİLENDİRİLMESİNE YÖNELİK PRATİK UYGULAMALAR	92
3.1. Alivre Sözleşmeler	90
3.1.1. Kesinti Suretiyle Vergilendirme	91
3.1.1.1. Mükellefiyet Şekli.....	91
3.1.1.1.1. Kazanç Elde Eden Tam veya Dar Mükellef Gerçek Kişi	91
3.1.1.1.2. Kazanç Elde Eden Tam veya Dar Mükellef Sermaye Şirketi.....	92
3.1.1.1.3. Kazanç Elde Eden Tam veya Dar Mükellef Diğer Kurum	92
3.1.2. BSMV Açısından Değerlendirme	93
3.1.3. Katma Değer Vergisi Açısından Değerlendirme	93
3.1.4. Damga Vergisi Açısından Değerlendirme	93
3.2. Takas Sözleşmeleri (Swaps).....	94
3.2.1. Para Swapı	94
3.2.1.1. Kesinti Suretiyle Vergilendirme.....	95
3.2.1.1.1. Mükellefiyet Şekli.....	95
3.2.1.1.1.1. Kazanç Elde Eden Tam veya Dar Mükellef Gerçek Kişi.....	95
3.2.1.1.1.2. Kazanç Elde Eden Tam veya Dar Mükellef Sermaye Şirketi.....	95
3.2.1.1.1.3. Kazanç Elde Eden Tam veya Dar Mükellef Diğer Kurum	96
3.2.1.1.2. Zarar Mahsubu	96
3.2.1.2. BSMV Açısından Değerlendirme	97
3.2.1.3. Katma Değer Vergisi Açısından Değerlendirme	97
3.2.1.4. Damga Vergisi Açısından Değerlendirme	98
3.2.2. Faiz Swapı	98
3.2.2.1. Kesinti Suretiyle Vergilendirme.....	100
3.2.2.1.1. Mükellefiyet Şekli.....	100
3.2.2.1.1.1. Kazanç Elde Eden Tam veya Dar Mükellef Gerçek Kişi.....	100
3.2.2.1.1.2. Kazanç Elde Eden Tam veya Dar Mükellef Sermaye Şirketi.....	100
3.2.2.1.1.3. Kazanç Elde Eden Tam veya Dar Mükellef Diğer Kurum	101
3.2.2.1.2. Zarar Mahsubu	101
3.2.2.2. BSMV Açısından Değerlendirme	102

3.2.2.3.KDV Açısından Değerlendirme.....	102
3.2.2.4.Damga Vergisi Açısından Değerlendirme	102
3.3. Opsiyon Sözleşmeleri.....	103
3.3.1. Kesinti Suretiyle Vergilendirme	104
3.3.1.1.Mükellefiyet Şekli.....	104
3.3.1.1.1.Kazanç Elde Eden Tam veya Dar Mükellef Gerçek Kişi.....	104
3.3.1.1.2.Kazanç Elde Eden Tam veya Dar Mükellef Sermaye Şirketi.....	105
3.3.1.1.3.Kazanç Elde Eden Tam veya Dar Mükellef Diğer Kurum	105
3.3.1.1.4.Zarar Mahsubu	106
3.3.2. BSMV Açısından Değerlendirme	106
3.3.3. KDV Açısından Değerlendirme	107
3.3.4. Damga Vergisi Açısından Değerlendirme	107
3.4. Gelecek Vadeli İşlem Sözleşmeleri (futures)	107
3.4.1. Kesinti Suretiyle Vergilendirme	109
3.4.1.1.Mükellefiyet Şekli.....	109
3.4.1.1.1.Kazanç Elde Eden Tam veya Dar Mükellef Gerçek Kişi.....	109
3.4.1.1.2.Kazanç Elde Eden Tam veya Dar Mükellef Sermaye Şirketi.....	109
3.4.1.1.3.Kazanç Elde Eden Tam veya Dar Mükellef Diğer Kurum	110
3.4.2. BSMV Açısından Değerlendirme	110
3.4.3. KDV Açısından Değerlendirme	110
3.4.4. Damga Vergisi Açısından Değerlendirme	110
SONUÇ.....	111
KAYNAKÇA... ..	116

TABLO LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 1	Türev Ürün Piyasalarının Özellikleri.....	4
Tablo 2	Dünya Borsalarında Dayanak Varlıklar.....	12
Tablo 3	Dünya Borsalarında Vadeli İşlem Sözleşmeleri İşlem Hacmi.....	13
Tablo 4	Türkiye Vadeli İşlemler Piyasasında Seyir.....	17
Tablo 5	Faiz Swapı Ödeme Tablosu.....	20
Tablo 6	Para Swapında Nakit Akımı.....	23
Tablo 7	Pamuk Vadeli İşlem Sözleşmesi.....	27
Tablo 8	Kurumların Kendi Aralarında Yaptıkları Sözleşmelerde Kesinti.....	49
Tablo 9	Türev Ürün Sözleşmelerinde GelirVK'ya Göre Vergilendirme.....	51
Tablo 10	Dar Mükellef Kişi/Kurumlarda GelirVK'ya Göre Vergilendirme.....	62
Tablo 11	Yabancı Borsalarda İşlem Gören Vadeli İşlem Sözleşmelerinde Vergileme.....	68
Tablo 12	Varantlarda GelirVK/KurumlarVK'ya Göre	75
Tablo 13	Kaldıraçlı İşlemlerde GelirVK/KurumlarVK'ya Göre Vergilendirme.....	80
Tablo 14	Türev İşlem Sözleşmelerinde Uzlaşma Türüne Göre Uygulanacak BSMV.....	84
Tablo 15	Türev İşlem Sözleşmelerinde BSMV.....	85

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa No
Şekil 1	Faiz Oranı Swapı.....20
Şekil 2	Para Swapı.....22

KISALTMALAR

SerPK	Sermaye Piyasası Kanunu
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
GelirVK	Gelir Vergisi Kanunu
KurumVK	Kurumlar Vergisi Kanunu
KDVK	Katma Değer Vergisi Kanunu
KDV	Katma Değer Vergisi
VUK	Vergi Usul Kanunu
BSMV	Banka ve Sigorta Muameleri Vergisi
A.g.y.	Adı geçen yönetmelik
A.g.e.	Adı geçen eser
A.g.m.	Adı geçen makale
VOB	Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası
VIOP	Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
BKK	Bakanlar Kurulu Kararı
Takasbank	İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş.
İMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası A.Ş.
Borsa İstanbul	Borsa İstanbul A.Ş.
Vergi İdaresi	Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı

GİRİŞ

Bretton Woods sisteminin çöküşü ile birlikte ekonomilerde sabit kurdan dalgalı kura geçilmiş, 1970'li yıllarda ABD dolarının uluslararası piyasalarda dominant para birimi olarak kabul görmesi ile birlikte mal ve hizmet fiyatları ile faiz ve dövizde aşırı değişkenlikler ortaya çıkmış ve bu oynaklık uluslararası ticareti, yatırım arzusunu ve mali akımları önemli ölçüde etkilemiştir. Artan belirsizlik karşısında yeni araç ve yöntemler araştırılmış; faiz oranı, döviz kuru ve fiyatlardaki dalgalanmalar sonucunda oluşabilecek risklerden korunabilmek amacıyla piyasalarda yeni finansal araçlar geliştirilmeye başlanmıştır. Piyasaları dengeleme amacıyla oluşturulmuş bu ürünlerin önemli bölümü türev ürünler ve bu ürünlerin işlem gördüğü piyasalar ise türev piyasalar olarak adlandırılmaktadır.

Finansal türev ürünler, yine finansal bir enstrümanın değerinin diğer bazı temel varlıkların değerine bağlı olduğu ürünlerdir. Söz konusu ürünler organize borsalarda işlem görebileceği gibi teşkilatlanmış bir borsa bünyesinde olmaksızın taraflar arasında ya da tezgahüstü piyasalarda da işlem görebilmektedir. Vadeli işlem piyasalarının, risk transferi sağlamak ve geleceğe yönelik fiyat oluşturmak şeklinde iki temel fonksiyonu bulunmaktadır. Liberal ekonomik sistemin vazgeçilmez unsurlarından olan vadeli işlem ve opsiyon borsaları gelişmiş ülkelerde yaklaşık 100 senedir faaliyet göstermektedir.

Gerek dünyada gerekse ülkemizde kullanımı ve çeşitliliği sürekli artan türev ürün sözleşmeleri ülke vergi otoriteleri açısından da önemle izlenmesi ve düzenlenmesi gereken bir alandır. Ülkemiz uygulamasında yeni Sermaye Piyasası Kanunu ile hukuki zemine kavuşmuş olan enstrümanların bu çalışmada da belirtildiği üzere halihazırda vergi kanunlarımızda bulduğu yer ve konuya ilişkin vergi otoritesinin değerlendirmeleri ve direktiflerini içeren alt mevzuat oldukça yeni olup, gelişmeye ve derinleşmeye muhtaçtır.

Bu çalışmada yukarıda yer verilen düzenlemeler veri olarak kabul edilerek daha geniş bir bakış açısıyla vergisel olarak finansal türev ürünlerle ilgili olası durumlar analiz edilerek, değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde piyasa kavramı ve çeşitleri, spot ve vadeli işlem piyasaları arasındaki farklar, risk ve risk çeşitleri, vadeli işlem piyasalarının işlevi ve vadeli işlem piyasalarının bu riskleri yönetmek amacıyla kullanımı, Türkiye’de ve dünyada genel olarak vadeli işlem piyasalarının gelişim süreci, türev işlem sözleşme türleri ve bu sözleşmelerin ayırt edici özellikleri ile Türkiye’de vadeli işlem ve opsiyon borsasının işleyişi konularına yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, türev ürün sözleşmelerinin Türk vergi kanunlarındaki yeri irdelenmiş ve sözleşmeler çeşitli vergi kanunları açısından değerlendirilmiştir. Bu bölümde türev piyasa araçlarının sermaye piyasası mevzuatı ve vergi hukuku içindeki yeri; Sermaye Piyasası Kanunu, Gelir Vergisi Kanunu, Kurumlar Vergisi Kanunu, Katma Değer Vergisi Kanunu, Damga Vergisi Kanunu ve Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi Kanunu açısından değerlendirilmiştir. Bu kapsamda dar mükellef kişi ve kurumlarca türev işlem sözleşmelerinden elde edilecek kazanç ve iratların vergilendirilmesi, yabancı borsalarda işlem gören vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinden elde edilen kazanç ve iratların vergilendirilmesi, foreks piyasalarda vergilendirme, varantların vergilendirilmesi ana başlıklarına yer verilerek, konular açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde, türev ürün sözleşmelerinden elde edilen kazanç ve iratların bankalar vasıtasıyla vergilendirilmesinde örnek uygulamalara yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TÜREV PİYASALAR VE GELİŞİM SÜRECİ

1.1. GENEL OLARAK PİYASA KAVRAMI VE ÇEŞİTLERİ

Piyasa, ekonomide üretilen mal veya hizmetlerin arz talep dengesi içerisinde oluşan fiyatlara göre alım satıma konu olduğu sistemdir.

Piyasaların temel fonksiyonu, alıcı ve satıcıların tercihleri doğrultusunda almak veya satmak istedikleri ürünü o an geçerli olan en iyi fiyattan almalarına ve satmalarına imkan veren bir organizasyon olmasıdır. Öyle ki, modern piyasalar sayesinde tek fiyat kanunu işlerlik kazanacak ve böylelikle aynı nitelikteki kıymetin aynı anda farklı fiyattan işlem görmesi de engellenmiş olacaktır.

Alım ve satımı yapılan kıymetin özelliği o kıymetin işlem gördüğü piyasayı tanımlamakla beraber en genel anlamda piyasalar mal ve hizmet piyasaları olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu açıdan finansal piyasalar hizmet piyasasının içinde yer almakla birlikte günümüz modern ekonomilerinde fon arz edenlerle fon talep edenleri bir araya getiren fiziki ya da sanal mekanlar olarak tanımlanmaktadır.¹

Finansal pazarlar para ve sermaye piyasaları olarak bölünlenir. Para piyasasında genellikle 1 yıldan kısa süreli fon arz ve talebi işlem karşılığırken; 1 yıldan uzun vadeli fon arz ve talebinin karşılaşılarak işlem gördüğü piyasa ise sermaye piyasasıdır.²

Yeni ihraç edilmiş menkul kıymetlerin hükümet ya da şirketler tarafından ilk alıcılara satıldığı piyasalar birincil; daha önce piyasaya çıkarılmış menkul kıymetlerin alınıp satıldığı piyasalar ise ikincil piyasalardır. İkincil piyasalar borsa gibi organize piyasa ya da borsa dışı organize olmamış (örgütlenmemiş-tezgahüstü) piyasalar şeklinde oluşur.³

¹İsmail Çelik, **Vadeli İşlem Piyasasında Fiyat Keşfi, İzmir Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsasında Amprik Bir Uygulama**, İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No:283, 2012, s.1.

²Niyazi Berk, **Finansal Yönetim**, 6. Baskı, İstanbul:Türkmen Kitapevi, 2002, s.319.

³Abuzer Pınar, **Para-Banka-Kredi ve Para Politikası**,Ankara: Turhan Kitapevi, 2003, s. 68,69.

Diğer yandan finansal piyasaların yanında alım satım konu araçların niteliklerine göre mal, petrol, enerji, karbon piyasası gibi değişik sınıflara ayrılmış daha birçok alt piyasa bulunmaktadır.

Türev ürünlerin işlem gördüğü organize olmayan ve organize piyasalar arasındaki fark ve benzerlikleri gösteren tabloya aşağıda yer verilmiştir.⁴

Tablo 1
Türev Ürün Piyasalarının Özellikleri

Türev Ürün Piyasaları*		
Özellikler	Tezgahüstü Piyasalar	Organize Piyasalar
Sözleşme Özellikleri	Kullanıcıya özel, taraflar arasında pazarlık sonucu,esnek ve genellikle gizli	Standart sözleşmeler, büyüklük, vade, vb. özellikler itibariyle birbirinin aynı
İşlemlerin Gerçekleştiği Yer	İşlemler farklı mekanlarda yapılır	İşlemler belli bir mekanda yapılır
Takas Merkezi	Bir takas merkezi yoktur	Bir takas merkezi vardır
Düzenleme	Piyanın düzenlenmemiştir. kendisi Piyasa katılımcıları faaliyet gösterdikleri alanın düzenlemelerine tabidir.	Hukuki düzenlemelere tabidir
İşlem Gören Enstrümanlar	Forwardlar, opsiyonlar, swaplar, swaplara dayalı opsiyonlar, diğer sentetik türevler	Futures ve opsiyonlar
Likidite	Sınırlıdır	Yüksektir
Kredi Riski	Taraflar arasında kredi riski mevcuttur. Teminat mekanizması bu riski azaltmak amacıyla kullanılmaktadır.	Takas merkezi her işleme taraftır. Kredi riski günlük değerlemeler ve teminat yükümlülükleri vasıtasıyla yönetilmektedir.

⁴ Kaynak:Timur Altay Kaygısız, **Tezgahüstü İşlemlerin Merkezi Takası**, Sermaye Piyasası Kurulu Piyasa Gözetim ve Denetim Dairesi, Yeterlik Etüdü, Ankara, 2008, s.5.

1.1.1. Spot Piyasalar ve Vadeli İşlem Piyasaları Arasında Temel Farklar

Ödeme ve teslimatın işlem yapılan günde veya çok kısa süre içerisinde yapıldığı işlemlere spot veya nakit işlemler; buna karşın anlaşmanın bugün yapılması, anlaşma yükümlülüklerinin ise gelecekte yerine getirilmesi yönünde yapılan işlemlere ise vadeli işlem denilmektedir.

Diğer bir açıdan piyasaları değerlendirdiğimizde, herhangi bir yabancı para, mal ya da menkul kıymetin alım-satımının işlem tarihindeki döviz kuru ya da fiyat üzerinden en fazla 2 (iki) iş günü içinde gerçekleşmesini sağlayan sözleşmeye spot sözleşme, bu sözleşmelerin yapıldığı piyasaya ise spot piyasa denilmektedir.⁵

Spot piyasalardaki fiyatın anlık değişimi, piyasa oyuncularının gelecekteki fiyat değişimlerinden olumlu veya olumsuz etkilenmemelerini sağlamak bakımından bu riske karşı korunma ihtiyacı; vadeli işlem, opsiyon ve swap sözleşmelerinin doğuşuna sebep olmuştur. Alivve sözleşmeler (spot sözleşmeler), vadeli işlem sözleşmeleri, opsiyon sözleşmeleri ve swap sözleşmeleri vadeli piyasalarda yaygın olarak kullanılan türev araçlardır.

Spot piyasalarda işlemler iki taraf arasında yapılırken, vadeli işlem piyasalarında alıcı ve satıcının dışında onların muhatap olduğu takas kurumu mevcuttur. İşlemler için taraflar takas kurumuna teminat yatırmak zorundadırlar. Vadeli işlem borsalarının bu özelliği nedeniyle işlem yapılan karşı tarafın edimini yerine getirmeme riski yoktur.⁶

Spot piyasalarda o an geçerli fiyattan gerçek bir ürün alınmakta veya satılmakta iken; vadeli işlem borsalarında mal ve paranın takası ileri bir tarihte gerçekleşirken; alıcı ve satıcılar, kalitesi, miktarı, vadesi, teslim yeri belirlenmiş standart bir varlığı teslim almak veya teslim etmek üzere anlaşılırlar.

Vadeli işlem piyasaları, spot piyasaların aksine anlaşmanın bugünden yapıldığı ve yükümlülüklerin gelecek bir vadede yerine getirilmesinin öngörüldüğü piyasalardır.⁷

⁵Pınar, a.g.e., s.114.

⁶Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası A.Ş., **Türev Araçlar Lisanslama Rehberi**, s. 13.

⁷Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası A.Ş., **Türev Araçlar Lisanslama Rehberi**, İzmir,2007, s.12.

Vadeli işlemler piyasasının spot piyasalara göre, çeşitli avantajları bulunmaktadır. Kaldıraç etkisi olarak tanımlanan, düşük tutarlı başlangıç yatırımıyla yüksek getiri elde edilebilme özelliği sözkonusu faydalardan ilkinin oluşturmaktadır. Risk dağıtımına bağlı olarak belirsizliğin azalması ile birlikte varlık fiyatlarının sabit bir değere eşitlenebilmesi, piyasada işlem yapan yatırımcının geleceğe ilişkin faiz oranı, döviz kuru ve dolayısıyla fiyat konusunda daha gerçekçi belirlemelerde bulunabilmesi diğer faydaları oluşturmaktadır. Bunlara ilave olarak vadeli işlem piyasaları, piyasada işlem yapan ve genel olarak ilgilendikleri varlığın geleceğe ait fiyatlarının ne olacağını bilmek isteyen tüm yatırımcılara geleceğe yönelik bir bakış açısı sunarak, risk ve stok yönetimi politikalarının oluşumunda da yol gösterici rol oynar.⁸

1.2. RİSK VE VADELİ İŞLEM PİYASALARININ KULLANIM AMAÇLARI

1.2.1. Risk Kavramı ve Vadeli İşlemler

Risk, gelecekte gerçekleşme ihtimali bulunan olaylar nedeniyle yatırım amaçlı kullanılan paranın kaybedilme tehlikesidir. Başta kur, fiyat, anapara, politik risk faktörleri olmak üzere yatırım aracının getiri ve fiyatına etki edebilecek unsurlar mevcuttur. Benzer biçimde beklenen yüksek getiriyi elde edememe ya da yatırılan paranın kaybedilme tehlikesinin düşük olduğu yatırımlarda bu yatırımdan beklenecek getiri de düşük olacaktır. Risk ile getirinin doğru orantılı hareket ettiğini gösteren bu kural mali piyasaların temelini oluşturmaktadır.⁹

Son yıllarda dünya para ve sermaye piyasalarında gerçekleşen dalgalanmalar ve bu kapsamda oluşan belirsizliklere temel oluşturan fiyat oynaklıkları, türev işlem piyasalarının hızla gelişmesine temel oluşturmuştur. Tarım ürünleri ve diğer mallar üzerine düzenlenen vadeli sözleşmelerin işlem gördüğü piyasalar zamanla yerini, para

⁸Koray Kayalıdere, Hakan Aracı, Hüseyin Aktaş, **Türev ve Spot Piyasalar Arasındaki Etkileşim:VOB Üzerine Bir İnceleme**, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Ekim/2012, s.138.

⁹Sermaye Piyasası Kurulu, **Vadeli İşlem ve Opsiyon Sözleşmeleri**, SPK Yatırımcı Bilgilendirme Kitapçıkları-8, Ankara, Mart 2007,s. 8.

ve sermaye piyasası araçları üzerine düzenlenen vadeli işlem sözleşmelerine bırakmıştır.¹⁰

Vadeli işlem piyasalarının oluşturulma amaçlarına bakıldığında gelecekte ortaya çıkarması muhtemel faiz ve döviz kuru risklerini en aza indirme, yani riskten korunma fonksiyonunu yerine getirdiğini görebilmekteyiz. Daha sonraki süreçte ise, vadeli işlem piyasaları, yatırımcıların arbitraj imkanlarından yararlanma ve spekülasyon kazançlar elde etmelerine yardımcı olmak gibi fonksiyonları da yerine getirmeye başlamıştır.¹¹

Finansal türev kontratların hangi ürünler üzerine yazıldığı zaman içinde değişmekle birlikte organize piyasalarda vadeli işlem kontratları; yerli ve yabancı devlet tahvilleri ve senetleri, eurodolar banka mevduatları, federal fonlar, hazine bonoları ve diğer Libor, faizli mevduatlar, hisse senedi endeksleri, yabancı paralar, faiz oranları ve swaplar üzerine yazılabilmektedir.¹²

1.2.2. Korunma (Hedging)

Hedging (korunma), gelecekte gerçekleşebilecek fiyat hareketlerine karşı karşılaşılabilecek olan riski en düşük düzeye indirebilmek amacıyla yapılan işlemler olarak tanımlanmaktadır. Bu amaçla kullanılan enstrümanlar ise forward, futures, opsiyon ve swap kontratlarıdır.¹³

Hedge işleminin en başta gelen amacı, şimdiki ya da gelecekteki nakit pozisyonundan doğabilecek riskin azaltılmasıdır. Bu riski başkasına aktaran kişiye hedger denir. Bir hedger, varlığın fiyatında oluşabilecek risklerden kaçınmak ya da bunları elemine etmek amacıyla türev piyasalardan yararlanır. Hedging finansal ya da finansal olmayan kuruluşlar tarafından çok sık uygulanan bir yöntemdir. Bir banka faizlerde gerçekleşebilecek olası yükselişler nedeniyle, bir çokuluslu firma ise değişik

¹⁰Mehmet Kaygusuzoğlu, **Finansal Türev Ürünlerden Forward Sözleşmeleri ve Muhasebe İşlemleri**, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 25, Sayı 2, 2011, s.138.

¹¹Çelik, **a.g.e.**, s.4.

¹²M. Nuri Önortaç,**Finansal Risk Yönetimi”Hedging”**, T.C. Yeditepe Üniversitesi Yayınları, Sayı: 32, Temmuz 2006, s. 48.

¹³Kaygusuzoğlu, **a.g.m.** s. 138-139.

para birimleri arasında gelecekte kendisi için yükümlölük doğurabilecek döviz kuru artışlarını hedge etmek isteyebilecektir.¹⁴

1.2.3. Arbitraj

Arbitrajda temel esas risk alınmaksızın kar edilmesi olup; işleme konu ürün veya finansal varlığın fiyatının olması gereken düzeyden daha fazla ya da daha az olması durumunda ortaya çıkmaktadır. Buna göre, finansal enstrümanın gelecekteki fiyatı (vadeli fiyat) olması gereken fiyatın üzerinde ise, işlemi yapanlar vadeli sözleşmede kısa pozisyon (satış) sahibi olacak, nakit piyasada ise vade bitimine uygun gelecek şekilde uzun pozisyon (alış) alacak; bu yatırım tutarını borçlanma ile finanse ederek vade sonunda vadeli piyasadaki kısa pozisyon yükümlölüğünü yerine getirecek ve böylece yabancı kaynak kullanmak suretiyle finanse edilen yatırımdan risk alınmaksızın kar elde edilecektir.¹⁵

1.2.4. Spekülasyon

Spekülatörler, hedgerların kaçınmak istedikleri riski üstlenirler. Genellikle spekülatörler, finansal piyasalarda oynadıkları rollerin etkisi ile ilgili değillerdir. Piyasalarda hedgerlardan spekülatörlere doğru bir nakit akışı vardır. Spekülatörler hedgerların uzaklaştırmak istedikleri riskleri üstlenirler ve bunun karşılığında da kazanç elde etmeyi beklerler. Spekülatörler bir varlığın fiyatının yüksek ya da düşük belirlendiği konusunda diğer piyasa katılımcılarına göre daha iyi bilgi sahibi olduklarına inanırlar ve eğer bir varlığın yüksek fiyatlandığını düşünürlerse kısa pozisyon, düşük fiyatlandığını inanırlar ise uzun pozisyon alırlar.

İşleme konu ürünlerin gelecekteki fiyatlarında meydana gelebilecek değişiklikleri tahmin etmek suretiyle işlem yapan kişiler spekülatör olarak adlandırılmaktadır. Bu kişiler beklentiler üzerinden işlem gerçekleştirirler. Buna göre ürünün düşük fiyattan alınıp, yüksek fiyattan satılması esas olup, fiyatlar seviyesinin hangi yönde hareket edeceği önem kazanmaktadır. Spekülasyon saikiyle işlem yapan kişilerin bulunması ile birlikte, piyasada mevcut olan alıcı ve satıcıların sayısı ile

¹⁴Chambers, a.g.e., s.174.

¹⁵Dikmen, a.g.e. s. 11.

beraber likidite de artar ve böylelikle hedging amaçlı işlem gerçekleştirmek isteyenler ihtiyaç duyulduğunda piyasada işlem yapacak birini bulabilirler.¹⁶

Vadeli işlem piyasalarında işlem hacminin ciddi bir boyutunu oluşturan spekülasyon işlemleri yardımıyla spekülâtörler, üzerine vadeli işlem sözleşmesi düzenlenen varlıkların gelecekteki fiyatlarının sözleşmenin üzerinde anlaşılan fiyattan farklı olacağı beklentisi ile vadeli işlem piyasalarını kullanmayı tercih etmektedirler.¹⁷

1.2.5. Tehlikeler

Açıklandığı üzere türev ürünler çok çeşitleri olan finansal enstrümanlar olup bunlar korunma, spekülasyon veya arbitraj amaçlı kullanılabilirler.

Türev finansal enstrümanların çeşitlendirilebilirliğe müsait esnek yapısı, bu ürünler kullanılarak alınacak pozisyonlar açısından da türlü risklerin doğumuna zemin hazırlayabilmektedir. Öyle ki, bazen bu ürünleri riskten korunma ya da arbitraj amacıyla kullananlar bilinçli ya da bilinçsiz olarak spekülâtör haline gelebilmekte ve bu da gerek işlemi yapan gerekse tüm finansal piyasa açısından felaket neticesine varabilecek sonuçlara sebep olabilmektedir. Bu noktada akla ilk gelen örnek Baring Bankası felaketidir. 1995 yılında Nick Leeson isimli bir banka çalışanı kendisine futures ve opsiyonlar üzerine arbitraj işlemler yapması amacıyla verilen yetkiyi bir yana bırakıp spekülâtör haline gelmiş ve zamanla gizlemeyeceği zararların oluşmasına sebep olmuştur. Zaman içinde oluşan zararları kompanse edebilmek amacıyla alınan her spekülâtif pozisyon yeni ve daha büyük zararların oluşmasına sebep olmuş, bunun sonucunda Leeson'un yapmış olduğu teminatsız işlemler sonucunda gerçekleşen zarar 1 milyar doları geçmiş ve 200 yıldır ayakta kalmayı başarmış dünyanın en sağlam ve güçlü bankalarından biri olan Barings Bankası bu işlemler sonucunda batmıştır. Bu da göstermiştir ki, benzer problemlerin önüne geçebilmek açısından; gerek finansal gerekse finansal olmayan yatırımcılar için kontrol sistemlerinin oluşturulmasının, türev ürünlerin belirlenmiş amacının dışında kullanılıp kullanılmadığının bu sistemler vasıtasıyla denetlenmesinin ve günlük olarak izlenebilecek risk limitlerinin belirlenmesinin büyük önem taşıdığı anlaşılmıştır.¹⁸

¹⁶Türev Araçlar Lisanslama Rehberi, s.70.

¹⁷Çelik, a.g.e., s.7.

¹⁸John C. Hull, **Options, Futures and Other Derivatives Seventh Edition**, Pearson Prentice Hall, 2009, s. 15.

1.3. TÜRKİYEDE VE DÜNYADA VADELİ İŞLEM PİYASALARININ GELİŞİM SÜRECİ

1.3.1. Dünyada Vadeli İşlemler

Son otuz yıldır türev ürünlerin önemi artmış ve finans piyasalarında yaygın olarak kullanılan enstrümanlar haline gelmiştir. Bugün gelecek mali işlem sözleşmeleri (futures) ve opsiyonlar dünya borsalarında; çeşitlendirilmiş forward kontratlar ve swaplar ise tezgahüstü piyasalarda finansal kurumlar, fon yöneticileri ve kurumsal yatırımcılar tarafından sıklıkla kullanılmaktadır.¹⁹

İlk kez 1600'lü yıllarda Osaka borsasında alım satıma konu olan vadeli işlemler mal ya da emtiaya dayalı kontratlardır.²⁰

Günümüzdeki modern vadeli işlem piyasalarının tarihi binlerce yıl geriye gitmekle birlikte, ilk vadeli işlemlerin başlangıcı 1800'lü yıllar olarak kabul edilmektedir. Vadeli işlem piyasalarının tarihinde Amerika Birleşik Devletleri'nin Chicago kentinin özel bir yeri vardır. Kentin ulaşım açısından stratejik bir öneme sahip olması, hızla gelişerek bir ticaret merkezi olmasını sağlamış ve kent tarımsal ürünlerin ticaret merkezi haline gelmiştir. Ancak tarımsal ürün fiyatlarında yaşanan istikrarsızlıklar olağan hale gelince, üretici ve tüccarlar çözüm olarak aralarında geleceğe yönelik ticari sözleşmeler yapmayı tercih etmeye başlamışlardır. Böylelikle ilk kayıtlı geleceğe yönelik sözleşme, 1848 yılında kurulmuş olan Chicago Board Of Trade (CBOT) de, 13 Mart 1851'te 3.000 kile* mısır üzerine haziran ayı Chicago teslimi olarak gerçekleştirilmiştir.²¹

Emtia fiyatlarındaki dalgalanmaların oluşturduğu riski kontrol altına almanın yanında, özellikle Bretton Woods sisteminin sona ermesiyle sabit döviz kuru uygulamalarından bir ölçüde vazgeçilmesi, piyasada kur ve faiz dalgalanmalarını kuvvetlendirmiş ve yatırımcıların yüksek riskten korunmalarını sağlamak için 1972

¹⁹Hull, **a.g.e.**, s.1.

²⁰Ersen, **a.g.e.**, s. 35.

²¹Vadeli İşlemler ve Opsiyon Borsası, **a.g.e.**, s. 14-15.

*Tahıl ölçmede kullanılan belirli hacimdeki kap.
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5405ad4a77be01.99515527
(02.09.2014).

yılında Chicago Mercantile Exchange bünyesinde döviz vadeli işlem sözleşmeleri kullanıma açılmıştır.²²

1970’li yıllara kadar Amerika’da sadece tarımsal ürünler üzerine vadeli işlem sözleşmeleri işlem görmekteyken; 1972 yılında Bretton Woods sisteminin terk edilmesi ile birlikte döviz kurları ve faiz oranlarındaki değişim piyasa katılımcıları açısından risk oluşturmaya başlamış, bu gelişme üzerine yıllardır tarımsal ürünlerde uygulanan vadeli işlem sözleşmeleri finansal araçlara da uygulanmaya başlanmıştır. Döviz kurları üzerine ilk vadeli işlem sözleşmeleri 1973 yılında yapılmış, bunu faiz vadeli işlem sözleşmeleri izlemiştir. 1970’li yılların ikinci yarısında Avrupa kıtasında da vadeli işlem borsalarının kurulmaya başladığı ve günümüze kadar hızlı bir gelişme gösterdiği görülmektedir.

Dünya ölçeğinde finansal piyasalarda gerçekleşen teknolojik gelişme süreci zaman içinde dünya ekonomi ve finansal piyasalarını birbirine bağlamış ve daha kırılgan hale getirmiştir. Öyle ki daha çok çeşitlenen ve karmaşık hale gelen finansal sistem ve piyasalarda gerçekleşebilecek küçük bir kriz ya da istikrarsızlık çok kolay bir biçimde diğer piyasalara ve ekonomilere de sirayet edebilir hale gelmiştir ki bu değişkenliğin neden olduğu riskleri azaltmaya yönelik arayışlar sonucunda “Finansal Türev Ürünler “ geliştirilmiştir.²³

Dünya borsalarında 2013 yılında 2,5 katrilyon dolarlık türev işlem hacmi gerçekleşmiştir. Dünya Borsalar Federasyonu (WFE) tarafından derlenen, Dünya’da 59 borsada işlem gören vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerine göre; 2012 de düşen işlem hacmi, 2013 te yaklaşık %30 oranında yükselerek 2,5 katrilyon \$’a yaklaşmıştır. Borsalardaki türev işlem hacminin %78’i vadeli işlem sözleşmelerine ilişkin olup bunlar arasında faiz sözleşmeleri büyük yer kaplamaktadır.²⁴

²²Çelik, **a.g.e.**, s. 35.

²³Kaygusuzoğlu, **a.g.m.**, s.138.

²⁴Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği, **Türkiye Sermaye Piyasası 2013**, s.23.

Tablo 2
Dünya Borsalarında Dayanak Varlıklar

Borsalarda Dayanak Bazında Türev İşlem Hacmi (Milyar Dolar)			
Vadeli İşlem Sözleşmeleri	2012	2013	(2013/2012) Değişim Oranı (%)
	1,452,408	1,901,867	30,9
Faiz	1.205.215	1.628.239	35,1
Hisse Senedi Endeksi	104.551	125.681	19,8
Emtia	108.256	114.164	5,5
Döviz	32.106	31.524	-1,8
Hisse Senedi	2.279	2.258	-34,7
Borsa Yatırım Fonu	0	0	46,8
Opsiyon Sözleşmeleri	438.625	544.725	24,2
Faiz	313.319	419.057	33,7
Hisse Senedi Endeksi	101.556	108.671	7
Emtia	9.337	10.906	16,8
Döviz	2.306	2.843	23,3
Hisse Senedi	8.904	3.178	-64,3
Borsa Yatırım Fonu	3.203	70	-97,8

İzleyen tabloda²⁵ VOB'un (Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası-Borsa İstanbul) içinde yer aldığı dünya borsaları sadece vadeli işlemler sözleşmeleri açısından birlikte izlenmektedir. Tabloya göre hem 2012 hem de 2013 yılında dünyada işlem gören vadeli işlem sözleşmelerinin tamamına yakını, sıralamada ilk üçte yer alan dünya borsalarında işlem görmüştür. Diğer bir bakış açısıyla, Avrupa ve Birleşik Devletlerde gerçekleşen işlem hacminin dünya işlem hacminin önemli bir kısmını kapsadığı görülmektedir. Borsa İstanbul'a bakıldığında, 2012 yılına kıyasla 2013 yılında işlem hacminin 6 milyar dolar azaldığı ve her iki yılda da dünyada 24'üncü sırada olduğu görülmektedir.

²⁵Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği,a.g.e., s.23.

Tablo 3
Dünya Borsalarında Vadeli İşlem Sözleşmeleri İşlem Hacmi

Vadeli İşlem Sözleşmeleri İşlem Hacmi (Milyar Dolar)				
Sıralama	Dünya Borsaları	2012	2013	(2012/2013) Değişim Oranı (%)
1	CME Grubu	635.408	734.004	15,5
2	Deutsche Börse	269.057	482.352	79,3
3	NYSE Euronext (Avrupa)	349.328	467.401	33,8
4	ASX SFE Türev	43.124	45.600	5,7
5	ICE Türev(Avrupa)	27.182	30.549	12,4
6	CFFEX-Çin	12.112	23.292	92,3
7	Montreal Borsası	22.452	23.132	3
8	BM & FBOVESPA	21.430	20.906	-2,4
9	LME-Londra	12.358	12.820	-6,6
10	Kore Borsası	12.112	10.952	-11,4
24	Borsa İstanbul	226	220	-24
	Toplam	1.271.294	1.900.619	30,8
	Amerika	684.469	783.343	14,4
	Asya-Pasifik	97.155	117.124	20,6
	Avrupa-Afrika-Ortadoğu	489.670	1.000.151	49,1

1.3.2. Türkiye’de Vadeli İşlemler

Türk finans sektörünün türev ürünler ile tanışıklığı Türk ekonomisinin dışa açılma sürecine girdiği 1980’li yıllarda başlamıştır. Bu kapsamda forward ürün ilk kullanılan türev araç olmakla birlikte, vadeli işlem sözleşmeleri (futures) ve opsiyonlar (options) gibi daha gelişmiş ürünlerin bankalardan önce “kapalıçarşı” ve “tahtakale”de kullanıldığı bilinmektedir. Bankaların türev ürünlere ilgisi özellikle 32 sayılı Karar’dan sonra artmış olmakla birlikte, konvertibilenin sağladığı dalgalı kur ortamında bu tür ürünler risk yönetimi politikaları açısından giderek daha fazla yararlanılan enstrümanlar haline gelmiştir.²⁶

Dünyadaki gelişen ekonomik konjonktüre bakıldığında fiyatların piyasa dinamikleri tarafından belirlendiği serbest pazar ekonomisinin hızla geliştiği görülmektedir. Bu eğilim özellikle 1980 sonrasında özelleştirme uygulamalarının artmasıyla beraber Türkiye’de de gözlenmekte ve ekonomik politikaya yön verenler serbest pazar ekonomisinin işleyişini sağlamaya yönelik politikalar uygulamaktadır. Piyasa ekonomisinin temel dinamiklerinden olan malların ve sermayenin serbest

²⁶ İhsan Ersen, **Finansal Türevler: Futures, Options, Swaps**, 2. Basım, Literatür Yayınları, İstanbul, 1997, s. 197.

dolaşımı bu sistem ile birlikte teşvik edilmekte ve bu alandaki kısıtlamalar uygulamaya konulan yeni düzenlemelerle kaldırılmaktadır.

Ancak pazar ekonomisinin sağladığı bu serbestlik, özellikle gelişen iletişim teknolojileri sayesinde global bir köy haline gelen dünyada yer alan ülke ekonomilerini ve özellikle de Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeleri uluslararası arenada meydana gelebilecek dalgalanmalara karşı daha hassas hale gelmektedir.

Borsa İstanbul bu aşamada karşılaşılabilecek olası risklerin yönetiminde önemli fırsatlar ve enstrümanlar sunmaktadır. Türkiye’de ilk özel borsa, Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası A.Ş. ünvanı ile 2002 yılında kurulmuş ve 4 Şubat 2005 tarihinde faaliyete başlamış olup, bir milyon üyesi, üyüzellinin üzerinde oda ve borsanın bağlı olduğu yapısıyla liberal ekonomik düzenin temel yapı taşlarından biri konumuna gelmiştir.²⁷

2012 yılında Türkiye sermaye piyasalarında önemli adımlar atılmıştır. 30 yıllık bir geçmişe sahip olan 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu yürürlükten kaldırılarak yerine 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu kabul edilmiştir. Yeni Türk Ticaret Kanunu’nun yasalaşması, Avrupa Birliği müktesebatına uyum, uluslararası piyasalardaki gelişmeler dikkate alınarak sermaye piyasalarının rekabet gücünün artırılması, yeni Sermaye Piyasası Kanunu’nun başlıca gerekçeleri arasında yer almaktadır. Yeni Kanun ile sermaye piyasası araçlarından ihraççılara, yatırımcıların korunmasından, piyasa suçlarına kadar pek çok alanda yeni düzenlemeler yapılmıştır.²⁸

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, İstanbul Altın Borsası ve Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası 2013 yılı içinde sermaye piyasası kanunu gereğince Borsa İstanbul adı altında örgütlenmiştir. Böylelikle daha önce farklı borsalar altında yer alan kıymetli maden, emtia ve menkul kıymetlere ilişkin türev ürünler tek bir çatı altında işlem görmeye başlamıştır.²⁹

²⁷ VOB, Giriş, <http://www.vob.org.tr/VOBPortalTur/detailsPage.aspx?tabid=483>, (19.09.2013)

²⁸Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği, **Türkiye Sermaye Piyasası 2012**, TSPAKB Yayın No.65, Birinci Baskı, İstanbul, Mayıs 2013, s.28.

²⁹Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği, **Türkiye Sermaye Piyasası 2013**, TSPB Yayın No.69, Birinci Baskı, İstanbul, Mayıs 2014, s.16.

Bu gelişmelerin akabinde, 05.08.2013 tarihinde Borsa İstanbul Vadeli İşlem ve Opsiyon Piyasası (VİOP) ile VOB alım satım platformlarının birleşme süreci tamamlanmıştır. Birleşmenin ardından Türkiye'deki tüm vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri, Borsa İstanbul VİOP bünyesinde tek bir alım-satım platformunda işlem görmeye başlamıştır.³⁰

Vadeli işlem ve opsiyon borsasında 2005 yılında pay senedi endeksi, döviz, altın ve emtiaya dayalı vadeli işlem sözleşmeleri işlem görmektedirken; 2012 yılının son günlerinde Borsa İstanbul'da açılan VİOP'ta kısıtlı da olsa pay senedine dayalı vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri işlem görmeye başlamıştır. Bundan sonra Borsa İstanbul'un kurulmasıyla, vadeli işlem sözleşmeleri VİOP'ta alınıp satılmaya başlamıştır.³¹

İşlem gören piyasalar; aşağıda kısaca açıklanacağı üzere; hisse senedi, döviz, faiz ve emtia piyasalarıdır.³²

1- Hisse Senedi

Hisse senedi piyasasında endekse dayalı vadeli işlem sözleşmeleri işlem görmektedir. 2012 sonu itibariyle mevcut endeks sözleşmeleri şöyledir:

- a) İMKB-30 Vadeli İşlem Sözleşmeleri,
- b) BIST-100 Vadeli İşlem Sözleşmeleri,
- c) İMKB 30-100 Endeks Farkı Vadeli İşlem Sözleşmeleri

2-Döviz

Döviz piyasasında işlem gören döviz vadeli işlem sözleşmeleri döviz paritelerini dayanak almaktadır.

³⁰ VOB., **Duyurular**, <http://borsaistanbul.com/urunler-ve-piyasalar/vob-viop/vob-viop-duyurular/2013/08/06/vob-viop-birle%C5%9Fme-s%C3%BCreci-ba%C5%9Far%C4%B1yla-tamamland%C4%B1>, (11.09.2014).

³¹ Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği, **Türkiye Sermaye Piyasası 2013, a.g.e.**, s.40.

³² TurdexTurkish Derivatives Exchange, **Overview of The Turkish Derivatives Market**, Güzin Sarıoğlu Deputy CEO, Turkdex, Sunum, 29.11.2011.

2012 sonu itibariyle bu piyasada aşağıdaki pariteleri esas alan sözleşmeler mevcuttur:

- a) TL/Dolar,
- b) TL/Avro,
- c) Avro/Dolar.

3-Faiz

Bu piyasada, hazine bonosu, devlet tahvili ile diğer faiz oranlarına dayalı vadeli işlem sözleşmeleri işlem görebilmektedir.

2012 sonu itibariyle borsada:

- a) VOB-Gösterge DİBS sözleşmeleri bulunmaktadır.

4-Emtia

Emtia piyasasında ise aşağıdaki sözleşmeler işlem görmektedir:

- a) Ege Pamuk Vadeli İşlem Sözleşmesi
- b) Anadolu Kırmızı Buğday Vadeli İşlem Sözleşmesi
- c) Altın Vadeli İşlem Sözleşmesi
- d) Dolar / Ons Altın Vadeli İşlem Sözleşmesi
- e) Canlı Hayvan Vadeli İşlem Sözleşmesi
- f) Baz Yük Elektrik Vadeli İşlem Sözleşmesi

Aşağıdaki tablodan³³ da görüleceği üzere, 2009 - 2013 yılları arasında borsada endeks, döviz, emtia, enerji, faiz ve pay senedi üzerine düzenlenen vadeli işlem sözleşmeleri işlem görülmüştür.

³³Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği, **Türkiye Sermaye Piyasası 2013, a.g.e., s.41.**

Pay senedi üzerine düzenlenen sözleşmeler 2013 yılı itibariyle işlem görmeye başlamış olup, gerçekleşen işlem hacmi 6,9 milyon Türk Lirasıdır. Yıllar itibariyle işlem hacmi açısından endeks üzerine düzenlenen sözleşmelerin diğerlerine kıyasla büyük bir pay aldığı görülmektedir. İşlem adedinin 2011 yılı hariç diğer yıllarda bir önceki yıllara göre azalma eğiliminde olduğu dikkati çekmektedir.

Tablo 4
Türkiye Vadeli İşlemler Piyasasında Seyir

Vadeli İşlemler						
İşlem Hacmi (MilyonTL)	2009	2010	2011	2012	2013*	(2013/2012) Değişim Oranı (%)
	334.173	431.682	439.799	403.933	414.186	3
Endeks	310.941	419.605	402.061	376.105	386.890	3
Döviz	22.633	11.155	34.453	23.291	22.605	-3
Emtia	594	872	3.278	4.524	4.682	4
Enerji	-	-	3	13	2	-86
Faiz	4.8	50	3	-	-	AD**.
Pay Senedi	-	-	-	-	6.9	AD.
İşlem Adedi (Milyon)	79	64	74	62	53	-15
Açık Pozisyon Sayısı(Bin Adet)	189	182	266	275	425	55
Günlük Ortalama Hacim (Milyon TL)	1.326	1.727	1.738	1.597	1.657	4

*2013 yılı için tabloda yer alan rakamlar VOB ve Borsa İstanbul'daki işlemlerin toplamını yansıtmaktadır.

**AD:Anlamli değil.

1.4. VADELİ İŞLEM PİYASALARINDA SÖZLEŞME TÜRLERİ

Vadeli işlemler dünyada kullanılan terminolojiye göre türev araçlar olarak ifade edilmektedir. Bunlar³⁴:

1. Alivire İşlem Sözleşmeleri (Forward)
2. Takas Sözleşmeleri (Swaps)
3. Vadeli İşlem Sözleşmeleri (Futures)
4. Opsiyon Sözleşmeleri (Options)

1.4.1. Forward Sözleşmeler

Mal, menkul kıymet, döviz, altın gibi belirli miktarda varlığın, bugün üzerinde anlaşılan fiyat üzerinden gelecekte bir tarihte satın alınması ya da satılması yükümlülüklerini içeren kontrata dayalı forward işlemler, belirli bir şekle tabi olmayıp tarafların iradeleri doğrultusunda gerçekleşmektedir. İkincil piyasası mevcut olmayan, tezgahüstü piyasalarda işlem görmekte olan bu sözleşmeler teslim amaçlı, cayılamaz ve genellikle müşteri ile bankalar arasında gerçekleşen işlemlerdir.³⁵

Genellikle döviz kurları ve faiz oranları üzerine yazılan forward sözleşmeler gelecekte ilgili taahhütlerde, olası kur riski ve faiz oranı değişiminin neden olabileceği risklerin en aza indirgenmesi ve piyasada gelecekte oluşabilecek fiyat dalgalanmaları sonucunda oluşabilecek risklere karşı güvence yaratması amacıyla kullanılmaktadır.³⁶

Bu tür sözleşmelerde karşılaşılan iki temel risk; taraflardan birinin sözleşme ile belirlenen yükümlülüğünü yerine getirememesini ifade eden “kredi riski” ile yine tarafların vade tarihi itibarıyla oluşacak fiyatı sağlıklı biçimde belirleyememesi sonucunda sözleşmeye konu dayanak varlığın vade gününde o günkü piyasa fiyatının

³⁴Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası A.Ş., **Türev Araçlar Lisanslama Rehberi**, s. 22.

³⁵Belma Nurcan, **Türev Piyasa İşlemlerinin Vergilendirilmesi ve Örnek Ülke Uygulamaları**, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Muhasebe Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlik Tezi, Ankara, 2005, s. 12-13.

³⁶Pınar Özalp, **Türev Araç Piyasalarının Finansal Sistemin İşleyişi İçindeki Rolü:Türkiye’de Bu Piyasalara İşlerlik Kazandırma Çalışmaları**, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlik Tezi, Ankara, 2003, s.27.

üzerinde bir bedelle satın alınmak durumunda kalınması durumunu ifade eden “fiyat riski”dir.³⁷

1.4.2. Swap Sözleşmeler

Swap işlemi iki ya da daha çok tarafın birbirinde farklı piyasalarda farklı kredi değerliğine sahip olmaları nedeniyle bu piyasalardaki rekabetçi üstünlüklerinin tarafların her birinin yararına olacak biçimde kullanılması amacıyla önceden belirlenen ödeme planlarının karşılıklı değiştirildiği finansal işlemlerdir.³⁸

Para (döviz) ve faiz oranı ve mal emtia (mal) üzerine düzenlenenler olmak üzere üç (3) temel swap türü mevcut olup; bunlardan türetilmiş çok sayıda diğer swap sözleşmeler de bulunmaktadır.

1.4.2.1. Faiz Swapları

Birbirinden bağımsız, farklı borç kaynaklarından aynı vadeli ve aynı miktarda anapara borçlanmış olan iki tarafın, anaparaların gerektirdiği faiz ödeme yükümlülüklerini genellikle aracılık fonksiyonu gören bir banka vasıtasıyla birbirlerine devretmelerini içermektedir. Sözleşme gereğince iki taraf bir varlık ya da borca ilişkin periyodik ödemeleri değiştirmek üzere, yıllık dönemler için, belirli bir anapara miktarına dayalı olarak faiz ödemelerini sabit orandan değişken orana, değişken orandan sabit orana ya da değişken oranın bir türünden diğer türüne değiştirirler. Faiz swaplarında aynı para biriminden olan borçların yalnızca faiz ödemelerinin yapısı değişmekte, anaparalar sabit kalmaktadır.³⁹

Faiz swap uygulamasında en çok karşılaşılan tür sade ya da “kupon” olarak adlandırılan versiyondur. Bu türde tarafların biri dalgalı faizli bir endekse dayalı olarak elde edeceği faize karşılık sabit faiz ödemeyi kabul etmektedir. Dalgalı ya da değişken faiz tipik olarak Libor⁴⁰ olabileceği gibi, bir başka endeks ya da hazine bonosu faiz

³⁷ Aytaç Dikmen, **Türkiye’de Vadeli İşlemler Piyasasının Gelişimi Perspektifinde Hisse Senedi Endeks Vadeli İşlem Sözleşmelerinin Gelişimi ve Spot Piyasa ile Etkileşimi**, Sermaye Piyasası Kurulu Piyasa Gözetim ve Düzenleme Dairesi, Yeterlik Etüdü, Ankara, 2008, s.7.

³⁸ Özalp, a.g.e., s.37.

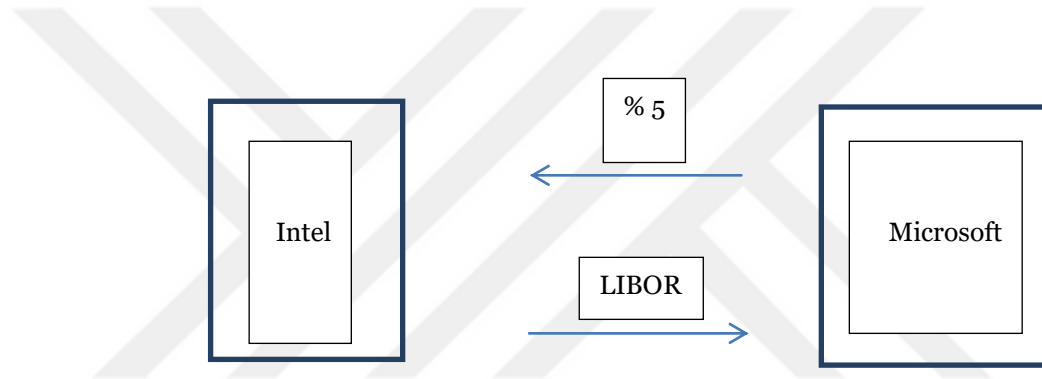
³⁹ Nevruz Akalın, **Türev Araçların Taşıdığı Risklerin Ortaya Konmasında Kamuyu Aydınlatma Düzenlemelerinin Yeri ve Önemi**, Sermaye Piyasası Kurulu Muhasebe Standartları Dairesi, Yeterlik Etüdü, Ankara, 1999, s.4.

⁴⁰ Londra Bankalararası Faiz Oranı.

oranı da olabilmektedir. Faiz ödemelerinin tutarı taraflar arasında el değıştirmeyen varsayımsal bir anapara tutarı üzerinden hesaplanmaktadır. Diğer taraftan iki farklı endekse dayalı faiz ödemelerinin olduğu faiz swap türüne ise “baz swap” adı verilmektedir.⁴¹

Aşğıdaki şekil⁴², 5 Mart 2007 tarihinde Microsoft ile Intel arasında imzalanan 3 yıllık faiz oranı swapını göstermektedir. Buna göre, Microsoft Intel’e yıllık % 5’lik sabit faiz oranı; Intel ise Microsoft’a altı aylık Libor faiz oranı dikkate alınarak 100 milyon dolar anapara tutarı üzerinden faiz ödemeyi karşılıklı taahhüt ve kabul etmektedir.

Şekil 1
Faiz Oranı Swapı

Buna göre faiz ödemelerinin nakit akışı sabit faizle ödemede bulunup, değışken faiz oranı üzerinden tahsilat yapan olan Microsoft açısından aşğıdaki gibi olacaktır.

Tablo 5
Faiz Swapı Ödeme Tablosu

TARİH	6 Aylık LIBOR Oranı (%)	Değişken Faizle Ödenen	Sabit Faizle Ödenen	Net Nakit Akımı
5 Mart 2010	4,2	-	-	-
5 Eylül 2010	4,8	+ 2,10	-2,50	-0,40
5 Mart2011	5,3	+ 2,40	-2,50	-0,10
5 Eylül2011	5,5	+ 2,65	-2,50	+0,15
5 Mart 2012	5,6	+2,75	-2,50	+0,25
5 Eylül 2012	5,9	+ 2,80	-2,50	+0,30
5 Mart 2013	-	+ 2,95	-2,50	+0,45

⁴¹Ersan, a.g.e, s.166.

⁴²Hull, a.g.e., s148-149.

1.4.2.2. Para (Döviz) Swapları

Döviz swapı bir spot ve bir forward işlemin ya da iki (2) forward işlemin birleşmesinden oluşmaktadır. Başlangıç aşamasında bir spot döviz işlemi gerçekleştirilmekte, vade sonunda ise bir forward kur üzerinden anlaşılan ikinci bir döviz işlemi gerçekleştirilmektedir. Diğer bir deyişle, döviz swap işlemlerinde iki valör tarihi itibarıyla bir paranın diğer bir para karşılığında aynı anda alınması ve satılması söz konusudur. Örneğin beş (5) yıl vadeli Libor artı % 3 ten Amerikan Doları borçlanmış bir şirket dilerse bunu beş (5) yıl vadeli sabit faiz üzerinden Japon Yenine çevirebilir. Döviz piyasası swaplarını oluşturan temel faktör rekabetçi avantaj teorisidir. Bu teoriye göre şirketlerin amacı, her zaman riskleri ve dinamikleri en iyi biçimde analiz edilebilen ve en maliyetsiz şekilde borçlanabilecekleri piyasa ve para cinsi üzerinden borçlanmak ve akabinde mevcut borçlarını arzu edilen para birimine swap işlemi vasıtasıyla dönüştürmek olmalıdır. Burada ilk gün anaparalar el değiştirmekte, faiz ödeme tarihlerinde faizler el değiştirmekte, vade gününde ise ilk günkü spot kurdan anaparalar yine el değiştirmektedir. Ancak unutulmamalıdır ki vade tarihinde döviz kurlarında oluşabilecek büyük farklılıklar nedeniyle döviz swapları, forward sözleşmeler ve faiz swaplarına kıyasla daha riskli olabilmektedir.⁴³

Para swapında faiz swaplarından farklı olarak taraflar arasında paralar da değiştirilmektedir. Tipik bir para swapında üç (3) temel evre söz konusudur.

- ✓ Farklı paralara ihtiyaç duyan iki borçlu ana para tutarlarını değiştirilir.
- ✓ Swap sözleşmesi süresince faiz ödemeleri değiştirilir.
- ✓ Sözleşme bitiminde ana paralar iade edilir.

Para swapında taraflar sözleşme sonunda geçerli olacak kuru bildikleri için, döviz riskine karşı da koruma sağlanmaktadır.⁴⁴

Modern anlamda gerçekleştirilen ilk para swapı işlemi, 1982 yılında Dünya Bankası ve IBM arasında gerçekleştirilmiş olup; sabit faizli DM ve İsviçre Frankı borçlar, Dünya Bankası'ndan sağlanan dolar borcu ile takas edilmiştir.⁴⁵

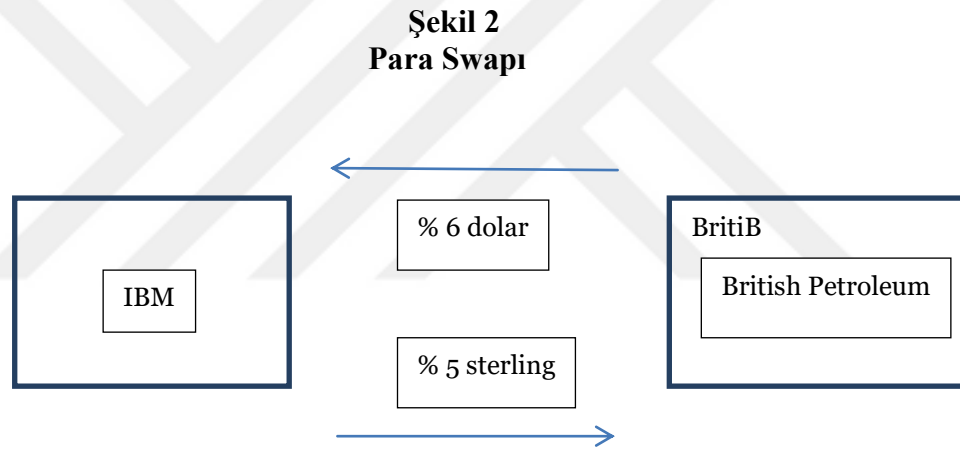
⁴³Özalp, a.g.e., s.39-40.

⁴⁴Ersan, a.g.e., s. 170.

Finansal kesim tarafından döviz (para) swapına başvurulmasını en önemli gerekçesi, özellikle ihtiyaç duyulan para cinsinden borç bulmanın maliyetli olmasıdır. Böylelikle ihtiyaç duyulan para biriminin maliyetinden kurtulmak için daha uygun maliyetli döviz üzerinden kaynak bulunup, swap işlemi yardımıyla borçlanmak suretiyle istenilen para cinsine değiş tokuş gerçekleştirilebilmektedir.⁴⁶

Aşağıdaki şekil⁴⁷ IBM ile British Petroluem şirketleri arasında 1 Şubat 2010 tarihinde imzalanmış olan 5 yıllık döviz swap anlaşmasını göstermektedir.

IBM in sterlin üzerinden % 5 sabit faiz oranı dikkate alınarak ödeme yaparken dolar üzerinden % 6 sabit faiz oranı dikkate alınarak tahsilat yapacaktır. Faiz ödemeleri sende bir kez yapılırken, anapara ödemeleri ise 18 milyon dolar ve 10 milyon sterlin olacaktır.

Swap anlaşmasının başlangıcında IBM 18 milyon dolar öderken, 10 milyon sterlin alacaktır. IBM her yıl 1,08 milyon dolar faiz geliri tahsil ederken 0,50 milyon sterlin faiz giderine katlanacaktır. Swap sözleşmesinin sonunda 10 milyon sterlin anapara ödemesi yaparken ve 18 milyon dolarlık anapara ödemesi tahsilatı gerçekleştirecektir. Bu nakit akımları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

⁴⁵Ceylan Ali, **a.g.e.**, s. 167, Aktaran Nurgül Chambers, Türev Piyasalar, Beta Basım A.Ş., 3. Basım, İstanbul, Ekim 2009, s.132.

⁴⁶ Çelik, **a.g.e.**, s. 19.

⁴⁷Hull, **a.g.e.**, s.164.

Tablo 6
Para Swapında Nakit Akımı

Tarih	Dolar Nakit Hareketi (Milyon)	Sterlin Nakit Hareketi (Milyon)
1 Şubat 2010	-18,00	+10,00
1 Şubat 2011	+1,08	-0,50
1 Şubat 2012	+1,08	0,50
1 Şubat 2013	+1,08	0,50
1 Şubat 2014	+1,08	0,50
1 Şubat 2015	+19,08	-10,50

1.4.2.3. Mal swapları

Sözleşmeciler taraflar arasında belirlenen kalite ya da miktarda malın sabit ve değişken fiyatlarını sınırlı bir zaman süresince sabit bırakmaya ilişkin bir anlaşma olan mal swap sözleşmeleri, ilk kez 1986 yılında kullanılmış ve bu sözleşmelerin kullanımı Körfez krizi döneminde yaygınlaşmıştır. Mal swapları özellikle beş (5) yıla kadar vadeli petrol sözleşmelerinde kullanılmakla birlikte altın, bakır, alüminyum ve nikel üzerine swaplar da mevcuttur.⁴⁸

Sözleşme taraflardan birinin zaman içinde sürekli olarak satış işlemine konu edebileceği bir emtiaya sahip olması fakat fiyatların düşeceğinden kaygılanması; diğer tarafın ise, zaman içinde aynı malı devamlı olarak iktisap etmeye ihtiyaç duyması fakat aynı zamanda fiyatların yükseleceğini tahmin etmesi durumunda, iki taraf mal swapıyla sözleşmeye konu olan emtianın alış ve satış fiyatlarını sabitlemiş olmaktadır. Mal swap sözleşmelerinde kullanıcılar bankalara sabit bir fiyat ödeyerek, bankalardan değişken fiyatla mal alma hakkına sahip olabilmektedirler. Bu durumda şayet malın fiyatı artıyorsa kullanıcı haklarını kullanarak kar elde ederken; spot fiyatlar düşüyorsa kar fırsatı ortadan kalkmaktadır.⁴⁹

⁴⁸Ersan, **a.g.e.** , s.180.

⁴⁹ Ceylan, **a.g.e.**, s. 268-269., Aktaran, Çelik, **a.g.e.**, s.20.

1.4.3. Futures Sözleşmeler (Vadeli İşlem Sözleşmesi)

Futures sözleşmeler, “belirli bir vadede, önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikte ekonomik veya finansal göstergeyi, sermaye piyasası aracını, malı, kıymetli madeni ve döviz alması veya satması yükümlülüğü veren sözleşmedir.”⁵⁰

Mevcut durumda Borsa İstanbul’da; hisse senedi, endeks, döviz, kıymetli madenler, emtia, enerji, yurtdışı endeks, metal ve gecelik repo vadeli işlem sözleşmeleri işlem görmektedir.⁵¹

Batı ekonomilerinin dalgalı kur sistemine geçmeleri futures sözleşmeler için dönüm noktası olmuş, 1972 yılında Şikago Ticaret Borsası (CME) bağlı Uluslararası Para Piyasası’nın (IMM) açılmasıyla yabancı para gelecek sözleşmelerinin alım-satımına başlanmıştır. Bu gelişmelerin ardından Amerika’da faiz tavanların kaldırılmasıyla faiz riskiyle karşılaşan yatırımcılar için faiz gelecek kontratları geliştirilmiş, mali gelecek sözleşmeleri finans ve yatırım dünyasının önemli finansal araçlarından biri olmaya başlamıştır.

Vadeli işlem sözleşmelerinin özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir⁵²:

- ✓ İşlem gördüğü borsalara bağlı olmakla birlikte sözleşmeler standart büyüklükte düzenlenir
- ✓ Bu sözleşmelerin vadeleri standarttır
- ✓ Organize borsalarda işlem gören mali gelecek sözleşmelerinin fiyatları da bu borsalarda oluşur
- ✓ Yatırımcılar arasındaki ilişkiler kişisel değildir ve işlemler üçüncü kişiler hesabına kendi adlarına işlem yapan finansal aracı kurumlar tarafından yerine getirilir
- ✓ Ödeme ve teslimler bu konuda özel olarak oluşturulmuş takas odalarında yerine getirilir ve işleyiş bu odalarca garanti altına alınır

⁵⁰23.02.2001 tarih ve 24327 sayılı Resmi Gazete, **Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsalarının Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik**, madde 3.

⁵¹Borsa İstanbul, <http://www.borsaistanbul.com/urunler-ve-piyasalar/urunler/vadeli-islem-sozlesmeleri/vadeli-islemlere-yatirim>, (16 Eylül 2014).

⁵²Öztin Akgüç, **Finansal Yönetim**, Muhasebe Enstitüsü Yayın No 65, 7. Baskı, İstanbul, 1998, s.726.

✓ Gelecek sözleşmeleri ile girişilen taahhütlerin yerine getirilebilmesi amacıyla borsaya para ya da likit menkul kıymetlerden oluşan bir miktar teminat yatırılması zorunludur

✓ İşlem yapılırken yatırılan teminata başlangıç teminatı denir ve fiyat değişimleri sonucunda sözleşmelerin değer yitirmesiyle bu teminatın yetersiz kalması halinde ilave olarak devam ettirme teminatı talep edilir

✓ Bir mali gelecek sözleşmesi istisnai olmakla birlikte fiziksel teslimle ya da daha çok karşılaşıldığı üzere ters bir işlemle kapatılmak suretiyle sona erdirilir

✓ Gelecek sözleşmeleri vadelerinden önce alınıp, satılabilirler

Çoğunlukla enerji ürünleri, metaller, tarımsal ürünler gibi mallara, hisse senetlerine, hisse senedi endekslerine, faiz oranlarına ve dövizde dayalı olarak düzenlenen gelecek sözleşmeleri; işlem yapanın ihtiyaç ve beklentilerine paralel olarak hava durumu, kredi riski gibi birçok farklı değişkene bağlı olarak da düzenlenebilmektedir.⁵³ Sözleşmeye konu olan alım-satım aracının türü dayanak varlık olarak ifade edilmektedir.

Mali gelecek sözleşmeleri; döviz gelecek sözleşmeleri, kısa dönemli faiz oranı gelecek sözleşmeleri, uzun dönemli faiz oranı gelecek sözleşmeleri ve borsa endeksi gelecek sözleşmeleri olarak gruplandırılabilir.

Döviz üzerine düzenlenen mali gelecek sözleşmeleri, hak sahibine gelecekte belirli bir tarihte taraflar arasında önceden belirlenmiş bir kur üzerinden belirli bir tutarda döviz alma ya da satma yükümlülüğü getiren standart sözleşmelerdir. Bu sözleşmeler tutar ve vade açısından standardize edilmiş sözleşmeler olup, borsada alınıp satılmaktadır. Döviz mali gelecek sözleşmeleri genellikle uluslararası ödemelerde kullanılan her bir yabancı para birimi karşılığı dolar

⁵³Sermaye Piyasası Kurulu, **Vadeli İşlem ve Opsiyon Sözleşmeleri**, SPK Yatırımcı Bilgilendirme Kitapçıkları-8, Ankara, Mart 2007, s. 4.

* Pamuk, buğday ve benzeri farklı kalite ve çeşitleri olan ürünlerde alım satımına konu olan kalite ve özelliklerin tanımlanmasını ifade eder. (Örneğin Pamuk Ege standart 1 gibi)

** Piyasada ilgili sözleşmede fiyatlamının para ve ölçü biriminin tanımlanmasını ifade eder. (YTL/Kg, YTL/USD gibi)

olarak kote edilmektedir. Döviz mali gelecek sözleşmesinin kabul edilebilir minimum fiyat değişmesi ‘tick’ büyüklüğü olarak ifade edilmektedir.⁵⁴

Faiz mali gelecek sözleşmeleri, hak sahibine faiz sağlayan veya taşınan belli tutarda varlığı önceden saptanmış fiyat üzerinden gelecekte belli bir tarihte alma veya satma taahhüdü getiren standart sözleşmelerdir. Borçlu firmalar, faizlerin yükseleceği beklentisi içinde iseler, faiz mali gelecek sözleşmeleri satarak faiz oranını sabitleme imkanına sahip olabilmektedirler.⁵⁵

Hazine oranları, Libor oranı, repo oranları faize dayalı vadeli işlem piyasalarında dayanak varlık olarak kullanılmaktadır.⁵⁶

Örnek olarak, uzun pozisyon, dayanak varlığı hazine bonosu olan bir vadeli işlem sözleşmesinde taraflar arasında önceden kararlaştırılmış belli bir vadede ve belirlenmiş bir fiyat üzerinden alma yükümlülüğüdür. Benzer biçimde kısa pozisyon alan yatırımcı ise önceden belirlenmiş miktarda ve türde hazine bonosunu, belirli bir vade sonunda belirlenmiş bir fiyat üzerinden satma yükümlülüğündedir.⁵⁷

Bunların dışında emtiaya dayalı mali gelecek sözleşmeleri de mevcuttur. Finansal ürünlere dayalı vadeli işlemlerin ilham kaynağı olan mal ya da emtiaya dayalı futures kontratlar günümüzde tarımsal ürünler, enerji ve metaller olmak üzer üç temel gruba ayrılmaktadır. Aşağıda örnek⁵⁸ bir pamuk vadeli işlem sözleşmesi yer almaktadır. Anlaşılacağı üzere, vadeli işlem sözleşmelerinde taraflar açısından fiyat dışındaki tüm unsurlar standart olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca sözleşme metninde detaylar düşünülerek ihtilafa neden olabilecek tüm hususlar net bir şekilde düzenlenmektedir. Yine tablodan da anlaşılacağı üzere vadeli işlem sözleşmelerinin sona ermesi için fiziki teslimat yapılması zorunlu olmayıp, her bir sözleşme için tespit edilmiş olan esaslar çerçevesinde işlemler yerine getirilmektedir.

⁵⁴Ersan, **a.g.e.**, s.46-47.

⁵⁵Akgüç, **a.g.e.**, s.730.

⁵⁶Hull, **a.g.e.**, s.74-75.

⁵⁷ Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası, **Türev Araçlar Lisanslama Rehberi**, s. 126.

⁵⁸ Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası, **Türev Araçlar Lisanslama Rehberi**, s. 24.

Tablo 7
Pamuk Vadeli İşlem Sözleşmesi

Dayanak Varlık	Pamuk
Sözleşme Büyüklüğü	1 ton
Baz kalite*	Ege Standart 1
Vade Ayları	Mart, Mayıs, Temmuz, Ekim, Aralık
Kotasyon Şekli**	YTL/Kg
Fiyat Adımı	0,005 YTL/Kg
Başlangıç Teminatı	240 YTL
Sürdürme Teminatı	Başlangıç Teminatının %75'i (150 YTL)
İşlem Saatleri	9:15-12:00-13:00-16:40
Teslimat Şekli	Nakdi mutabakat
Günlük fiyat Hareket Sınırı	+%10
Uzlaşma fiyatı	Seansın son 10 dakikası içerisindeki asgari on işlemin ağırlıklı ortalaması
Son İşlem Günü	Vade ayının son işgünü

1.4.4. Opsiyon Sözleşmeleri

Opsiyon sözleşmesi, “opsiyonu alan tarafa belirli bir vadede veya belirli bir vadeye kadar, önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikte ekonomik veya finansal göstergeyi, sermaye piyasası aracını, malı, kıymetli madeni ve dövizli alma veya satma hakkı veren, satan tarafı ise yükümlü kılan sözleşmedir.”⁵⁹

1973 yılı opsiyon piyasalarının gelişmesinde bir dönüm noktası olmuştur. Bu yılda dünyanın en eski borsası olan Şikago Ticaret Borsası (CBT), hisse senetleri üzerine yazılı opsiyon alım-satımını yapmak üzere Şikago Opsiyon Borsasını (CBOE) açtı. Böylece kısa süre içinde opsiyonlar ile birlikte tahviller, yabancı para ve borsa endekslerine dayalı opsiyonlar da borsalarda işlem görmeye başlamıştır.⁶⁰

Opsiyon sözleşmesi, taraflardan birine sözleşmedeki haklarını kullanmak ya da bu haklardan vazgeçmek seçeneği tanırken; diğer tarafa hak sahibinin sözleşmedeki haklarını kullanmayı seçmesi halinde bu sözleşmenin gereklerini yerine getirme sorumluluğu yüklemektedir. Bu tür sözleşmelerde hak sahibi olan taraf bir prim ödeyerek seçme hakkını elde etmekte, karşı taraf ise prim karşılığında risk altına girmektedir. Sözleşmenin sağladığı seçim hakkına sahip olan lehdar ya da alıcı ile seçme hakkının kullanılması durumunda sözleşmenin gereklerini yerine getirme

⁵⁹23.02.2001 tarih ve 24327 sayılı Resmi Gazete, **Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsalarının Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik**, madde 3.

⁶⁰Chambers, a.g.e. s.57.

yükümlülüğü altında olan keşideci veya satıcı bir opsiyon sözleşmesinin taraflarını oluşturmaktadır.⁶¹

İki (2) tür opsiyon⁶² sözleşmesi vardır: Alım opsiyonu, sözleşmedeki alıcı tarafa gelecekte belirli bir varlığı belirli bir fiyattan alma hakkı veren sözleşmedir. Öyle ki eğer yatırımcı alım opsiyonuna konu olan varlığın gelecekte fiyatının artmasını bekliyorsa, olası fiyat artışından kazanç sağlamak amacıyla alım opsiyonu satın alır ve geleceğe yönelik fiyat beklentisinin vade geldiğinde vadedeki gerçekleşen fiyatla ile karşılaştırılması sonucunda, opsiyonu kullanıp kullanmayacağına karar verir. Satım opsiyonu alan taraf ileride fiyatların düşeceğini beklemektedir. Fiyatlar düşerse opsiyonu kullanır, yükselirse kullanmaz. Bu durumda karşılaşılabilecek zarar ise ödenen prim kadar olacaktır. Satım opsiyonunu satan tarafın beklentisi ise fiyatların yükseleceği yönündedir. Opsiyonun kullanılmayacağını veya fiyatın alınan prim kadar yükselmeyeceğini düşünen satıcı aldığı prim kadar kar edecektir.

Alım ve satım opsiyonu şeklinde sınıflandırmanın yanında Amerikan tipi opsiyon ve Avrupa tipi opsiyon olmak üzere başka bir sınıflandırma daha bulunmaktadır. Amerika tipi opsiyonlar opsiyonun üzerindeki vade tarihine kadar istenildiği zaman kullanılabilenken; Avrupa tipi opsiyonlar ise sadece vade tarihinde kullanılabilir. Dünya borsalarında işlem görmekte olan opsiyonların önemli bir çoğunluğu Amerikan tipi opsiyon olmakla beraber Avrupa tipi opsiyonların analiz edilmesi çok daha kolaydır.⁶³

Hisse senedi opsiyonları, borsa endeks opsiyonları, para döviz opsiyonları, faiz opsiyonları, futures opsiyonları olmak üzere çeşitli kıymetlere dayalı opsiyon sözleşmeleri bulunmaktadır.

Dünyada 1990'lı ve 2000'li yıllarda oldukça yaygın uygulama alanı bulan, ülkemizde de son yıllarda daha çok çokuluslu şirketlerde yönetici pozisyonunda görev yapmakta olan personele verilen "hisse senedi opsiyonu" bulunmaktadır. Şirketlerde çalışan kişilere özendirme ve daha iyi çalışmalarını motive etmek amacıyla verilen bu

⁶¹Akgüç, a.g.e., s.732.

⁶²Sermaye Piyasası Kurulu, **Vadeli İşlem ve Opsiyon Sözleşmeleri**, SPK Yatırımcı Bilgilendirme Kitapçıkları-8, Ankara, Mart 2007, s.7.

⁶³ John C. Hull, **Introduction to Futures and Options Markets**, Third Edition, Prentice Hall, 1997, s. 169.

opsiyonlar aslında birer alım opsiyonu olup; hisse edindirme planı kapsamında belirli bir süre şirkette çalışan yönetici personele yine çalışılan şirketin hisselerinin alım hakkını veren bir sözleşmedir.⁶⁴

Mevcut durumda Borsa İstanbul'da; pay endeks, pay opsiyon, Dolar/TL opsiyon sözleşmeleri işlem görmektedir.⁶⁵

1.5. TÜRKİYE'DE VADELİ İŞLEM VE OPSİYON BORSASININ İŞLEYİŞİ VE TEMEL KAVRAMLAR

Borsa İstanbul, türev işlem sözleşmelerinin güven ve istikrar ortamı içinde, serbest piyasa şartları altında kolayca alınıp satılabilmesini sağlamak amacıyla, oluşan fiyatları tespit ve ilan etmekle görevli ve yetkili olarak anonim şirket şeklinde örgütlenmiştir.⁶⁶

1.5.1. Borsada Pozisyon Alma

Borsa İstanbul'da vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri işlem görmekte olup, sözleşmeci tarafların işlem gerçekleştirmesi ile; alıcı tarafın uzun pozisyon, satıcı tarafın ise kısa pozisyonda olması anlaşılır. Borsada sözleşme alınması veya satılması ile ya yeni bir uzun veya kısa pozisyon sahibi olunur veya daha önce mevcut olan bir pozisyon kapatılır.⁶⁷

Opsiyon işlemlerinde; uzun pozisyon sahibi satın alma ya da nakdi uzlaşmada bulunma hakkına sahipken; kısa pozisyonda bulunan ise uzun pozisyon sahibinin talebi üzerine sözleşmeye konu olan kıymeti almak ya da satmak ile yükümlüdür.

⁶⁴ Hull, **Options, Futures and Other Derivatives**, s. 195.

⁶⁵ Borsa İstanbul, <http://borsaistanbul.com/urunler-ve-piyasalar/urunler/opsiyon-sozlesmeleri>, (16 Eylül 2014)

⁶⁶ **Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsalarının Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik**, madde 3.

⁶⁷ **Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası Yönetmeliği**, 27.03.2004 Tarih ve 25415 sayılı Resmi Gazete, m. 37.

1.5.1.1. Uzun Pozisyon⁶⁸

Vadeli işlem sözleşmelerinde uzun pozisyon sahibinin yükümlülüğü, önceden taraflar arasında kararlaştırılan vade geldiğinde, sözleşmeye esas olan varlığı yine sözleşmede belirtilen fiyat ve belirtilen miktarda satın almak ya da nakdi uzlaşmayı sağlamaktır.

Alım opsiyonuna ilişkin uzun pozisyon sahibinin hakkı vadede veya vadenin bitmesine ilişkin süre içinde sözleşmeye esas olan varlığı, yine sözleşmede belirtilen fiyat ve miktar üzerinden satın almak ya da nakdi uzlaşmada bulunmakken; satım opsiyonuna ilişkin uzun pozisyon sahibinin hakkı sözleşmenin vadesinde veya vadeye kadar olan süre içinde ilgili kıymeti satmak ya da nakdi uzlaşmada bulunmaktır.

1.5.1.2. Kısa Pozisyon⁶⁹

Vadeli işlem sözleşmelerine konun işlemlerde kısa pozisyon sahibinin yükümlülüğü vade geldiğinde ilgili kıymeti sözleşmede belirtilen fiyattan ve belirtilen miktardan satmak ya da nakdi uzlaşmayı sağlamaktır. Alım opsiyonuna ilişkin kısa pozisyon sahibinin yükümlülüğü sözleşmenin vadesinde veya vadeye kadar olan süre içinde sözleşmeye konun teşkil eden varlığı, yine sözleşmede belirtilen fiyat ve miktar üzerinden satmak veya nakdi uzlaşmayı sağlamakken; satım opsiyonuna ilişkin kısa pozisyon sahibinin yükümlülüğü ilgili kıymeti almak ya da nakdi uzlaşmayı sağlamaktır.

1.5.2. Borsada Pozisyon Kapatma Şekilleri

Borsa işlemleri sonucunda alınmış olan bir pozisyon yapılan işlemin tam tersi bir işlem ile veya nakdi ya da aynı uzlaşma ile kapatılabilir. İlk işlemten sonra kapatılmamış pozisyon açık pozisyon olarak adlandırılır.

Açık pozisyondan doğan hak ve yükümlülükler, sözleşmenin ters işlem ile borsada kapatılması, vadenin gelmesi veya pozisyon transferiyle sona erer. Açık

⁶⁸Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsalarının Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik, m.31.

⁶⁹A.g.y., m.32.

pozisyonundan doğan hak ve yükümlülüklerin borsa içinde veya dışında başka bir yolla satılması veya devri mümkün değildir.⁷⁰

1.5.2.1. Ters İşlem ile Pozisyonun Kapatılması

Ters işlem, aynı sözleşmede uzun pozisyon karşısında kısa pozisyon, kısa pozisyon karşısında uzun pozisyon alınarak pozisyonun tasfiye edilmesidir. Bu suretle bu kişinin sözleşmede kısa pozisyon ve uzun pozisyon sahibi olarak hak ve yükümlülükleri aynı kişide birleşmiş kabul edilmektedir ve açık pozisyonlar bu tutarda kapatılmış olur. Sözleşmelerin takasında hak ve yükümlülüklerin yerine getirilmesi bakımından eşleştirme ve netleştirme suretiyle hak ve yükümlülüklerin karşılıklı olarak sona erdirilmesi hususunda borsa işleminde eşleşen tarafların veya diğer açık pozisyon sahiplerinin ya da hesabında ters işlem gerçekleştirilen tarafın izni, onayı veya talimatı aranmaz. Söz konusu netleştirme işlemi borsa ve takas merkezi tarafından ilgili hesaplar üzerinden resen yapılır.⁷¹

Vadeli işlem sözleşmelerinde ters işlem, aynı özelliklere sahip sözleşme bazında olmak kaydıyla söz konusu sözleşmenin işlem gördüğü piyasadaki son işlem gününe kadar uzun pozisyon karşısında kısa pozisyon, kısa pozisyon karşısında karşısında ise uzun pozisyon alınarak, pozisyonun kapatılmasıdır.

Opsiyon sözleşmelerinde ters işlem, aynı özelliklere sahip sözleşme türü bazında olmak üzere, sözleşmenin işlem gördüğü piyasadaki son işlem gününe kadar alım(satım) opsiyonunda uzun pozisyon alındıysa, alım(satım) opsiyonunda kısa pozisyon alınarak; alım(satım) opsiyonunda kısa pozisyon alındıysa, alım(satım) opsiyonunda uzun pozisyon alınarak pozisyonun tasfiyesidir.⁷²

1.5.2.2. Vadenin Gelmesi Yoluyla Pozisyon Kapatılması

Sözleşmenin vade tarihinden, nakdi uzlaşmanın ya da fiziki teslimatın yapılacağı tarih anlaşılmaktadır. Bu şekilde sözleşme vadesi geldiğinde dayanak varlık bazında uzlaşma sağlanmış olmaktadır.

⁷⁰Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsaları Yönetmeliği, m.37.

⁷¹A.g.y., m.37.

⁷²Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsalarının Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik., m. 33.

Borsa’da işlem gören sözleşmelerin vadeleri geldiğinde açık pozisyonda bulunan taraflar açısından iki ihtimal gündeme gelmektedir. Bunlardan birisi, sözleşmeye konu varlığın taraflar arasında el değiştirmesi diğeri de nakdi uzlaşmadır. Nakdi uzlaşmada dayanak varlığın taraflar arasında vade bitiminde el değiştirmesi yerine taraflar arasında düzenlenen sözleşmede belirlenen fiyat ile ilgili varlığın işlem anındaki cari fiyatı arasında oluşan fark, taraflar arasında el değiştirmiş ve sözleşme bu şekilde kapatılmış olur. Yani bir anlamda, nakdi uzlaşma, sözleşme uyarınca malı alacak tarafa malı piyasadan temin edebileceği bir nakit dengesi sağlar.⁷³

1.5.2.3. Pozisyon Transferi Yoluyla Pozisyon Kapatılması

Aşağıdaki durumların gerçekleşmesi halinde, Takas Merkezinin önerisi ve Yönetim Kurulunun kararı ile üyelerin pozisyonları diğer bir takas üyesine transfer edilebilir⁷⁴:

- a) İki veya daha fazla üyenin birleşmesi,
- b) Bir takas üyesinin takas üyeliğinden çekilmesi veya çıkarılması,
- c) Takas üyesi olmayan bir üyenin takas üyesi olması,
- d) Borsa üyesinin işlemlerinin geçici veya sürekli olarak durdurulması veya askıya alınması,
- e) Bir takas üyesinin verdiği takas garantisini kaldırması,
- f) Takas garantisi veren üyenin değişmesi,
- g) Takas üyesinin yükümlülüklerini yerine getirememesi veya finansal durumunun zayıfladığına ilişkin emarelerin ortaya çıkması,
- h) Takas merkezinin kabulü ve haklı gerekçelerin varlığı şartıyla müşterinin talebi ve diğer olağanüstü haller.

Pozisyon transferi, transfer edilecek üyenin kabulü halinde yapılabilir.

⁷³Kurtuluş Ozan Keser, **Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsasında İşlem Gören Sözleşmelerin Elden Çıkarılmasında Oluşan Gelirlerin Gelir Unsurları Açısından Değerlendirilmesi**, Vergi Dünyası Dergisi, Sayı 361, Eylül 2011., s.7.

⁷⁴Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsaları Yönetmeliği, m.91.

Aşağıda vadeli işlem borsasında işlem yaparken karşılaşılabilecek bazı temel tanımlara yer verilmiştir.⁷⁵

1.5.3. Opsiyon Primi

Opsiyon sözleşmesini alan tarafın, opsiyon sözleşmesini satan tarafa, sözleşmede yer alan haklar karşılığında ödediği tutardır.

1.5.4. Uzlaşma Fiyatı

Hesapların güncelleştirilmesinde ve vade sonunda pozisyonların ifasında kullanılmak üzere belirlenen fiyattır.

1.5.5. Kullanım Fiyatı

Kullanım fiyatı, opsiyon sözleşmelerinde, sözleşmeye konu olan varlığın alım veya satım hakkının vade süresince veya vade sonunda kullanılabileceği fiyatı ifade eder.

1.5.6. İşlem Teminatları

Başlangıç ve sürdürme teminatı olarak temin edilen tutarları

1.5.7. Dayanak Varlık

Sözleşmede alma veya satma hak ve/veya yükümlülüğüne konu olan ekonomik veya finansal gösterge, sermaye piyasası aracı, mal, kıymetli maden veya döviz

1.5.8. Kaldıraçlı Alım-Satım İşlemleri

Yatırılan teminat tutarı karşılığında, her türlü döviz, mal, kıymetli maden ve Kurulca belirlenecek diğer varlıkların kaldıraçlı olarak elektronik ortamda alım satımı işlemlerini

⁷⁵Vadeli İşlem Borsalarının Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkındaki Yönetmelik ile Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası Yönetmeliği.

1.5.9. Takas Merkezi

Borsada gerçekleşen işlemlerin takasını gerçekleştirmek üzere Borsada oluşturulan merkezi veya görevlendirilen diğerkurumları

İKİNCİ BÖLÜM

TÜREV ÜRÜN SÖZLEŞMELERİNİN TÜRK VERGİ KANUNLARI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. TÜREV PİYASA ARAÇLARI

6362 sayılı yeni SerPK'nun 3'üncü maddesinde sermaye piyasası araçları ibaresinin, menkul kıymetler ve türev araçlar ile yatırım sözleşmeleri de dâhil olmak üzere Sermaye Piyasası Kurulunca bu kapsamda olduğu belirlenen diğer sermaye piyasası araçlarını kapsadığı belirtilmiştir.⁷⁶ Dolayısıyla önceki SerPK'da yer alan "diğer sermaye piyasası araçları" tabiri, yeni Kanun'da da kullanılmış ancak yeni SerPK'da bu tanımdan ayrı olarak türev araçlar münferiden tanımlanmış ve Kanun'da yer bulmuştur.

Yeni SerPK'da türev araçlar aşağıda sayılan veya Kurulca bu kapsamda olduğu belirlenen diğer türev araçları ifade etmektedir⁷⁷:

Menkul kıymetleri satın alma veya satma veya birbirleri ile değiştirme hakkı veren türev araçlar.

Değeri, bir menkul kıymet fiyatına veya getirisine; bir döviz fiyatına veya fiyat değişikliğine; faiz oranına veya orandaki değişikliğe; bir kıymetli maden veya kıymetli taş fiyatına veya fiyat değişikliğine; bir mal fiyatına veya fiyat değişikliğine; Kurulca uygun görülen kurumlarca yayınlanan istatistiklere veya bunlardaki değişikliğe; kredi riski transferi sağlayan, enerji fiyatları ve iklim değişkenleri gibi ölçüm değerleri olan ve bu sayılanlardan oluşturulan bir endeks seviyesine veya seviyedeki değişikliğe bağlı olan türev araçları, bu araçların türevlerini ve sayılan dayanak varlıkları birbirleri ile değiştirme hakkı veren türevler.

Döviz ve kıymetli madenler ile Kurulca belirlenecek diğer varlıklar üzerine yapılacak kaldıraçlı işlemler.

⁷⁶6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu, 30.12.2012 Tarih ve 28513 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır..

⁷⁷A.g.k., madde 3.

Vergi kanunlarında türev ürünlerin tanımına dair herhangi bir ifade yer almamaktadır. Yeni SerPK’da tanımlanmış olan türev ürünlerin, 213 sayılı VUK’ta değerlendirilmesine ilişkin olarak açık bir hüküm bulunmamakla birlikte; 193 sayılı GelirVK’nın.Geçici 67’nci maddesinin 13’üncü fıkrasının ikinci bendi hükmü gereğince türev sözleşmeler diğer sermaye piyasası aracı sayılmaktadır.

2.2. TÜRKİYE’DE TÜREV ÜRÜN SÖZLEŞMELERİNDEN ELDE EDİLEN KAZANÇ VE İRADIN VERGİLENDİRİLMESİ

Türev ürün sözleşmelerinden elde edilen kazanç ve iradın vergilendirilmesi esas olarak 193 sayılı GelirVK ile 5520 sayılı KurumVK kapsamında yerine getirilmektedir. Bunların dışında, türev ürün sözleşmeleri damga vergisi, katma değer vergisi ve gider vergisi kanunlarının da konusuna girebilmektedir.

Genel kural olarak, gerek GelirVK gerekse KurumVK’ya göre; söz konusu finansal enstrümanların alım-satımını bir ticari organizasyon altında, sürekli olarak gerçekleştiren gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri ticari kazanç elde etmiş sayılmakta ve GelirVK’nın ticari kazanç ile KurumVK’nın kurum kazancını esas alan hükümleri kapsamında vergilendirilmektedir. Bankalar ve aracı kurumlar bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Diğer taraftan, gerçek ya da tüzel kişi, tam veya dar mükellef kişi ya da kurum ayrımı yapılmaksızın bu araçların alım satımından ya da dönemsel getirilerinden elde edilen kazanç ve iratlar ise kural olarak GelirVK’nın Geçici 67’nci maddesi kapsamında kesinti suretiyle vergilendirilmektedir. Bununla birlikte, mükellefiyet türüne veya yapılan işleme göre yukarıda yer verilen kanunların farklı maddelerine göre de vergileme yapılabilmektedir.

Türev ürün sözleşmelerinden elde edilen kazanç ve iratlar bunları elde eden kişinin gerçek veya tüzel kişi olmasına, dar veya tam mükellef kişi/ kurum olmasına ve kazancın elde ediliş şekline göre Türk vergi kanunlarının farklı hükümlerine tabi olabilmektedir. Buna göre söz konusu kazanç ve iratlar üzerinden GelirVK’nın 94 ve Geçici 67’nci, KurumVK’nın 15 ve 30’uncu maddelerine göre kesinti suretiyle vergileme mümkün olabilmekte ve/veya bu kazançları elde eden kişilerce ya da vergi sorumlularınca beyan usulüne göre de vergileme mümkün olabilmektedir.

GelirVK'nın Geçici 67'nci maddesi, yine maddede yer verilen belirli şartların sağlanması halinde, bu ürünlerden elde edilen kazanç ve iradların bankalar ya da aracı kurumlar kanalıyla kaynakta kesinti suretiyle vergilendirilmesini öngörmektedir. Maddenin (5) numaralı fıkrası gereğince, gelir sahibinin gerçek veya tüzel kişi ya da dar veya tam mükellef olması, bu kişilerin vergi mükellefiyeti bulunup bulunmaması, bunların vergiden muaf olup olmaması veya elde edilen kazancın vergiden istisna olup olmaması madde kapsamında yapılacak vergi kesintisini etkilememektedir. Çalışmamız esas olarak türev ürün sözleşmelerinden elde edilen kazanç ve iradların bankalar vasıtasıyla vergilendirilmesi konusu üzerine yoğunlaştığından, GelirVK'nın Geçici 67'nci madde uygulaması konu özelinde ayrıntılı olarak incelenmiştir.

2.3. GELİR VERGİSİ KANUNU GEÇİCİ 67'NCİ MADDE UYGULAMASI : BANKALAR VASITASIYLA VERGİLEME

GelirVK'nın Geçici 67'nci maddesi ile 01.01.2006-31.12.2015⁷⁸ tarihleri arasında diğer sermaye piyasası aracı olarak adlandırılan vadeli işlemler ve opsiyon sözleşmelerinden elde edilen kazanç ve iradlara uygulanmak üzere, vergilendirme sisteminde önemli düzenlemeler yapılmıştır. Bir vergi güvenlik müessesesi olarak düşünülmüş olan GelirVK'nın Geçici 67'nci maddesi ile banka ve aracı kuruluşlar aracılığıyla ya da bunlar taraf olmak suretiyle geniş bir mükellef kitlesi tarafından elde edilen vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinin alım satım kazançlarının ve bu ürünlerden elde edilen iratların vergilenmesi ve bu verginin yine söz konusu kurumlar aracılığıyla beyan edilerek ödenmesi öngörülmektedir.

2.3.1. Verginin Konusu: Diğer Sermaye Piyasası Araçları

GelirVK'nın Geçici 67'nci maddesinin (13)'üncü fıkrasında “menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası aracı” ibaresinin neyi ifade edeceğine yönelik belirleme yapılmıştır. Fıkra göre⁷⁹:

⁷⁸25.12.2015 tarih ve 6655 Kanun'un 2'nci maddesiyle söz konusu maddenin yürürlüğü 31.12.2020 tarihine kadar uzatılmıştır.

⁷⁹**Gelir Vergisi Kanunu Geçici 67'nci maddesi 13 numaralı fıkrası**, 5281 sayılı Kanun'un 30'uncu maddesiyle 01.01.2006 tarihinden itibaren elde edilen gelirlere uygulanmak üzere eklenen geçici madde.

Menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası aracı ifadesi, özel bir belirleme yapılmadığı sürece Türkiye'de ihraç edilmiş ve Sermaye Piyasası Kurulunca kayda alınmış ve/veya Türkiye'de kurulu menkul kıymet ve vadeli işlem ve opsiyon borsalarında işlem gören menkul kıymetler veya diğer sermaye piyasası araçları ile kayda alınmamış olsa veya menkul kıymet ve vadeli işlem borsalarında işlem görmese dahi Hazinece veya diğer kamu tüzel kişilerin ihraç edilecek her türlü menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası aracını ifade etmektedir.

Bankaların ve aracı kurumların taraf olduğu veya bunlar aracılığıyla yapılan; belirli bir vadede, önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikte, ekonomik veya finansal göstergeye dayalı olarak düzenlenenler de dahil olmak üzere, para veya sermaye piyasası aracını, malı, kıymetli madeni ve döviz alma, satma, değiştirme hak ve/veya yükümlülüğünü veren vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri bu madde uygulamasında diğer sermaye piyasası aracı addolunur.

Maddenin (13)'üncü fıkrasının ilk bendinde vadeli işlem ve opsiyon borsasında işlem gören türev ürün sözleşmelerinin “diğer sermaye piyasası aracı” kapsamında olduğu belirtilmiş ve türev araçlarla ilgili düzenleme özel olarak fıkranın ikinci bendinde yapılmıştır. Buna göre, bankaların ya da aracı kurumların taraf olduğu ya da bunların aracılığıyla yapılan vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri, GelirVK'nın Geçici 67'nci maddesi uygulamasında “diğer sermaye piyasası aracı” olarak değerlendirilmiştir.

Diğer taraftan her ne kadar madde metninde “vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri” ibaresi kullanılmış olsa da kanunda kullanılan “vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri” ifadesinden hangi sözleşme tiplerinin anlaşılması gerektiğine yönelik bir belirleme yapılmadığı görülmektedir. Diğer taraftan, konu ile ilgili olarak yayımlanmış olan Gelir Vergisi Genel Tebliği ile 5 Seri No'lu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği'ndeki açıklama ve örneklerden, “vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri” ibaresi ile kastedilenin sadece vadeli işlem (futures) ya da opsiyon (options) sözleşmeleri olmadığı; ibarenin bunlara ilaveten değiş tokuş öngören (swaps) sözleşmeler ile alivve işlem (forward) sözleşmelerini de kapsadığı ve bunların tamamının GelirVK Geçici 67'nci maddesi uygulamasında “diğer sermaye piyasası aracı” olarak kabul edildiği anlaşılmakta ve bu çalışmada da bu şekilde değerlendirilmektedir.

Bu kapsamda türev ürün sözleşmelerinin, GelirVK'nın Geçici 67'nci maddesi kapsamında değerlendirilebilmesi için:

- ❖ Bankaların ya da aracı kurumların sözleşmenin bir tarafı olması veya
- ❖ Bankaların ya da aracı kurumların sözleşmenin herhangi bir tarafı olmaksızın sadece aracılık işlevi görmesi gerekmektedir.

Buna göre, taraflarından herhangi birisi banka ya da aracı kurum olmayan veya bu kurumlar aracı kılınmaksızın gerçek ve/veya tüzel kişiler arasında düzenlenen türev ürün sözleşmelerinin alım satımından elde edilecek kazançlar ve bunlardan elde edilecek iradlar GelirVK'nın Geçici 67'nci maddesi kapsamına girmemekte ve dolayısıyla bankalar tarafından yapılacak tevkifata da konu olmamaktadır.

Diğer taraftan, bankaların kendi aralarında gerçekleştirdikleri türev ürünlere dayalı işlemler ile maddenin 14'üncü fıkrası gereğince tam ya da Türkiye'de işyeri veya daimi temsilcisi olan dar mükellef kurumların, aralarında gerçekleştirdikleri vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinden doğan kazanç ve iradlarda GelirVK'nın Geçici 67'nci maddesi kapsamında tevkifata tabi değildir.

2.3.2. Vergiyi Doğuran Olay ve Verginin Mükellefi

2.3.2.1. Diğer Sermaye Piyasası Araçlarının Alım veya Satımından Elde Edilen Kazanç ve İradlar

GelirVK'nın Geçici 67'nci maddesinin (1) numaralı fıkrasına göre, bankalar ve aracı kurumlar takvim yılının üçer aylık dönemleri itibarıyla:

- a) Alım satımına aracılık ettikleri diğer sermaye piyasası araçlarının alış ve satış bedelleri arasındaki fark
- b) Alımına aracılık ettikleri diğer sermaye piyasası araçlarının itfası halinde alış bedeli ile itfa bedeli arasındaki fark
- c) Diğer sermaye piyasası araçlarının tahsiline aracılık ettikleri dönemsel getirileri (herhangi bir menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası aracına bağlı olmayan)
- d) Aracılık ettikleri diğer sermaye piyasası araçlarının ödünç işlemlerinden sağlanan gelirler üzerinden % 10 oranında vergi tevkifatı yaparlar.

Buna göre, diğer sermaye piyasası araçlarının:

- Alım- satım işlemlerinden kazanç elde edilmesi
- Alım-itfa işlemlerinden kazanç elde edilmesi
- Dönemsel gelir elde edilmesi
- Ödünç işlemlerinden gelir elde edilmesi

durumlarında vergiyi doğuran olay meydana gelmektedir.

Bu kapsamda, yukarıda dört bent halinde yer verilen işlemler sonucunda bir kazanç elde eden gerçek ya da tüzel kişiler ise verginin mükellefi olmaktadır. Türev ürünler üzerine gerçekleştirilen işlemlerde vergiyi doğuran olay ise, bu sözleşmelerin alım satıma konu edilmesi sonucunda kazanç elde edilmesi ile bunlardan dönemsel getiri elde edilmesi hallerinde gerçekleşmektedir.

Türev işlem sözleşmeleri organize borsalarda işlem görebileceği gibi gerçek ya da tüzel kişiler arasında düzenlenen sözleşmeler şeklinde de alım-satıma konu olabilmektedir. Bu durumda kıymet hareketleri banka ya da aracı kurumlara verilen virman talimatlarıyla yerine getirilmektedir. Buna göre, türev ürünlerin hukuki ve ekonomik tasarruf hakkını devredecek biçimde başka bir hesaba aktarılması sonucunu doğurabilecek akitler de elde etme ya da elden çıkarma olarak kabul edilmektedir.

İşlemin organize bir borsa çatısı altında gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğine bakılmaksızın; bir müşteriye ait diğer sermaye piyasası araçlarının aynı ya da farklı aracı kuruluş nezdindeki başka bir müşteri hesabına devredilmesi kapsamında yapılan işlemler de tevkifata konu olmaktadır.⁸⁰

Menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası aracının bir banka veya aracı kurum nezdindeki hesaptan herhangi bir banka veya aracı kurum nezdindeki başka bir hesaba nakli halinde virman işlemine konu olacak menkul kıymet ya da diğer sermaye piyasası aracı kıymet ilk giren ilk çıkar yöntemine göre tespit edilecektir.⁸¹

⁸⁰257 Seri Nolu Gelir Vergisi Genel Tebliği, 30.12.2005 tarih ve 26039 sayılı Resmi Gazete.

⁸¹258 Seri Nolu Gelir Vergisi Genel Tebliği, 30.09.2006 tarih ve 26305 sayılı Resmi Gazete.

Bu kapsamda diğer sermaye piyasası aracı olarak kabul edilen türev işlem sözleşmelerinin bankalar vasıtasıyla ya da bankalar aracı kılınmak suretiyle ve müşterilerin talimatıyla mülkiyet devrini öngörecektir. Bu şekilde, diğer bir müşteri hesabına aktarılması halinde işlem alım-satım işlemi olarak kabul edilecek ve tevkifata tabi tutulacak ve bu durumda kesintiye tabi tutulan işlemler bankalarca ayrıca Maliye Bakanlığına bildirilmeyecektir.⁸²

2.3.2.2. Diğer Sermaye Piyasası Aracı Üzerinden Elde Edilen Gelirlerde Matrah

2.3.2.2.1. Alım ve Satım İşlemlerinde Tevkifat Matrahı

GVK'nın Geçici 67'nci maddesinin 1'inci fıkrasına göre; alım-satım işlemlerinde kesinti matrahı, alış bedeli ile satış bedeli arasındaki fark olup, alış ve satış işlemleri sırasında ödenen komisyonlar ile BSMV gelir vergisi tevkifat matrahını azaltıcı bir unsur olarak dikkate alınacaktır. Bunların dışında tevkifat matrahında indirim olarak hesaba katılacak bir unsur bulunmamaktadır.

Diğer taraftan, herhangi bir işlem nedeniyle iade edilen komisyon tutarları ise komisyonun doğduğu işleme bağlı olmaksızın iadenin gerçekleştiği dönemde tevkifat matrahına dahil edilir.

2.3.2.2.2. Aynı Diğer Sermaye Piyasası Aracından Değişik Tarihlerde Alımlar Yapıldıktan Sonra Bunların Bir Kısımının Elden Çıkarılması

Aynı menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası aracından değişik tarihlerde alımlar yapıldıktan sonra bunların bir kısmının elden çıkarılması durumunda ilk giren ilk çıkar yöntemi kullanılmak suretiyle, tevkifat matrahının tespitinde dikkate alınacak alış bedeli belirlenmektedir. Aynı gün içinde yapılan alım-satım işlemlerinde ağırlıklı ortalama fiyat bilgisi dikkate alınabilecek, ancak tevkifat matrahı ilk giren ilk çıkar yöntemine göre belirlenecektir.

⁸²257 Seri Nolu tebliğ

Örnek⁸³

Tarih	Diğer Sermaye Piyasası Aracı	Adet	Birim Alış/Satış Bedeli (YTL)	Tutar (TL)
05.01.2012	Hisse senedine endeksli futures alış	500	6	3.000
10.03.2012	Hisse senedine endeksli futures alış	600	5	3.000
09.05.2013	Hisse senedine endeksli futures satış	700	7	4.900
03.06.2013	Hisse senedine endeksli futures alış	100	1	100
18.09.2013	Hisse senedine endeksli futures satış	400	6	2.400

Sermaye şirketi niteliğinde olmayan tam mükellef Akurumu, Borsa İstanbul'da işlem gören hisse senedine endeksli vadeli işlem sözleşmelerini yukarıda gösterilen tarihlerde almış ve satmıştır.

A kurumu tabloda ilk giren ilk çıkar yöntemine göre:

09.05.2013 tarihli sözleşme satışına ilişkin maliyet bedeli, $(500 \times 6) + (200 \times 5)$ 4.000 TL'dir. Bu tarih itibarıyla tevkifat matrahı $(4.900 - 4.000)$ 900 TL'dir.

18.09.2013 tarihli sözleşme satışına ilişkin maliyet bedeli ise, (400×5) 2.000 TL'dir. Tevkifat matrahı ise $(2.400 - 2.000)$ 400 TL'dir.

A kurumunun alım-satım kazancı olan $(900 + 400)$ 1.300 TL toplam tevkifat matrahı olup, bu kurumun elde ettiği kazanç üzerinden, vergi sorumlusu olan banka tarafından % 0 oranında kesinti uygulanacaktır.

2.3.2.2.3. Döviz, Altın veya Başka Bir Değere Endeksli Diğer Sermaye Piyasası Araçları

Döviz, altına veya başka bir değere endeksli diğer sermaye piyasası aracına ilişkin işlemlerde, gerek alım gerekse satım işlemlerinin gerçekleştiği tarihte geçerli olan kur kesinti matrahının hesabında kullanılır.⁸⁴

⁸³ Örnekler 257 Seri Nolu a.g.t. deki açıklamalar dikkate alınarak oluşturulmuştur.

⁸⁴ 257 Seri Nolu a.g.t.

2.3.2.2.4. Yabancı Para Cinsinden İhraç Edilen Diğer Sermaye Piyasası Araçları

Yabancı para cinsinden ihraç edilen diğer sermaye piyasası aracında kesinti matrahının belirlenmesinde oluşan kur farkları dikkate alınmayacak⁸⁵ olup; kur şayet taraflar arasında belirlenmemiş ise TCMB döviz alış kuru esas alınacaktır.

2.3.2.3. Alım, Satım İşlemlerinde Zarar Mahsubu

Her bir geçici vergilendirme dönemi itibarıyla menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası aracının aynı türden olması durumunda birden fazla alım-satım işlemi yapılması halinde, tevkifatın gerçekleştirilmesinde bu işlemler tek bir işlem olarak dikkate alınmakta ve aynı türden menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası aracının alım satımından zarar doğması halinde de bu zararlar takvim yılı aşılmamak kaydıyla izleyen dönemlerin tevkifat matrahından mahsup edilir.⁸⁶

Vergilendirme dönemi içinde aynı türden menkul kıymet ya da diğer sermaye piyasası araçlarının alım-satımından doğan karlardan yine aynı türden menkul kıymet ya da diğer sermaye piyasası aracı alım-satım zararları mahsup edilebilir.

Takvim yılı aşılmamak kaydıyla, vergilendirme döneminde kazanç oluşması halinde tevkif edilen vergiyi takiben, vergiye tabi diğer alım ve satım işlemlerinin zararlar sonuçlanması halinde aynı tür menkul kıymet ya da diğer sermaye piyasası aracından olması şartıyla, tevkif edilen vergiden zarara isabet eden kısım, yatırımcıya iade edilir.⁸⁷

⁸⁵257 Seri Nolu a.g.t.

* 282 Seri Nolu Gelir Vergisi Genel Tebliği ile eklenmiştir.

⁸⁶GelirVK Geçici 67'nci maddesinin 1'inci fıkrasının 3 numaralı bendi.

⁸⁷Hesap Uzmanları Derneği, 2013 Beyanname Düzenleme Kılavuzu, Gelir Vergisi Kanunu, s. 464.

Alım ve satım işlemlerinden kaynaklanan zararların oluşan kardan mahsup edilebilmesi için gerekli şartlar aşağıdaki gibidir:

- Mahsuba konu olacak zarara kaynaklık eden işlemin alım-satımdan kaynaklı olması gerekmektedir. Alım ve satım dışında başka bir işlemten kaynaklanan kardan yine alım ve satımdan doğan zararlar mahsup edilemez.
- Kardan mahsup edilebilecek zararın aynı türden menkul kıymet ya da diğer sermaye piyasası aracının alım ve satımından kaynaklanması gerekmektedir.

Aynı tür menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası araçları⁸⁸ aşağıdaki gibi tasnif edilmiştir:

- I. Sabit getirili menkul kıymetler (Örn. hazine bonosu-devlet tahvili)
- II. Değişken getirili menkul kıymetler (Örn. hisse senedi)
- III. Diğer menkul kıymetler ve diğer sermaye piyasası araçları*(Örn. türev ürünler)
- IV. Yatırım fonları katılma belgeleri ve yatırım ortaklıkları hisse senetleri*

Konuyla ilgili olarak 282⁸⁹ Seri Numaralı Gelir Vergisi Genel Tebliğine göre;

Aynı tür menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası aracı işlemleriyle ilgili olarak ortaya çıkan ve bir takvim yılı aşılılmamak kaydıyla izleyen üçer aylık dönemlere devri öngörülen zararların mahsubu açısından önem taşıyan bu sınıflandırmaya göre, menkul kıymetlere bağlı olarak yapılan vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri menkul kıymetin dahil olduğu sınıf içinde değerlendirilecek; menkul kıymete bağlı olmaksızın yapılan işlemler ise "III. Diğer menkul kıymetler ve diğer sermaye piyasası araçları" sınıfı kapsamında değerlendirilecektir.

Bu kapsamda, hisse senedi ve hisse senedi endekslerine dayalı olarak yapılan vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında işlem gören hisse senedi ve hisse senedi endekslerine dayalı olarak ihraç edilen aracı kuruluş varantları hisse senetlerinin dahil olduğu değişken getirili menkul kıymetler sınıfında değerlendirilecektir.

⁸⁸ 269 Seri Nolu Gelir Vergisi Genel Tebliği, 06.12.2008 Tarih ve 27076 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

⁸⁹ 19.01.2012 tarih ve 28178 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

* Devlet tahvili 01.01.2006 tarihinden sonra ihraç edilmiştir.

Öte yandan, hisse senedi ve hisse senedi endeksleri dışında bir dayanak varlığına bağlı varantlar, söz konusu gruplandırmada III. sınıf kapsamında değerlendirilecektir.

Örnek⁹⁰

Yatırımcı Bayan B, ABC bankası vasıtasıyla 2013 takvim yılının birinci üç aylık döneminde aşağıdaki tabloda gösterilen menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası araçlarını alıp, satmıştır.

Tarih	Menkul kıymet / Diğer sermaye piyasası aracı	Alış Bedeli (TL)	Satış Bedeli (TL)	Kar/ Zarar (TL)
01.01.2013	Hisse senedi	10.000	3.000	(7.000)
10.01.2013	Hazine bonosu	4.000	5.000	1.000
15.02.2013	Hisse senedi	5.000	1.000	(4.000)
23.03.2013	Hisse senedine endeksli vadeli işlem sözleşmesi	3.000	5.000	2.000
26.03.2013	Devlet tahvili*	4.000	1.000	(3.000)

Bayan B'nin 2013 yılının ilk üç ayı içinde yaptığı işlemlerin konsolide edilmesi neticesinde hisse senetlerinin alım-satımından toplamda (7.000+4.000) 11.000 TL zarar; hisse senedine endeksli türev ürün alım-satımından ise 2.000 TL kar ettiği anlaşılmaktadır.

Hisse senedi değişken getirili menkul kıymetler arasında sayılmaktadır. Hisse senedine dayalı olarak yapılan vadeli işlem ve opsiyon sözleşmesi de, hisse senedinin dahil olduğu değişken getirili menkul kıymetler gibi değerlendirilecektir.

Böylece hisse senetleri ile hisse senedine endeksli vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri aynı türden menkul kıymet olarak değerlendirilecektir. Buna göre 9.000 TL'lik (11.000-2.000) zarar takvim yılı aşılılmamak şartıyla sonraki dönemlerde değişken getirili enstrümanlardan elde edilen kazançlardan mahsup edilebilecektir. Bununla birlikte, 2.000 TL'lik kazanç üzerinden kesinti yapılmadığından (hisse senetleri ile hisse senedine endeksli vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinin alım-satım

⁹⁰257 Seri Nolu a.g.t. deki açıklamalar dikkate alınarak oluşturulmuştur.

kazançları % 0 tevkifata tabidir), yatırımcıya iade edilecek tevkif suretiyle kesilen vergi de bulunmamaktadır.

Diğer taraftan sabit getirili menkul kıymetler arasında sayılan devlet tahvili alım-satımından 3.000 TL zarar, hazine bonosu alım satımından ise 1.000 TL kar elde edilmiştir. Sabit getirili menkul kıymet alım satımından bu dönem için toplamda 2.000 TL (3.000-1.000) zarar elde edilmiştir. Oluşan 2.000 TL'lik zarar, takvim yılı aşılmamak şartıyla yatırımcının sonraki dönemlerde sabit getirili menkul kıymet alım-satım kazançlarından mahsup edilebilecektir. Tevkif yoluyla fazla kesilen 100 TL'lik vergi ise (1.000*% 10) bayan B'ye iade edilecektir.

Dikkat edilirse değişken getirili hisse senetleri ile sabit getirili devlet tahvili farklı türden menkul kıymet olmaları sebebiyle, bunlar arasında zarar mahsubu yapılamayacaktır.

2.3.3. Vergi Sorumlusu: Tevkifat Yapmakla Sorumlu Olanlar ve Tevkifat Oranı

GelirVK Geçici 67'nci maddesinin (1) numaralı fıkrasında düzenlenen tevkifat müessesesi, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu kapsamında Türkiye'de faaliyette bulunan bankalar ve TCMB (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası) ile 6362 sayılı yeni SerPK kapsamında Türkiye'de faaliyette bulunan aracı kurumlar tarafından gerçekleştirilecektir. Bunlar dışında kalan kurum ve kuruluşların Geçici 67'nci madde gereğince tevkifat yapma sorumluluğu bulunmamaktadır. Bankalar veya aracı kurumlarca gerçekleştirilecek tevkifat, elde edilmesine aracılık ettikleri ya da taraf oldukları işlemler için geçerlidir.

Bankaların ve aracı kurumların aracı olduğu veya bunlar taraf olarak gerçekleştirilen vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri alım satımından veya bunların iradından elde edilen kazançlar üzerinden 2010/926 sayılı BKK⁹¹gereğince 01.10.2010 tarihinden itibaren tam ve dar mükellef gerçek kişi ve kurumlar tarafından:

⁹¹30.09.2010 tarih ve 27715 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

- Hisse senetlerine ve hisse senedi endekslerine dayalı olarak yapılan vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ve

- Borsa İstanbul'da işlem gören aracı kuruluş varantları dahil olmak üzere, hisse senetlerine (menkul kıymetler yatırım ortaklıkları hisse senetleri hariç)

İlişkin olarak elde edilen kazançlar üzerinden vergi sorumluları olan bankalar ya da aracı kurumlarca % 0 oranında tevkifat yapılacaktır.

Bunların dışındaki türev araçlar üzerinden elde edilen kazançlar için ise yine GelirVK Geçici 67'nci maddesi kapsamında % 10 oranında tevkifat yapılacaktır.

Aynı Karar'a göre:

- Anonim şirket, limited şirket, sermayesi paylara bölünmüş komandit şirket ve benzer nitelikteki yabancı kurumlar ile

- Münhasıran menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası aracı getirileri ile değer artışı kazançları elde etmek ve bunlara bağlı hakları kullanmak amacıyla faaliyette bulunan mükelleflerden 2499* sayılı SerPK'ya göre kurulan yatırım fonları ve yatırım ortaklıklarıyla benzer nitelikte olduğu Maliye Bakanlığınca belirlenenler tarafından elde edilen kazançlar için % 0 oranında tevkifat yapılacaktır.

Tevkifat yapmakla yükümlü olan bankaların bu sorumluluğu ilgililerin türev ürün sözleşmelerinden elde ettikleri kazançlara aracılık etmeleri halinde söz konusudur.

Öyle ki, bankaların kendi portföylerinde bulunan menkul kıymetler veya diğer sermaye piyasası araçlarından elde ettikleri kazançlar tevkifat kapsamında olmayacaktır. Ancak bankanın başka bir banka veya aracı kurumu aracı kılmak suretiyle menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası aracı satın alması durumunda da bu menkul kıymetlerle ilgili olarak elde edeceği gelirden sorumlularca tevkifat yapılacaktır.⁹²

⁹² 257 Seri Nolu Gelir Vergisi Genel Tebliği, 31.12.2005 tarih ve 26039 sayılı Resmi Gazete yayımlanmıştır.

* 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nun 139'uncu maddesi gereğince, 28/7/1981 tarihli ve 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu yürürlükten kaldırılmış olup; mevzuatta 2499 sayılı Kanun hükümlerine yapılan atıflar, bu Kanunun ilgili hükümlerine yapılmış sayılmaktadır.

GelirVK'nın Geçici 67'inci maddesinin (14) numaralı fıkrasına göre; Türkiye'de kurulu vadeli işlem ve opsiyon borsalarında 31.12.2008 tarihine kadar yapılan işlemlerden elde edilen kazançlar için tevkifat oranı % 0 olarak uygulanır. Buna göre, 31.12.2008 tarihinden önce yapılmış olmak şartıyla, vadesi 31.12.2008 tarihinden sonraki herhangi bir tarihe rastlayan vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinden elde edilen kazançlara uygulanacak tevkifat oranı da yine % 0 olacaktır.

GelirVK'nın Geçici 67'nci maddesinin (1) inci fıkrasında tevkifat sorumluları bankalar, TCMB ve aracı kurumlar olarak belirlenmiştir. Buna göre, bankaların Türkiye'de faaliyette bulunan ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından bankacılık yapma lisansı almış olan bankaları; aracı kuruluşların ise, SerPK'ya göre Türkiye'de faaliyet gösteren aracı kurumları ifade ettiği anlaşılmaktadır.⁹³ Bu kapsamda Bankacılık Kanunu'na göre faaliyet gösteren katılım bankalarının da tevkifat yükümlülüğü bulunmakla birlikte; başka ülkelerin ilgili kanunları gereğince aracı kurum ya da banka niteliğinde olan yabancı kurumlarının tevkifat uygulama yükümlülüğü bulunmamaktadır.

2.3.4. Kurumların Aralarında Gerçekleştirdikleri Vadeli İşlem ve Opsiyon Sözleşmeleri

GelirVK'nın Geçici 67'nci maddesinin (14) numaralı fıkrasına göre⁹⁴:

Tam ve dar mükellef kurumların (Türkiye'de işyeri veya daimi temsilci aracılığıyla faaliyette bulunmayanlar hariç) aralarında düzenledikleri vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinden doğan kazançları bakımından GelirVK'nın Geçici 67'nci maddesi uygulanmayacaktır. Banka ve benzeri finans kurumları için Türkiye'de işyeri veya daimi temsilci aracılığıyla faaliyette bulunma şartı da aranmayacaktır.

Gerek GelirVK'nın Geçici 67'nci maddesi bir bütün olarak değerlendirildiğinde gerekse gelir ve kurumlar vergisi kanunları hükümleri ile genel tebliğlerde konuyla ilgili yapılan açıklamalar göz önüne alındığında; işlemin taraflarından birinin mutlaka banka veya aracı kurum olması ya da taraflardan biri banka veya aracı kurum olmasa da işlemlerin bu kurumlar aracı kılınarak yapılması

⁹³Gelir Vergisi Kanunu Geçici 67'nci maddesi 12 numaralı fıkrası.

⁹⁴5436 sayılı Kanun ile 01.01.2006 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere.

durumlarında, türev ürün sözleşmelerinin alım satımından elde edilen kazançların GelirVK'nın Geçici 67'nci maddesi kapsamına girdiği değerlendirilmektedir. Öyle ki, gerek GelirVK Geçici 67'nci maddesinin (14)'üncü fıkrasında gerekse Vergi İdaresinin konuyla ilgili açıklamalarda bulunduğu tebliğlerde, tam mükellef kurumlardan kastedilenin banka ya da aracı kurumlar dahil tüm tam mükellefler olup olmadığı, sözleşmenin taraflarından birinin banka ya da aracı kurum olmaması durumunda Geçici 67'nci madde kapsamında tevkifat yapılıp yapılmayacağı hususlarında net ve tereddüte yer bırakmayacak açıklamaların bulunmadığı görülmekte ve bu hususa ilişkin açıklamaların en azından ilgili tebliğlerde yer alması gerektiği düşünülmektedir.

Bu bilgiler ışığı altında (14)'üncü fıkranın, Geçici 67'nci maddenin istisnasını oluşturduğu, tam ya da dar mükellef kurumlardan birinin banka ya da aracı kurum olması ya da tarafların alım satım işleminin banka veya aracı kurumlar aracı kılınarak yapılması halinde; tarafların aralarında akdedilen türev işlem sözleşmelerinin alım satımından elde edilen kazançların gelir vergisi tevkifat kapsamı dışına çıkartıldığı değerlendirilmektedir. Burada “taraflar arasında” gerçekleştirilen işlemlerden kastedilenin organize bir borsa dışında sözleşmeci tarafların aralarındaki işlemler olduğu değerlendirilmektedir. Buna göre, taraflardan birinin banka ya da aracı kurum olması veya bu kurumlar aracı kılınarak iki tam ya da Türkiye’de işyeri/daimi temsilci aracılığıyla faaliyet gösteren dar mükellef kurumun aralarında gerçekleştirdikleri türev ürün sözleşmelerinin alım satımından elde edilecek kazançlar verginin konusuna girmesine rağmen, maddenin bu bendiyle tevkifat kapsamı dışında bırakılmıştır. Konuya ilişkin özet tabloya aşağıda yer verilmiştir⁹⁵.

⁹⁵ **282 Seri Nolu Gelir Vergisi Tebliği**, 19.01.2012 tarih ve 28178 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

Tablo 8

Kurumların Kendi Aralarında Yaptıkları Sözleşmelerde Vergi Kesintisi

Sözleşmenin Tarafları	Daimi Temsilci / İşyeri	Geçici 67'nci Maddeye Göre Tevkifat
Tam Mük. Kurum - Tam Mük. Kurum	-	Yapılmayacak
Dar Mük. Kurum - Tam Mük. Kurum	Var	Yapılmayacak
Dar Mük. Kurum - Tam Mük. Kurum	Yok	Yapılacak
Dar Mük. Banka ve Benzeri Finans Kurumu- Tam Mük. Kurum	Var	Yapılmayacak
Dar Mük. Banka ve Benzeri Finans Kurumu- Tam Mük. Kurum	Yok	Yapılmayacak

Yukarıdaki tablo GelirVK'nın Geçici 67'nci maddesinin (14) nolu fıkrasını açıklamaktadır.

Kurumların aralarında yaptıkları türev ürün sözleşmelerinden organize bir borsa çatısı altında olmaksızın gerçekleşen işlemler anlaşılmaktadır. Ancak burada önemle belirtmek gerekir ki, sözleşmenin tam mükellef tarafı bir banka ya da aracı kurum olmakla birlikte; diğer tarafın tam mükellef bir kurum ya da Türkiye'de işyeri ya da daimi temsilcisi aracılığıyla faaliyet gösteren dar mükellef bir kurum olması durumunda da, bunların kendi aralarında gerçekleştirdikleri türev ürün sözleşmelerinden elde edilecek kazançlar üzerinden tevkifat yapılmayacaktır. Diğer taraftan, fıkra ifade edildiği üzere, dar mükellef kurumlar açısından Türkiye'de işyeri ya da daimi temsilci aracılığıyla faaliyet gösterilmemesi durumunda ise madde kapsamında tevkifat yapılacaktır. Ancak, bunun tek istisnası Türkiye'de işyeri ya da daimi temsilci vasıtasıyla faaliyet göstermeyen dar mükellef banka ya da benzeri finans kurumlarına tanınmıştır.

Bununla birlikte, Türkiye'de işyeri ya da daimi temsilcisi aracılığı ile faaliyette bulunmayan dar mükellef kurumların türev ürün alım satım işlemlerinden elde ettiği kazançlar tevkifata tabi olsa da, eğer bu kurumlar kuruldukları ülke kanunları bakımından sermaye şirketi niteliğinde ise uygulanacak tevkifat oranı tam mükellef kurumlarda olduğu gibi yüzde sıfır (% 0) olacaktır.

Sözleşmeciler tarafından herhangi birisinin bir banka ya da aracı kurum olmadığı ya da bunlar aracı kılınmaksızın gerçekleştirilen türev işlemler neticesinde elde edilecek kazançlar ise zaten GelirVK'nın Geçici 67'nci maddesi kapsamına

girmediginden, tevkifata tabi olmayacak ve bu tür kazançlar elde eden kurum açısından kurum kazancı içinde değerlendirilecektir.⁹⁶

GelirVK'nın Geçici 67'inci maddesi ile konuyla ilgili yayımlanmış olan 263, 269, 277, 289 ve 282 Seri No'lu Gelir Vergisi Genel Tebliğlerini bir arada değerlendirdiğimizde türev ürün sözleşmelerinin tevkif yoluyla vergilendirilmesinin sözleşmenin özelliğine, kazanç ya da irat elde eden kişinin mükellefiyet şekline göre aşağıdaki gibi olacağı anlaşılmaktadır.*

* Tablo, 282 Nolu Gelir Vergisi Genel Tebliğindeki açıklamalardan yararlanılarak oluşturulmuştur.

⁹⁶Maliye Hesap Uzmanları Derneği, **a.g.k.**, s.441.

Tablo 9
Türev Ürün Sözleşmelerinde GelirVK'ya Göre Vergilendirme

Mükellef	Gerçek Kişi		Kurum			
	Gelir-Kazanç	Tam mükellef gerçek kişi	Dar mükellef gerçek kişi	Tam mükellef kurum		Dar mükellef kurum
Tam mükellef sermaye şirketi ve yatırım fonu				Tam mükellef diğer kurum	Dar mükellef sermaye şirketi ve yatırım fonu	Dar mükellef diğer kurum
VOB'da ve tezgahüstü piyasalarda yapılan hisse senedi veya hisse senedi endeksine dayalı olan sözleşmelerden elde edilen		Tevkifat oranı % 0	Tevkifat oranı % 0	Tevkifat oranı % 0	Tevkifat oranı % 0	Tevkifat oranı % 0
	Tevkifat oranı % 0	Beyan edilmez	Kurum kazancına dahil edilir	Kurum kazancına dahil edilir	Türkiye'de işyeri/daimi temsilci yoksa beyan edilmez, varsa kurum kazancına dahil edilir	Türkiye'de işyeri/daimi temsilci yoksa beyan edilmez, varsa kurum kazancına dahil edilir
	Beyan edilmez	Nakit teminat nemaları % 15 tevkifata tabi	Nakit teminat nemaları % 15 tevkifata tabi olup yatırım fon ve ortaklıklarında oran % 0 dır	Nakit teminat nemaları % 15 tevkifata tabi	Nakit teminat nemaları % 15 tevkifata tabi	Nakit teminat nemaları % 15 tevkifata tabi
	Nakit teminat nemaları % 15 tevkifata tabi	VOB'da ve OTC'de banka/aracı kurum vasıtasıyla yapılanlar için tevkifat oranı % 0 olup, ayrıca beyan edilmez(ticari faaliyet kapsamında olmayan faaliyetler için)	VOB'da ve OTC'de tevkifata tabi değil	VOB'da % 0; OTC'de tevkifata tabi değil	VOB'da % 0; OTC'de tevkifata tabi değil(banka vb kurum ya da Türkiye'de işyeri/daimi temsilcisi olan)	VOB'da % 0; OTC'de tevkifata tabi değil(banka vb kurum ya da Türkiye'de işyeri/daimi temsilcisi olan)
	VOB'da ve OTC'de banka/aracı kurum vasıtasıyla yapılanlar için tevkifat oranı % 0 olup, ayrıca beyan edilmez(ticari faaliyet kapsamında olmayan faaliyetler için)	Çifte vergilendirmeyi önleme antlaşma hükümleri öncelikle dikkate alınır.	Kurumların aralarında yapılan türev ürün sözleşmelerinden elde edilen kazançlar kurum kazancı içinde beyan edilir(OTC de tevkifata tabi değil)	Kurumların aralarında yapılan türev ürün sözleşmelerinden elde edilen kazançlar kurum kazancı içinde beyan edilir(OTC de tevkifata tabi değil)	Çifte vergilendirmeyi önleme antlaşma hükümleri öncelikle dikkate alınır.	Çifte vergilendirmeyi önleme antlaşma hükümleri öncelikle dikkate alınır.
VOB' da ve tezgahüstü piyasalarda yapılan diğer vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerden elde edilen		VOB'da ve OTC'de banka/aracı kurum vasıtasıyla yapılanlar için tevkifat oranı % 10 olup, ayrıca beyan edilmez (ticari faaliyet kapsamında olmayan faaliyetler için)	VOB'da tevkifat oranı % 0	VOB'da tevkifat oranı % 10;	VOB da % 0 ve işyeri veya daimi temsilcisi bulunmuyorsa OTC de % 0 tevkifata tabi	VOB da % 10 tevkifata tabi;
	Tevkifat oranı % 10 olup, ayrıca beyan edilmez (ticari faaliyet kapsamında olmayan faaliyetler için)	Nakit teminat nemaları % 15 tevkifata tabi	Kurumların aralarında yapılan türev ürün sözleşmelerinden elde edilen kazançlar kurum kazancı içinde beyan edilir (OTC'de tevkifata tabi değil)	Kurumların aralarında yapılan türev ürün sözleşmelerinden elde edilen kazançlar kurum kazancı içinde beyan edilir. (OTC'de tevkifata tabi değil)	İş yeri veya daimi temsilcisi bulunmuyorsa OTC'de tevkifata tabi değil	İşyeri/daimi temsilci varsa OTC'de tevkifata tabi değil
	Nakit teminat nemaları % 15 tevkifata tabi	Çifte vergilendirmeyi önleme antlaşma hükümleri öncelikle dikkate alınır	Nakit teminat nemaları % 15 tevkifata tabi olup yatırım fon ve ortaklıklarında oran % 0 dır	Nakit teminat nemaları % 15 tevkifata tabi	Nakit teminat nemaları % 15 tevkifata tabi	Nakit teminat nemaları % 15 tevkifata tabi
					Çifte vergilendirmeyi önleme antlaşma hükümleri öncelikle dikkate alınır	Çifte vergilendirmeyi önleme antlaşma hükümleri öncelikle dikkate alınır

Borsa İstanbul'da işlem gören vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri, VUK'un 289⁹⁷'uncu maddesi uyarınca borsa rayici ile değerlemeye tabi tutulacağından, değerlendirme tarihi itibarıyla borsa bünyesinde uzlaşma fiyatına göre oluşan olumlu ya da olumsuz fark kurum kazancına dahil edilecektir.

Buna göre⁹⁸:

Sözleşmenin ters pozisyon ya da nakdi uzlaşma ile sona erdirilmesi hallerinde oluşacak kar veya zarar dönem kurum kazancına intikal ettirilecektir.

Sözleşmenin ters pozisyon alınarak ya da nakdi uzlaşma yöntemiyle sonlandırılması yerine vadede fiziki teslim ile sonuçlanması halinde, bir varlık alım ya da satım niteliğinde olan işlem sonucunda, sözleşme konusu varlıkların alım veya satım değerinin yine sözleşmede belirtilen birim değer üzerinden kayıtlara intikal ettirilmesi gerekmektedir.

Borsa İstanbul'da işlem yapanların borsa düzenlemeleri çerçevesinde yatırmak zorunda oldukları nakdi teminatlara Takasbank tarafından faiz işletilmesi halinde sağlanan iratlarda kurum kazancı ile ilişkilendirilecektir. Diğer taraftan, elde edilen gelirler mevduat faizi olarak GelirVK'nın Geçici 67'nci maddesi kapsamında bankalar ya da aracı kurumlar tarafından % 15 oranında tevkifata tabi tutulacaktır.

Diğer yandan, sözleşmenin sonlandırılmasından önce açık pozisyon sahiplerinin yatırdıkları teminat hesaplarına günlük olarak olumlu değerlendirme tutarları tahakkuk ettirilebilmektedir. Ancak bu durumda henüz sözleşme kapsamında gerçekleşmiş kar veya zarar kesin olarak bilinemediğinden, söz konusu olumlu değerlendirme karları üzerinden GelirVK'nın Geçici 67'nci maddesi kapsamında tevkifat yapılmayacaktır.

Buna göre, vergi kesintisi karın kesinleştiği aşamada yapılacak olup, vergi kesintisine esas olan matrah, sözleşmelerin; ters pozisyon alınarak vadeden önce kapatılması durumunda ilk sözleşmenin düzenlendiği andaki fiyatı ile ikinci

⁹⁷ 04.01.1961 tarihli 213 sayılı VUK'un 289'uncu maddesine göre: Bu bölümde yazılı olmayan veya yazılı olup da kendi ölçülerıyla değerlendirilmesine imkan bulunmayan iktisadi kıymetlerden bina ve arazi vergi değeriyle, diğerleri, varsa borsa rayici, yoksa mukayyet değerleri, o da yoksa emsal bedeliyle değerlendirilir.

⁹⁸ 5 Seri Nolu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği, 19.01.2012 tarih ve 28178 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

sözleşme fiyatı arasındaki fark iken, vade sonu itibariyle kapatılması durumunda ise kapanış fiyatı (vade tarihi uzlaşma fiyatı) ile ilk sözleşme fiyatı arasındaki farktır.⁹⁹

Özellikle belirtmek gerekir ki, dar mükelleflerin taraf olduğu sözleşmeler nedeniyle elde edilecek kazancın vergilendirilmesinde Türkiye Cumhuriyeti ile ilgili gerçek ya da tüzel kişinin mukimi olduğu ülke arasında imzalanmış olan çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması hükümleri de ayrıca dikkate alınmalıdır.

2.3.5. Tevkifata Tabi Tutulan Gelirlerin Beyanı

Bir vergi güvenlik müessesesi olarak düzenlenmiş olan GelirVK Geçici 67'nci maddesiyle çeşitli finansal araçlardan elde edilen getirilerin temel olarak bankalar vasıtasıyla aynı düzeyde ve kaynakta vergilenmesi amaçlanmıştır. Ticari faaliyete dahil olmayan gelirler için kaynakta yapılan bu vergileme nihai vergileme iken, ticari faaliyet kapsamında verilecek beyanname üzerinde tevkif edilen vergilerin mahsubu mümkündür.

GelirVK'nın Geçici 67'nci maddesi konusuna giren gelirlerin tevkif suretiyle vergilendirilmesi halinde; yine aynı madde gereğince, ayrıca GelirVK'nın 94 ile KurumVK'nın 15 ve 30'uncu maddelerine göre tevkifat yapılmayacaktır.

GelirVK'nın Geçici 67'nci maddesi kapsamında kesinti suretiyle vergilendirilen gelirler nedeniyle gerçek kişiler ve dar mükellef kurumlar tarafından yıllık, özel veya münferit beyanname verilmeyecektir

GelirVK'nın Geçici 67'nci maddesinin 7'nci fıkrası gereğince, aynı maddenin (1), (2), (3) ve (4)'üncü fıkralarındaki gelirlerden tevkifata tabi tutulanlar nedeniyle gerçek kişilerce münferit beyanname verilmeyecektir. Tevkifata tabi gelirleri ticari kazanç olarak nitelendirilemeyecek gerçek kişiler bu gelirleri nedeniyle beyanname vermeyecektir. Benzer biçimde dar mükellef kurumlarda gerek Türkiye'deki işyerlerine atfedilmeyen ya da daimi temsilcileri aracılığıyla olmaksızın elde ettikleri gerekse daimi temsilcileri aracılığıyla elde ettikleri ve tamamı Geçici 67'nci madde kapsamında tevkifata tabi tutulan kazançları için yıllık ya da özel beyanname vermeyeceklerdir.¹⁰⁰

⁹⁹282 Seri Nolu a.g.t.

¹⁰⁰Beyanname Düzenleme Kılavuzu, Hesap Uzmanları Derneği, s.468.

2.4. DAR MÜKELLEFLER KİŞİ VE KURUMLARCA TÜREV İŞLEM SÖZLEŞMELERİNDEN ELDE EDİLEN KAZANÇ VE İRADIN VERGİLENDİRİLMESİ

Türev ürün sözleşmelerinin alım satımı ve bu sözleşmelerin elde tutulduğu süre zarfında bunlardan elde edilen kazanç ve iratların vergilendirilmesinde elde eden kişilere ve bunların mükellefiyet biçimlerine bakılmaksızın belirlenen esas usul GelirVK'nın Geçici 67'nci maddesi kapsamında bankalar veya aracı kurumlarca yerine getirilecek kesinti suretiyle vergileme müessesesidir. Bununla birlikte, dar mükellef kişi ve kurumlar bakımından bu kişilerin mukimi oldukları ülke ile Türkiye Cumhuriyeti hükümeti arasında akdedilmiş olan Çifte Vergileme Anlaşmaları hükümleri saklı kalmak kaydıyla, GelirVK'nın diğer maddelerine ve KurumVK'ya göre de vergisel yükümlülükler yerine getirilmektedir.

GelirVK'nın 3'üncü maddesine göre; Türkiye'de yerleşmiş olanlar ile resmi daire ve müesseselere veya merkezi Türkiye'de bulunan teşekkül ve teşebbüslere bağlı olup adı geçen daire, müessese, teşekkül ve teşebbüslerin işleri dolayısı ile yabancı memleketlerde oturan Türk vatandaşları Türkiye içinde ve dışında elde ettikleri kazanç ve iratların tamamı üzerinden vergilendirilirler:

Türkiye'de yerleşmiş olmayan¹⁰¹ gerçek kişiler ise sadece Türkiye'de elde ettikleri kazanç ve iratlar üzerinden vergilendirilirler.

Bir gerçek kişi Türkiye içinde ve dışında elde ettiği kazanç ve iratların tamamı üzerinden vergilendirilmekte ise, bu kişiye tam mükellef; bu kişi sadece Türkiye içinde elde ettiği kazanç ve iratlar üzerinden vergilendirilmekteyse bu kişiye dar mükellef denilmektedir.

KurumVK'ya göre ise, kanunî veya iş merkezi Türkiye'de bulunan tam mükellef kurumlar gerek Türkiye içinde gerekse Türkiye dışında elde ettikleri kazançların tamamı üzerinden; kanuni ve iş merkezlerinin her ikisi de Türkiye'de bulunmayan dar mükellef kurumlar ise sadece Türkiye'de elde ettikleri kazançları üzerinden vergilendirilmektedir.

¹⁰¹ Gelir Vergisi Kanunu'nun 4'üncü maddesi gereğince ikametgahı Türkiye'de bulunmayanlar ile bir takvim yılı içinde Türkiye'de devamlı olarak altı aydan fazla oturmamışlar (geçici ayrılmalar Türkiye'de oturma süresini kesmez.) Türkiye'de yerleşmiş sayılmazlar ve dar mükellefiyet esasına göre vergilendirilirler.

KurumVK'nın 3'üncü maddesine göre dar mükellefiyette kurum kazancı, aşağıdaki kazanç ve iratlardan oluşur:

4/1/1961 tarihli ve 213 sayılı Vergi Usul Kanunu hükümlerine uygun Türkiye'de işyeri olan veya daimî temsilci bulunduran yabancı kurumlar tarafından bu yerlerde veya bu temsilciler vasıtasıyla yapılan işlerden elde edilen ticarî kazançlar

.....

Türkiye'de elde edilen diğer kazanç ve iratlar

Bu maddede belirtilen kazanç veya iratlar ile gelir unsurlarının Türkiye'de elde edilmesi ve Türkiye'de daimî temsilci bulundurulması konularında, 31/12/1960 tarihli ve 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun ilgili hükümleri uygulanır.

KurumVK'nın 22'nci maddesine göre ise

Dar mükellef kurumların işyeri veya daimî temsilci vasıtasıyla elde edilen kazançlarının tespitinde, aksi belirtilmediği takdirde tam mükellef kurumlar için geçerli olan hükümler uygulanır.

Dar mükellefiyete tâbi kurumların ticarî kazançları dışında kalan kazanç ve iratları hakkında, GelirVK'nın bu kazanç ve iratların tespitine ilişkin hükümleri uygulanır. Ancak, bu kazanç ve iratların Türkiye'de yapılmakta olan ticarî faaliyet kapsamında elde edilmesi halinde, kurum kazancında tam mükellef kurumlar için belirlenen esaslar uygulanır.

GelirVK'da gelirin konusuna giren kazanç unsurlarına yer verilmiş olup Kanun'un 2'nci maddesinde kazanç unsurları yedi bent halinde sayılmıştır. Bu kazanç unsurlarından biri ve en temeli olan ticari kazanç ise, GelirVK'nın 37'nci maddesinde her türlü ticari faaliyetlerden doğan kazanç olarak tanımlanmıştır. Diğer taraftan, KurumVK'nın 3'üncü maddesine göre, kazanç veya iratlar ile gelir unsurlarının Türkiye'de elde edilmesi ve Türkiye'de daimî temsilci bulundurulması konularında, GelirVK'nın ilgili hükümlerinin uygulanacağı ifade edilmiştir.

GelirVK'nın 7'nci maddesine göre dar mükellefiyete tabi kimseler bakımından kazanç ve iradın Türkiye'de elde edildiği aşağıdaki şartlara göre tayin olunur:

Ticari kazançlarda ; kazanç sahibinin Türkiye'de işyerinin olması veya daimi temsilci bulundurması ve kazancın bu yerlerde veya bu temsilciler vasıtasıyla sağlanması.

Diğer kazanç ve iratlarda; bu kazanç veya iratları doğuran işin veya muamelenin Türkiye'de ifa edilmesi veya Türkiye'de değerlendirilmesi.

Bu maddede sözü edilen değerlendirmeden maksat, ödemenin Türkiye'de yapılması veya ödeme yabancı memlekette yapılmışsa, Türkiye'de ödeyenin veya nam ve hesabına ödeme yapılanın hesaplarına intikal ettirilmesi veya kârından ayrılmasıdır.

Bu maddede kullanılan, “karından ayrılması” ifadesi ile anlatılmak istenen Türkiye’de tutarın gider olarak kayıtlara intikal ettirilmesidir.

GelirVK’nın 8’inci maddesine göre daimi temsilci ile ilgili düzenlemeler aşağıdaki gibidir:

Bir hizmet veya vekalet akdi ile temsil edilene bağlı olup, onun nam ve hesabına muayyen veya gayrimuayyen bir müddetle veya müteaddit ticari muameleler ifasına yetkili bulunan kimsedir.

Aşağıda yazılı kimseler, başkaca şartlar aranmaksızın temsil edilenin daimi temsilcisi sayılırlar.

- 1. Ticari mümessiller, tüccar vekilleri ve memurları ile Ticaret Kanunu'nun hükümlerine göre acenta durumunda bulunanlar;*
- 2. Temsil edilene ait reklam giderleri hariç olmak üzere, giderleri devamlı olarak kısmen veya tamamen temsil edilen tarafından ödenenler;*
- 3. Mağaza veya depolarında temsil edilen hesabına konsinyasyon suretiyle satmak üzere devamlı olarak mal bulunduranlar.*

Bir kimsenin birkaç kişiyi aynı zamanda temsil etmesi, daimi temsilcilik vasfını değiştirmez.

Dar mükellefiyete tabi kimseler bakımından kazanç ve iradın Türkiye'de elde edilmesi hususu GelirVK’nın 7’nci maddesine göre belirlenmektedir. Buna göre, kazanç sahibinin Türkiye'de işyerinin olması veya daimi temsilci bulundurması ve kazancın bu yerlerde veya bu temsilciler vasıtasıyla sağlanması durumunda ticari kazanç elde etmiş olduğu kabul edilmekte ve bu durumda dar mükellef gerçek ya da

tüzel kişiler ticari kazanç sahibi tam mükellef kişi ya da kurumlar gibi vergilendirilmekte ve benzer vergisel yükümlülöklere tabi olmaktadır.

Diğer taraftan, işyeri ya da daimi temsilcisi Türkiye’de bulunmayan dar mükellef gerçek kişi ya da kurumların elde ettikleri kazanç ve iratlar üzerinden bu kazanç ve iratların türüne göre nakden ya da hesaben ödeme sırasında tevkifat suretiyle vergilendirme yapılmaktadır. Söz konusu vergileme yapılırken dar mükellef statüsünde olan kişilerin mukimi oldukları ülke ile Türkiye Cumhuriyeti arasında imzalanmış olan çifte vergilemeyi önleme antlaşması hükümleri de ayrıca dikkate alınmalıdır.

Bu antlaşma hükümleri gereğince kesinti yapılmaması ya da düşük oranda kesinti yapılmak suretiyle antlaşma hükümlerinden yararlanılabilmesi için yabancı ölkelerde oturan kişilerin bu ölkelerde yerleşik olduklarına dair mukimlik belgesi almaları ve bu belgelerin aslı ile noterce veya bu ölkelerdeki Türk konsolosluklarınca tasdik edilecek Türkçe tercümesinin bir örneğini ilgili vergi dairesine veya vergi sorumlularına ibraz etmeleri gerekmektedir. Öyle ki söz konusu belgenin bulunmaması ya da temin edilememesi halinde çifte vergilendirmeyi önleme antlaşması hükümlerinden faydalanılamayacaktır.¹⁰²

Bir takvim yılına ilişkin mukimlik belgesi, kural olarak izleyen yılın dördüncü ayına kadar geçerli olup; söz konusu belgenin dar mükellef gerçek kişiler tarafından her yıl, dar mükellef kurumlar tarafından ise üç yılda bir yenilenmesi gerekmektedir.¹⁰³

GelirVK’nın 96 ile KurumVK’nın 15 ve 30’uncu maddelerinde de açıkça ifade edildiğı üzere, hesaben ödeme deyimi, vergi tevkifatına tabi kazanç ve iratları ödeyenleri istihkak sahiplerine karşı borçlu durumda gösteren her türlü kayıt ve işlemleri ifade eder. Vergi tevkifatı, gayrisafi tutarlar üzerinden yapılır. Kesilmesi gereken verginin ödemeyi yapan tarafından üstlenilmesi halinde ise bu vergi, bilfiil ödenen miktar ile ödemeyi yapanın yüklendiğı verginin toplamı üzerinden hesaplanır.

¹⁰² T.C. Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi BaşkanlığıÇifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları Sirküleri/1 ÇVÖA /2007-1, 13.02.2007.

¹⁰³ 30.12.2005 tarih ve 26039 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 257 Seri Nolu Gelir Vergisi Genel Tebliğı ile 30.09.2006 tarih ve 26305 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 258 Seri Nolu Gelir Vergisi Genel Tebliğı.

Elde edilen kazanç ve gelir unsurunun türüne göre vergileme oranı değişmekle birlikte, işyeri ya da daimi temsilcisi Türkiye dışında bulunan dar mükellef kişiler tarafından türev ürün sözleşmelerinin alım satımından kazanç elde edilmesi ve bu kazancın da ticari kazanç niteliğinde olması durumunda, bu kişilere yapılacak ödemeler üzerinden herhangi bir vergi kesintisi yapılmayacaktır.

Sözleşmenin taraflarından birinin ya da aracılık faaliyetini ifa eden kurumun Türkiye’de faaliyet göstermekle yetkili banka ya da aracı kurum olmaması ve sözleşmelerin Türkiye’de kurulu vadeli işlem ve opsiyon borsasında işlem görmemesi durumlarında GelirVK’nın Geçici 67’nci madde uygulaması söz konusu olmayacağından bankalar veya aracı kurumlarca vergi kesintisi yapılmayacak; dar mükellef kişi ve kurumların elde ettikleri gelir ve kazanç unsurları üzerinden vergileme GelirVK’nın 94 ile KurumVK’nın 30’uncu maddelerine göre yapılacaktır.

Dar mükellef kurumlar açısından vergileme KurumVK’nın 30’uncu maddesi gereğince yapılmaktadır. Buna göre, dar mükellefiyete tabi kurumların elde ettiği yine maddede sayılan kazanç ve iratları üzerinden, bu kazanç ve iratları avanslar da dahil olmak üzere nakden veya hesaben ödeyen veya tahakkuk ettirenler tarafından vergi tevkifatı yapılır.

Dar mükellef gerçek kişiler açısından vergileme ise, GelirVK’nın 94’üncü maddesine göre yerine getirilmektedir. Buna göre:

Kamu idare ve müesseseleri, iktisadî kamu müesseseleri, sair kurumlar, ticaret şirketleri, iş ortaklıkları, dernekler, vakıflar, dernek ve vakıfların iktisadî işletmeleri, kooperatifler, yatırım fonu yönetenler, gerçek gelirlerini beyan etmeye mecbur olan ticaret ve serbest meslek erbabı, zirai kazançlarını bilanço veya zirai işletme hesabı esasına göre tespit eden çiftçiler de ödemeleri (avans olarak ödenenler dahil) nakden veya hesaben yaptıkları sırada, istihkak sahiplerinin gelir vergilerine mahsuben tevkifat yapmaya mecburdurlar.

Buna göre, Türkiye’de bir işyeri ya da daimi temsilcisi aracılığıyla faaliyette bulunmayan dar mükellef kişi ve kurumlarca türev ürün sözleşmelerin alım satımından elde edilen kazançların vergilendirilmesi aşağıdaki tabloda¹⁰⁴ gösterilmiştir.

¹⁰⁴Söz konusu tablonun oluşturulmasında 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu, 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu ile 282 nolu Gelir Vergisi Genel Tebliği ve 5 Seri Nolu Kurumlar Vergisi Genel Tebliğindeki hüküm ve açıklamalardan yararlanılmıştır.

Tablo 10
Dar Mükellef Kişi veya Kurumlarda GelirVK'ya Göre Vergilendirme

Sözleşme Türü	Türkiye'de İşyeri veya Daimi Temsilcisi Olmayan				
	Dar Mükellef Kişi Açısından Elde Edilen Kazanç Türü	Dar Mükellef Kurum	Dar Mükellef Gerçek Kişi	Tevkifat Var	Tevkifat Yok
		KVK Madde	GVK Madde	-	-
Forward Sözleşmeler	Ticari Kazanç	30	94	-	✓
Swap Sözleşmeler	Ticari Kazanç / Menkul Sermaye İradı				
- Para Swapı	Ticari Kazanç	30	94	-	✓
- Faiz Swapı	Menkul Sermaye İradı	30	94	✓	-
Opsiyon Sözleşmeler	Ticari Kazanç	30	94	-	✓
Aracı kuruluş Varantı	Ticari Kazanç	30	94	-	✓

Yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere, Türkiye'de işyeri veya daimi temsilcisi bulunmayan dar mükellef kişi ve kurumların türev ürün sözleşmelerinden elde ettiği kazançlar, kazancın türüne bağlı olarak tevkifata tabi olabilmektedir. Buna göre;

- Forward işlemlere
- Para swap işlemlerine
- Opsiyon işlemlerine
- Varantlara

ilişkin sözleşmelerin alım satımından elde edilen kazanç ticari kazanç mahiyetinde olup, bu kazançlar üzerinden KurumVK ya da GelirVK gereğince herhangi bir vergi kesintisi yapılmayacaktır.

Diğer taraftan, Türkiye'de bir işyeri veya daimi temsilcisi olmayan dar mükellef kurumlar açısından faiz swapı işlemlerinden elde edilen kazanç, alacak faizi olarak değerlendirilerek, 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 30'uncu maddesinin birinci fıkrasının (ç) bendi gereğince vergi kesinti suretiyle Türkiye'de vergilendirilecektir.¹⁰⁵

2009/14593 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı gereğince:

¹⁰⁵5 Seri Nolu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği.

*Yabancı devletler, uluslararası kurumlar veya yabancı bankalardan ya da bulunduğu ülkede mutad olarak kredi vermeye yetkilendirilmiş olup sadece ilişkili bulunduğu kurumlara değil tüm gerçek ve tüzel kişilere kredi veren kurumlara yapılacak faiz ödemeleri üzerinden %0, bunların dışında kalan diğer kurumlara yapılacak faiz ödemeleri üzerinden % 10 oranında vergi kesintisi yapılacaktır.*¹⁰⁶

Diğer taraftan, KurumVK'nın Geçici 1'inci maddesi gereğince, GelirVK'nın Geçici 67'nci maddesi uyarınca vergi kesintisine tabi tutulmuş kazanç ve iratlar üzerinden, ayrıca KurumlarVK'ya göre kesinti yapılmaz. Buna göre faiz swap sözleşmelerinden kazanç elde eden banka dışı dar mükellef kurumların elde ettikleri kazançlar GVK Geçici 67'nci madde gereğince kesintiye tabi olacağından ayrıca KurumVK'ya göre vergi kesintisi yapılmayacaktır.¹⁰⁷ Öyleki bu kurumların sermaye şirketi niteliğinde olması halinde GelirVK'nın Geçici 67'nci maddesine göre uygulanacak kesinti oranı % 0 olsa bile, söz konusu kazançlar vergi kesintisine tabi tutulduğu için ayrıca KurumVK'ya göre tekrar vergi kesintisine tabi tutulmayacaktır.

Netice itibariyle, Türkiye'de işyeri veya daimi temsilcisi aracılığıyla faaliyet göstermeyen kişi ve kurumların da tıpkı daimi temsilcileri ve işyerleri aracılığıyla faaliyet gösteren kişi ve kurumlar ile tam mükellef gerçek kişi ve kurumlar gibi Türkiye'de kurulu vadeli işlem ve opsiyon borsasında işlem gerçekleştirmeleri halinde elde ettikleri kazançlar, GelirVK'nın Geçici 67'nci maddesi kapsamında vergi kesintisine tabi olacaktır. Ancak Türkiye'de ticari kazanç elde etmeyen ya da başka bir deyişle Türkiye'de işyeri veya daimi temsilcisi vasıtasıyla faaliyet göstermeyen dar mükellef kişi ve kurumların borsa dışında banka ya da aracı kurum vasıtasıyla olmaksızın gerçekleştirdikleri türev ürün alım satım işlemlerinden elde ettikleri kazançların vergilenmesinde, alım satıma konu olan türev ürün sözleşmesi çeşidine göre, bu kişi ve kurumlara yapılacak ödemeler üzerinden vergi kesintisi yapılabilecektir.

¹⁰⁶ 2009/14593 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, 03.02.2009 tarih ve 27130 sayılı Gzete'de yayımlanmıştır.

¹⁰⁷ 5 Seri Nolu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği

2.5. YABANCI BORSALARDA İŞLEM GÖREN VADELİ İŞLEM VE OPSİYON SÖZLEŞMELERİNDEN ELDE EDİLEN KAZANÇ VE İRADIN VERGİLENDİRİLMESİ

Yurtdışı organize borsalarda işlem gören türev ürün sözleşmelerinden Türkiye’de kurulu bulunan borsalarda işlem görmeyen ve/veya Türkiye’de faaliyette bulunan bankalar veya aracı kurumların taraf olmadığı ya da bunlar aracılığıyla yapılmayan sözleşmeler kastedilmektedir.

Buna göre, yabancı borsalarda işlem gören türev işlem sözleşmelerinden kazanç elde eden tam mükellef gerçek kişi ve kurumların bu kazançları üzerinden GelirVK’nın Geçici 67’inci maddesi gereğince tevkifat yapmak imkan dahilinde olmadığından, söz konusu sözleşmelerin alım satımından elde edilen kazanç ve iratlar tam mükellef gerçek ya da tüzel kişilerce GelirVK veya KurumVK’ya göre ticari kazanç kapsamında beyan edilir.

Benzer şekilde ticari faaliyetle iştigal etmeyen tam mükellef gerçek kişilerin yabancı borsalarda gerçekleştirdikleri türev ürün sözleşmeleri üzerinden elde ettikleri kazanç ve iradlar üzerinden de yine GelirVK’nın Geçici 67’nci maddesine göre tevkifat yapma imkanı bulunmayacağından, elde edilen kazanç ve iradın Türkiye’de beyan edilmesi gerekmektedir.

Ancak, türev ürün sözleşmelerinden elde edilen gelirler ne menkul sermaye iradının tanımına uymakta ne de, faiz swapları hariç, GelirVK’da menkul sermaye iradı olarak nitelendirilen iratlar arasında sayılmaktadır. Bu sebeple söz konusu işlemlerden elde edilen gelirler menkul sermaye iradı sayılmamaktadır. Benzer şekilde değer artış kazancını düzenleyen GelirVK’nın mükerrer 80’inci maddesinde, diğer sermaye piyasası araçlarının elden çıkarılması suretiyle oluşacak gelir, sözleşmenin alım ve satım bedelleri arasındaki fark olarak tanımlanmıştır. Oysa, borsalarda işlem gören sözleşmelerin elde edilmesi veya elden çıkarılması ve bu işlemde de değer artış kazancı elde edilmesi mümkün değildir. Borsalarda işlem gören sözleşmelerde yer alan pozisyonların tasfiye edilmesi suretiyle elde edilen kazançlar, GelirVK’da yer alan (7) gelir unsurundan herhangi birine dahil olmayıp, vergi konusu dışında kalmaktadır.¹⁰⁸

¹⁰⁸ Kurtuluş Ozan Keser, **Vadeli İşlem Ve Opsiyon Borsasında İşlem Gören Sözleşmelerin Elden Çıkarılmasında Oluşan Gelirlerin Gelir Unsurları Açısından Değerlendirilmesi**, Vergi Dünyası Dergisi Sayı 361, Eylül 2011.

Dar mükellef kişi ve kurumlarca elde edilen söz konusu kazanç ve iratlar da tevkifat müessesesi kapsamı dışında kalmaktadır. Buna göre kazanç ve iradın* Türkiye’de elde edilmemesi ya da Türkiye’de işyeri ya da daimi temsilci aracılığıyla elde edilmemesi hallerinde bunlar beyana da konu olmayacaktır. Ancak az önceki paragrafta değinildiği üzere, türev ürünlerin alım satımından elde edilen kazancın hangi gelir unsuruna girdiği bilinmeden gelirin elde edilip edilmediğinin belirlenmesi de olası değildir. Bu sebeple Maliye Bakanlığı’nca türev ürün sözleşmelerinden elde edilen kazanç ve gelirlerin özellikle tevkifat müessesesi kapsamı dışında kaldığı hallerde elde edilen kazanç ve gelirlerin hangi gelir unsurunun kapsamında girdiğini belirtilmesinde fayda olduğu değerlendirilmektedir.

Konuyla ilgili Gelir İdaresi Başkanlığın vermiş olduğu bir özalgede; yurtdışı organize borsalarda işlem gören türev ürünlerin, Türkiye’de ihraç edilmemiş ve SPK’ca kayda alınmamış olmaları, ayrıca Türkiye’deki vadeli işlem ve opsiyon borsalarında işlem görmemeleri sebebiyle, GelirVK’nın Geçici 67’nci maddesinde yer verilmiş olan “diğer sermaye piyasası aracı”olarak değerlendirilemeyeceği ve bunlardan elde edilen kazanç üzerinden madde kapsamında tevkifat yapılmayacağı belirtilmiştir. Diğer taraftan, tam mükellef gerçek kişilerce, yurtdışı organize borsalarda işlem gören türev ürünlerden elde edilen menkul sermaye iradı niteliğindeki gelirlerin, GelirVK’nın 86’ncı maddesi; söz konusu türev ürünlerin elden çıkarılmasından elde edilen kazançların ise değer artışı kazancı hükümlerine göre beyan edilmesi ve GelirVK’nın 103’üncü maddesinde yer alan vergi tarifesine göre vergilendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.¹⁰⁹

GelirVK’nın 86’ncı maddesinin 1/d bendinde yer alan hüküm gereğince yukarıda yer verilen Vergi İdaresi görüşüne göre, bu tür ürünlerden elde edilen kazançlar menkul sermaye iradı olarak kabul edilmiş olmaktadır. Oysa söz konusu sözleşmelerden elde edilen kazançların, nakit teminat nemaları ve faiz swapları hariç, menkul sermaye iradı niteliğinde olmadığı düşünülmektedir.

*Her ne kadar aksi yönde görüşler bulunsada mevcut Gelir Vergisi Kanunumuza göre türev ürün sözleşmelerinden elde edilen kazançların gerek Vergi İdaresi gerekse piyasa uygulaması açısından değer artış kazancı kapsamında değerlendirildiği görülmektedir.

¹⁰⁹ Gelir İdaresi Başkanlığı İstanbul Vergi Dairesi Başkanlığının 24.02.2012 tarih ve B.07.1.GİB.4.34.16.01-GVK 86-735 sayılı özalgesi.

2.5.1. Verginin Tahakkuku ve Ödenmesi

Dar mükellef gerçek kişilerce söz konusu sözleşmelerin alım satımından kazanç elde edilmesi durumunda GelirVK'nın 84'üncü maddesi gereğince (15) gün içinde münferit beyanname verilerek, tahakkuk eden vergi aynı sürede ödenir.

Münferit beyanname ile bildirilen kazançların vergisi, bu kazanç ve iratların iktisap olunduğu tarihten itibaren 15 gün içinde ilgili vergi dairesine verilir ve beyanname verme süresi içinde vergi dairesine ödenir.¹¹⁰

Diğer taraftan dar mükellef kurumlar açısından kazancın Türkiye'de elde edilmesi halinde de yine 15 gün içinde özel beyanname verilir ve tahakkuk eden vergi de aynı sürede ödenir.¹¹¹

Buna göre gerek yıllık gerekse özel beyanname veren dar mükellef kurumların Türkiye'den elde ettikleri kazancı ana merkezlerine aktarmaları halinde, aktarılan tutar üzerinden de KurumVK'nın 30'uncu maddesinin (6) numaralı fıkrası gereğince aktarım sırasında vergi kesintisi uygulanmaktadır.¹¹²

Bunu bir örnekle açıklayacak olursak; 100 YTL kazanç elde eden ve Türkiye'de işyeri bulunan dar mükellef kurumun ana merkeze aktardığı tutar üzerinden kesinti suretiyle yapılacak vergileme aşağıdaki gibi olacaktır:

Elde edilen kazanç	100
Hesaplanan vergi (% 20)	20
Vergi sonrası kazanç	80
Aktarım üzerinden vergi (% 15)	12
Toplam vergi yükü	32

Diğer taraftan dar mükellef kurumların Türkiye'de elde ettikleri kazançların üzerinden alınacak vergiyi güvence altına almak amacıyla özel bir vergi güvenlik müessesesi ihdas edilmiştir. KurumVK'da "Tarhiyatın muhatabı tarh zamanı ve tarh yeri" olarak ifade edilen düzenlemeye göre; dar mükellefiyete tabi yabancı kurumların

¹¹⁰ Gelir Vergisi Kanunu'nun 101 ve 120'inci maddeleri.

¹¹¹ KurumlarVK'nın 26 ve 29'uncu maddeleri.

¹¹² 03.02.2009 tarih ve 27130 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 2009/14593 sayılı 5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 30. maddesinde yer alan dar mükellefiyete tabi kurumların vergi kesinti oranları hakkında Bakanlar Kurulu Kararı.

vergisi, bunlar hesabına Türkiye'deki müdür veya temsilcileri, müdür veya temsilcileri mevcut değil ise kazanç ve iratları yabancı kuruma sağlayanlar adına tarh olunur.¹¹³

Türkiye'de ihraç edilmeyen, Türkiye borsalarında işlem görmeyen, kayda alınmayan ve yurtdışı organize borsalarda işleme konu olan vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinin alım satımından elde edilen kazançların vergilendirilmesine ilişkin zet tabloya aşağıda yer verilmiştir.*

¹¹³KurumVK'nın 28'inci maddesi.

Tablo 11
Yabancı Borsalarda İşlem Gören Vadeli İşlem Sözleşmelerinde Vergileme

Mükellef	Gerçek Kişi		Kurum			
	Tam mükellef gerçek kişi	Dar mükellef gerçek kişi	Tam mükellef kurum		Dar mükellef kurum	
			Tam mükellef sermaye şirketi ve yatırım fonu	Tam mükellef diğer kurum	Dar mükellef sermaye şirketi ve yatırım fonu	Dar mükellef diğer kurum
Türkiye'de ihraç edilmeyen, Türkiye borsalarında işlem görmeyen ve kayda alınmayan yurtdışı organize borsalarda yapılan vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinin alım-satımından elde edilen kazançlar	Tevkifata tabi değildir Elde edilen gelir beyan edilir	Tevkifata tabi değildir Gelir Türkiye'de elde edilmiyorsa ya da Türkiye'de bir iş yeri veya daimi temsilci aracılığıyla elde edilmiyorsa beyana konu edilmez Gelir Türkiye'de elde ediliyorsa 15 gün içinde münferit beyanname verilir ve tahakkuk eden vergi aynı süre içinde ödenir	Tevkifata tabi değildir Elde edilen gelir kurum kazancına dahil edilir	Tevkifata tabi değildir Elde edilen gelir kurum kazancına dahil edilir	Tevkifata tabi değildir. Gelir Türkiye'de elde edilmiyorsa ya da Türkiye'de bir iş yeri veya daimi temsilci aracılığıyla elde edilmiyorsa beyana konu edilmez. Gelir Türkiye'de elde ediliyorsa 15 gün içinde özel beyanname verilir ve tahakkuk eden vergi aynı süre içinde ödenir. Bu durumda ödenen kurumlar vergisi düşüldükten sonra ana merkeze aktarılan tutar üzerinden KVK'nın 30/6 maddesi gereğince % 15 tevkifat yapılır.	Tevkifata tabi değildir. Gelir Türkiye'de elde edilmiyorsa ya da Türkiye'de bir iş yeri veya daimi temsilci aracılığıyla elde edilmiyorsa beyana konu edilmez. Gelir Türkiye'de elde ediliyorsa 15 gün içinde özel beyanname verilir ve tahakkuk eden vergi aynı süre içinde ödenir. Bu durumda ödenen kurumlar vergisi düşüldükten sonra ana merkeze aktarılan tutar üzerinden KVK'nın 30/6 maddesi gereğince % 15 tevkifat yapılır.

*Tablonun oluşturulmasında İş Yatırım A.Ş.'nin Menkul Kıymet Vergilendirme Tablosu 2015 çalışmasından yararlanılmıştır.

2.6. VARANTLAR VE VERGİLENDİRİLMESİ

Varant, yatırım kuruluşu varantı ile ortaklık varantını ifade etmektedir.

SPK'nın, "Varantlar ve Yatırım Kuruluşu Sertifikaları Tebliği"ne¹¹⁴ göre yatırım kuruluşu varantı: *"sahibine, dayanak varlığı ya da göstergeyi önceden*

¹¹⁴10.09.2013 tarih ve 28761 sayılı Resmi Gazete'de yayımlan VII-128.3 Nolu Tebliğ yayımı tarihinde yürürlüğe girmiş ve 21.01.2009 tarih 27117 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Seri:III, No:36 Ortaklık Varantlarının Kurul Kaydına Alınmasına ve Alım Satım İşlemlerine İlişkin Esaslar Tebliği ile

belirlenen bir fiyattan belirli bir tarihte veya belirli bir tarihe kadar alma veya satma hakkı veren ve bu hakkın kaydı teslimat ya da nakdi uzlaşısı ile kullanıldığı sermaye piyasası aracını,”

Ortaklık varantı; “*sahibine, vade tarihine kadar ya da vade tarihinde payları borsada işlem gören veya görececek olan kayıtlı sermaye sistemine tabi ihraççı paylarına veyahut payları borsada işlem gören herhangi bir ortaklığın paylarına ilişkin olarak bu 17 nci maddede belirlenen uzlaşısı yöntemlerinden birini talep etme hakkı veren ve ihraççılarca ilgili sermaye piyasası aracının halka arzı sırasında ihraç edilen sermaye piyasası aracını*” ifade etmektedir.

Söz konusu tanım çerçevesinde dayanak varlık ve göstergeler Borsa İstanbul 30 endeksinde yer alan hisse senetleri ve/veya İMKB 30 endeksi kapsamında yer alan birden fazla paydan oluşan sepet ile sadece yatırım kuruluşu varantına esas olmak üzere SPK’ca uygun görülmesi durumunda, bu dayanak varlık ve göstergeler dışında kalan Ekonomi Bakanlığı tarafından ihraç edilen ve borsada işlem gören devlet iç borçlanma senetleri, konvertibl döviz, kıymetli maden, emtia, geçerliliği uluslararası alanda genel kabul görmüş endeksler gibi diğer varlık ve göstergeler de varanta dayanak teşkil edebilir.

2.6.1. Yatırım Kuruluşu Varantı ve Opsiyonlar¹¹⁵

Benzerlikler

Opsiyon sözleşmelerine benzeyen varantlar, sözleşmenin üzerine yazıldığı varlık satın alınmaksızın gerçekleşebilecek fiyat değişimlerinden faydalanma imkanı tanır.

Taraflar arasında önceden tespit edilmiş fiyat esas alınarak belirlenmiş gösterge ya da varlığı sözleşmenin imza edildiği tarihten vade tarihine kadar veya vade günündesatma ya da alma hakkı veren finansal araçlardır.

21.07.2009 tarih 27295 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Seri:III, No:37 Aracı Kuruluş Varantlarının Kurul Kaydına Alınmasına ve Alım Satım İşlemlerine İlişkin Esaslar Tebliğini yayımı tarihinde ilga etmiştir.

¹¹⁵İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Tanıtım Broşürleri, Aracı Kuruluş Varantları, s.6.

Farklılıklar

Menkul kıymet niteliğinde olan varantlar nakit esasa göre işlem görmektedir.

Sözleşme niteliğinde olan opsiyon bir sözleşme vadeli işlem esaslarına göre tabidir.

Genellikle organize bir borsa ürünü olan opsiyonlar işlem gördüğü borsa düzenlemelerine tabiyken, varantların bir çok özelliği ihraççısı¹¹⁶ tarafından belirlenir.

Varantlarda esas olan ihraççıdır ve varantın sağladığı hakkın gerçek muhatabı konumundadır. Diğer taraftan, opsiyon sözleşmelerdesatış yapan taraf opsiyonun yazıcısıdır.

Borsa ürünü olan opsiyon sözleşmeleri için yine borsa düzenlemeleri kapsamında teminat ve teminat tamamlama yükümlülüğü varken, varantlarda tüm sorumluluk ihraççıda olduğundan varant alım satımında yatırımcı açısından teminat yatırılması söz konusu değildir.

2.6.2. Yatırım Kuruluşu Varantı ve Ortaklık Varantı

Yatırımcı kuruluş varantları birçok varlığa dayanak olabilirken, ortaklık varantları sadece bir şirketin hissesini dayanak olarak alabilmektedir. Yatırımcı kuruluş varantları yalnızca finansal kurumlar tarafından ihraç edilebilirken, ortaklık varantları dayanak varlığın ihraççısı olan şirket tarafından ihraç edilmektedir. Yatırım kuruluşu varantları için geçerli olacak olan kullanım fiyatı her ihraç için belirlenecek olan koşullara göre değişebilirken, ortaklık varantları için genellikle yalnızca tek bir kullanım fiyatı söz konusudur. Yatırım kuruluşu varantı sahibine dayanak varlığı alma veya satma hakkı tanırken, ortaklık varantları sahibine dayanak varlığı yalnızca alma hakkı tanımaktadır.¹¹⁷

¹¹⁶İhraççı, Sermaye Piyasası Kurulunun VII-128.3 Nolu Tebliğinin (1) inci maddesinde; yatırım kuruluşu varantları ve sertifikaları için derecelendirme kuruluşlarından talebe bağlı olarak, notlandırma ölçeğine göre yatırım yapılabilir seviyenin en yüksek ilk üç kademesine denk gelen uzun vadeli derecelendirme notu alan Türkiye’de veya yurt dışında yerleşik bankalar ve aracı kurumlar ile 4 üncü maddenin üçüncü ve dördüncü fıkralarında yazılı kuruluşları; ortaklık varantları için payları borsada işlem gören ya da işlem görmek üzere borsaya başvuruda bulunan ortaklıkları olarak tanımlanmıştır.

¹¹⁷Ayşegül Kurt, Ferhan Küçükkayalar, Aracı Kuruluş Varantları ile İlgili Düzenlemeler, Sermaye Piyasası Dergisi/2, 2010, s.3.

2.6.3. Varant Türleri ve Yatırım

Varantlar dayanak aldıkları varlık ve göstergeler bakımından (hisse senedi, endeks, döviz, emtia, vb.), uzlaşı türü bakımından (nakit, fiziki, kaydi), kullanım şekli bakımından (Amerikan, Avrupa, Bermuda tipi, vb.), anapara koruması bakımından (anapara korumalı ya da anapara korumasız), faiz ödemesi bakımından (faiz ödemeli ya da faiz ödemesiz) çok farklı kombinasyonlarda ihraç edilebilmekte ve genellikle belirli düzeyde risk algısı olan ve varantın özünde yer alan kaldıraç etkisinden faydalanma amacını güden yatırımcılara hitap etmektedir.¹¹⁸

2.6.4. Varantların Vergilendirmesi

27/09/2010 tarih ve 2010/926 sayılı BKK ile yapılan düzenleme ile Borsa İstanbul'da işlem gören hisse senetlerine ve hisse senedi endekslerine dayalı olarak ihraç edilen varantlardan elde edilen gelirler, hisse senetlerine ilişkin olarak elde edilen kazançlar kapsamına alınmış olup, 01/10/2010 tarihi itibarıyla tam ve dar mükellef gerçek kişi ve kurumlar tarafından Borsa İstanbul'da işlem gören bu kapsamdaki varantlardan elde edilen gelirler üzerinden % 0 oranında tevkifat yapılmaktadır. Diğer taraftan, bu kapsamda olmayan aracı kuruluş ve ortaklık varantlarından elde edilecek kazançlar GelirVK'nın Geçici 67'nci maddesine göre % 10 oranında tevkifata tabi tutulacaktır.¹¹⁹ Buna göre varantlarda vergileme aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.¹²⁰

¹¹⁸Ayşegül Kurt, Ferhan Küçükayalar, **a.g.d.**, s.1.

¹¹⁹282 Seri Nolu Gelir Vergisi Genel Tebliği

¹²⁰Söz konusu tablonun oluşturulmasında İş Yatırım A.Ş.'nin Menkul Kıymet Vergilendirme Tablosu 2012 çalışmasından yararlanılmıştır.

Tablo 12
Varantlarda GelirVK/KurumVK'ya Göre Vergilendirme

Mükellef	Gerçek Kişi		Kurum			
	Tam mükellef gerçek kişi	Dar mükellef gerçek kişi	Tam mükellef kurum		Dar mükellef kurum	
			Tam mükellef sermaye şirketi ve yatırım fonu	Tam mükellef diğer kurum	Dar mükellef sermaye şirketi ve yatırım fonu	Dar mükellef diğer kurum
Hisse senedi veya hisse senedi endeksin e dayalı İMKB'de işlem gören varantlar	Tevkifat oranı % 0	Tevkifat oranı % 0		Tevkifat oranı % 0	Tevkifat oranı % 0	Tevkifat oranı % 0
	Beyan edilmez	Beyan edilmez	Tevkifat oranı % 0	Beyan edilmez	Türkiye'de işyeri yoksa beyan edilmez, varsa beyana tabi	Türkiye'de işyeri yoksa ise beyan edilmez, varsa beyana tabi
	Nakit teminat nemaları % 15 tevkifata tabi	Nakit teminat nemaları % 15 tevkifata tabi	Kurum kazancına dahil edilir			
			Nakit teminat nemaları % 15 tevkifata tabi olup yatırım fon ve ortaklıklarında oran % 0'dır	Nakit teminat nemaları % 15 tevkifata tabi	Nakit teminat nemaları % 15 tevkifata tabi	Nakit teminat nemaları % 15 tevkifata tabi
İMKB'de işlem gören diğer varantlar	Tevkifat oranı % 10	Tevkifat oranı % 10	Tevkifat oranı % 0	Tevkifat oranı % 10	Tevkifat oranı % 0	Tevkifat oranı % 10
	Beyan edilmez	Beyan edilmez	Kurum kazancına dahil edilir	Kurum kazancına dahil edilir	Beyan edilmez	Kurum kazancına dahil edilir
	Nakit teminat nemaları % 15 tevkifata tabi	Nakit teminat nemaları % 15 tevkifata tabi	Nakit teminat nemaları % 15 tevkifata tabi olup yatırım fon ve ortaklıklarında oran % 0'dır	Nakit teminat nemaları % 15 tevkifata tabi olup yatırım fon ve ortaklıklarında oran % 0'dır	Nakit teminat nemaları % 15 tevkifata tabi	Nakit teminat nemaları % 15 tevkifata tabi
					Türkiye'de işyeri yoksa ise beyan edilmez, varsa beyana tabi	Türkiye'de işyeri yoksa ise beyan edilmez, varsa beyana tabi

2.7. FOREKS PİYASALAR VE VERGİLENDİRME

Adını İngilizce "foreign exchange" sözcüklerinin kısaltmasından alan ve anlamı "döviz değişim piyasası" olan forex piyasası, günümüzde para birimleri üzerinden işlem yapılabilen bir piyasa olma özelliğinin yanı sıra; döviz, mala ve kıymetli madenlere dayalı olarak gerçekleştirilen kaldıraçlı alım satım işlemlerinin de yapılabildiği bir mali piyasadır.¹²¹

SerPK'nın kısaltmalar ve tanımlar başlıklı 3'üncü maddesinde; döviz ve kıymetli madenler ile SPK'ca belirlenecek diğer varlıklar üzerine yapılacak kaldıraçlı işlemler türev araçlar arasında sayılmıştır.

06.05.2011 tarihli ve 27926 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 6111 sayılı Kanun ile mülga 2499 sayılı SerPK'nın 30'uncu maddesinin birinci fıkrasına eklenen "g" bendi uyarınca, kaldıraçlı alım satım işlemlerini düzenleme yetkisi SPK'ya verilmiş ve bu işlemler 31.08.2011 tarihinden itibaren SPK'nın yetki alanına girmiştir. Kurul tarafından konuyla ilgili 27.08.2011 tarihli ve 28038 sayılı Resmi Gazete'de Seri:V, No:125 "Kaldıraçlı Alım Satım İşlemleri ve Bu İşlemleri Gerçekleştirebilecek Kurumlara İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ" (V/125 Tebliği) yayımlanmış olup, yapılan düzenlemeye göre, 31.08.2011 tarihinden itibaren kaldıraçlı alım satım işlemleri yalnızca SPK tarafından yetkilendirilen kuruluşlarca gerçekleştirilebilecek ve SPK'ca yetki verilmemiş olan kuruluşların 31.08.2011 tarihinden sonra kaldıraçlı alım satım işlemlerine ilişkin olarak gerçekleştirecekleri her türlü işlem, sermaye piyasası mevzuatına aykırılık oluşturacaktır.

Söz konusu Tebliğ¹²² göre; kaldıraçlı alım satım işlemi, yatırılan teminat tutarı karşılığında, her türlü döviz, mal, kıymetli maden ve SPK'ca belirlenecek diğer varlıkların kaldıraçlı olarak elektronik ortamda alım satımı işlemlerini; kaldıraç oranı ise, işlem yapmak için yatırılan teminat tutarı karşılığında alınabilecek pozisyon tutarıdır.

¹²¹Yavuz Akbulak, SPK Başkanlık Danışmanı, 05.11.2011, Dünya Online, <http://www.dunya.com/forex-islemlerinin-vergilendirilmesi-137023h.htm>, (22.10.2013)

¹²² 27.08.2011 tarih ve 28038 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan, Seri:V, No:125 Kaldıraçlı Alım Satım İşlemleri ve Bu İşlemleri Gerçekleştirebilecek Kurumlara İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ, Madde 4.

Tebliğin 6'ncı maddesine göre; müşterilere uygulanacak kaldıraç oranı 100:1'i geçemez ve oranı 100:1'i geçmemek kaydıyla aracı kurumlarla müşteriler arasında serbestçe belirlenir. Yine, kaldıraçlı alım satım işlemlerinde yalnızca %100'üne kadar nakit olarak Türk Lirası ve konvertibl döviz teminat olarak kabul edilir.

Yetkilendirilmiş kuruluşlarca yapılacak kaldıraçlı alım satım işlemleri, piyasa yapıcılığı olarak kabul edilen müşterilerden gelen emirlerin doğrudan kabul edilmesi ya da gerçekleştirilmesi, işlem aracılığı olarak kabul edilen müşterilerden gelen emirlerin temsilci sıfatıyla kabul edilmesi ve bu emirlerin gerçekleştirilmek üzere başka kuruluşlara yönlendirilmesi ve tanıtım aracılığı olmak üzere başka bir kuruluşun kaldıraçlı alım satım işlemlerine ilişkin olarak sunduğu hizmetlerin yatırımcılara tanıtımı, sözleşme akdedilmesine aracı olunması veya sözleşme yapmak isteyen tarafların komisyon karşılığında bir araya getirilmesi olarak sınıflandırılmıştır.¹²³

Piyasa yapıcılığı faaliyeti kapsamında müşterilerden gelen emirlerin doğrudan kabul edilmesi ve/veya gerçekleştirilmesi ve işlem aracılığı faaliyeti kapsamında müşterilerden gelen emirlerin temsilci sıfatıyla kabul edilmesi ve bu emirlerin gerçekleştirilmek üzere başka kuruluşlara yönlendirilmesi faaliyetleri münhasıran SPK'ca yetkilendirilmiş sermaye piyasası aracı kurumlarınca yürütülebilecektir. SPK'ya söz konusu faaliyetleri yürütmek için başvuracak kuruluşların "sermaye piyasası aracı kurumu" niteliğine sahip olmaları gerekmektedir. Tanıtım aracılığı faaliyeti kapsamında başka bir kuruluşun kaldıraçlı alım satım işlemlerine ilişkin olarak sunduğu hizmetlerin yatırımcılara tanıtımı, sözleşme akdedilmesine aracı olunması veya sözleşme yapmak isteyen tarafların komisyon karşılığında bir araya getirilmesi faaliyetleri ise münhasıran aracı kurumlar ve vadeli işlemler aracılık şirketlerince yürütülebilecektir.¹²⁴

¹²³ Seri:V, No.125 Kaldıraçlı Alım Satım İşlemleri ve Bu İşlemleri Gerçekleştirebilecek Kurumlara İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ, Madde 2.

¹²⁴Yavuz Akbulak, SPK Başkanlık Danışmanı, 05.11.2011, Dünya Online, <http://www.dunya.com/forex-islemlerinin-vergilendirilmesi-137023h.htm>, (22.10.2013)

2.7.1. Kaldıraçlı-Kaldıraçsız İşlem, Olası Kar ve Zarar: Bir Uygulama Örneği¹²⁵

Kaldıracın söz konusu olmadığı bir forex işleminde 1ABD doları=1.50 TL ise, elinizdeki 100 TL ile yaklaşık olarak 67 dolar alırsınız. Dolardan kar elde etme düşüncesi ile bu işlem yapılırsa, beklenti doların TL karşısında değer kazanmasıdır. Dolar kuru 1.70 olarak gerçekleşir ise, o zaman 67 dolarla (67*1.70) 114 TL almak mümkün hale gelecek ve işlemden 14 TL kar edilecektir.

Kaldıracın varlığı halinde ise, 1:100 kaldıraç oranıyla forex işlemi yapan bir kuruluş yatırımcısına şöyle bir teklifte bulunur:

“1.000 TL karşılığında ben sana 100.000 TL’lik işlem yaptıracağım ve döviz satacağım. Ancak döviz banknot olarak vermeyeceğim. İşlemi yapığın kur üzerinde meydana gelecek değişiklikler neticesinde bir kar oluşursa onu ödeyeceğim. Yani 100.000 TL’yi vermiş ve karşılığında 1ABD doları=1.50 TL den 66.667 dolar almış gibi olacaksın. Kur 1.60 olursa, 66.667 USD karşılığında 106.667 TL alacaksın. Yani 1.000 TL’lik teminatla 6.667 TL kar etmiş olacaksın.”

Forex işlemlerini tüm dünyada cazip kılan az miktardaki yatırımla yüksek kar elde etme ümididir. Birçok yatırımcı, sürekli kar edebildiği gibi gerçeğe aykırı reklam, ilan ve duyurulardan etkilenerek, ellerindeki sınırlı tasarrufları bu alana yönlendirmekte ancak kar elde edemedikleri gibi tasarruflarını da tümüyle kaybedebilmektedirler. Çünkü, kurların yatırımcıların beklentilerinin aksine hareket etmesi halinde, kaldıraç oranına bağlı olarak büyük zararlarla karşılaşılması kaçınılmazdır.

Yukarıda yer verilen örneğe dönecek olursak, 1.000 TL teminat yatırarak 1:100 kaldıraç oranıyla, 1 ABD doları 1.50 TL den yapılan 100.000 TL’lik bir dolar alım işleminde, kurun 1.40 seviyesine düşmesi durumunda, 6.667 TL zararla karşılaşılacaktır. Kurdaki düşüşün birden değilde kademe kademe gerçekleştiği durumda ise yatırımcının pozisyonu kur 1.40 TL ye dahi ulaşmadan 1.000 TL’lik teminatın tükendiği seviyede kapatılacak ve yatırımcı yatırımının tümünü kaybedecektir.

¹²⁵Sermaye Piyasası Kurumu, Yatırımcıları Bilgilendirme Kitapçıkları, FOREX-Kaldıraçlı Alım Satım İşlemleri

2.7.2. Foreks İşlemlerin Vergilendirilmesi

Foreks işlemleri GelirVK'nın Geçici 67'nci maddesi kapsamında bulunmamaktadır. Dolayısıyla bankalarca, foreks işlemlerden elde edilen kazanç ve iradlar üzerinden vergilendirme yapılması da mümkün değildir.

Diğer taraftan, GelirVK'nın "değer artış kazançları" başlıklı mükerrer 80'inci maddesinin birinci fıkrasının (1) numaralı bendi gereğince, "ivazsız olarak iktisap edilenler ile tam mükellef kurumlara ait olan ve 2 yıldan fazla süreyle elde tutulan hisse senetleri hariç, menkul kıymetlerin veya diğer sermaye piyasası araçlarının elden çıkarılmasından sağlanan kazançlar" değer artış kazancı olduğundan, döviz değişimi veya forex işlemlerinden elde edilen kazançlar da "değer artış kazancı" olarak vergilendirilir. Diğer taraftan, 31.08.2011 tarihinden itibaren forex işlemleri münhasıran SPK tarafından yetkilendirilmiş aracı kurumlarca yapılabileceğinden ve mezkur işlemler de sermaye piyasası faaliyeti sayıldığından GelirVK'nın 37'inci maddesi uyarınca "kendi nam ve hesaplarına menkul kıymet alım-satımı ile devamlı olarak uğraşanların bu faaliyetlerinden" elde edilen kazançları "ticari kazanç" esaslarına göre vergilendirilecektir. Nitekim Sermaye Piyasası Kanunu'nun V/125 Tebliği de forex işlemlerinin yürütülmesinde "sermaye piyasası aracı kurumu" veya "vadeli işlem aracılık şirketi" biçiminde bir örgütlenmeyi öngörmektedir. Tüm bu düzenlemelere göre, şirket örgütlenmesine dayanan ve devamlılık gösteren forex işlemlerinden doğan gelirlerin "ticari kazanç"; devamlı değil de arızı/geçici nitelikteki işlemlerden doğan gelirlerinise "değer artış kazancı" esaslarına göre vergilendirilmesi söz konusu olacaktır.¹²⁶

Kaldıraçlı işlemler üzerinden vergileme aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde yapılacaktır.¹²⁷

¹²⁶Yavuz Akbulak, SPK Başkanlık Danışmanı, 05.11.2011, Dünya Online, <http://www.dunya.com/forex-islemlerinin-vergilendirilmesi-137023h.htm>, (22.10.2013)

¹²⁷Söz konusu tablonun oluşturulmasında İş Yatırım A.Ş.'nin Menkul Kıymet Vergilendirme Tablosu 2012 isimli çalışmasından yararlanılmıştır.

Tablo 13
Kaldıraçlı İşlemlerde GelirVK/KurumVK'ya Göre Vergilendirme

Mükellef	Gerçek Kişi		Kurum			
	Tam mükellef	Dar mükellef	Tam mükellef kurum		Dar mükellef kurum	
			Tam mükellef sermaye şirketi ve yatırım fonu	Tam mükellef diğer kurum	Sermaye şirketi ve yatırım fonu	Diğer kurum
Kaldıraçlı alım-satım işlemlerinden elde edilen kazançlar	GelirVK Geçici 67'nci madde kapsamında tevkifata tabi değildir Elde edilen kazanç beyan edilir	GelirVK Geçici 67'nci madde kapsamında tevkifata tabi değildir Türkiye'de yetkili kuruluşlar tarafından yapılan işlemlerde gelirin elde edilmesinden itibaren 15 gün içinde münferit beyanname verilir ve tahakkuk eden vergi aynı süre içinde ödenir	GelirVK Geçici 67'nci madde kapsamında tevkifata tabi değildir Kurum kazancına dahil edilir	GelirVK Geçici 67'nci madde kapsamında tevkifata tabi değildir Kurum kazancına dahi edilir	GelirVK Geçici 67'nci madde kapsamında tevkifata tabi değildir Türkiye'de yetkili kuruluşlar tarafından yapılan işlemlerde gelirin elde edilmesinden itibaren 15 gün içinde özel beyanname verilir ve tahakkuk eden vergi aynı süre içinde ödenir. KVK'nın 30/6'ncı maddesi gereğince indirim ve istisnalar düşülmeden önceki dar mükellef kurum kazancından hesaplanan KV düşüldükten sonra kalan kısım üzerinden ana merkeze aktarılan tutar üzerinden % 15 oranında Kurumlar Vergisi tevkifatı yapılır	GelirVK Geçici 67'nci madde kapsamında tevkifata tabi değildir Türkiye'de yetkili kuruluşlar tarafından yapılan işlemlerde gelirin elde edilmesinden itibaren 15 gün içinde özel beyanname verilir ve tahakkuk eden vergi aynı süre içinde ödenir. KVK'nın 30/6'ncı maddesi gereğince indirim ve istisnalar düşülmeden önceki dar mükellef kurum kazancından hesaplanan KV düşüldükten sonra kalan kısım üzerinden ana merkeze aktarılan tutar üzerinden % 15 oranında Kurumlar Vergisi tevkifatı yapılır

2.8. TÜREV İŞLEM SÖZLEŞMELERİNDE BANKA SİGORTA MUAMELELERİ VERGİSİ

2.8.1. Verginin Konusu, Mükellefi ve Vergiyi Doğuran Olay

Banka ve sigorta muameleleri vergisi, 6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu’nun 28 ile 33’ üncü maddeleri arasında düzenlenmiştir.

Kanun’un 30’uncu maddesinde verginin mükellefleri bankalar, sigorta şirketleri ve bankerler olarak belirlenmiştir.

Gider Vergileri Kanunu’nun “verginin konusu ile vergiyi doğuran olay”ı düzenleyen 28’inci maddesinde ise aşağıdaki ifadeler yer verilmiştir:

Banka ve sigorta şirketlerinin 10/6/1985 tarihli ve 3226¹²⁸ sayılı Finansal Kiralama Kanununa göre yaptıkları işlemler hariç olmak üzere, her ne şekilde olursa olsun yapmış oldukları bütün muameleler dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar banka ve sigorta muameleleri vergisine tabidir.

Bankerlerin yapmış oldukları banka muamele ve hizmetleri dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar (kendileri veya başkaları hesabına menkul kıymet alıp satmayı, alım-satıma tavassut etmeyi veya alıp sattıkları menkul kıymet karşılığı borçları ödemeyi taahhüt etmeyi meslek haline getirenlerin bu faaliyetleri dolayısıyla lehlerine kalan paralar ile mevduat faizi vermek veya sair adlarla faiz ve benzeri menfaatler sağlamak üzere devamlı olarak para toplama işiyle uğraşanların topladıkları paralara sağladıkları gelir ve menfaatler üzerinden komisyon, ücret, hizmet karşılığı gibi adlarla aldıkları paralar dahil) da banka muameleleri vergisine tabidir.

90 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameye¹²⁹ göre ikraz işleriyle uğraşanlarla ikinci fıkrada belirtilen muamele ve hizmetlerden herhangi birini esas iştiğal konusu olarak yapanlar bu Kanunun uygulanmasında banker sayılırlar. Bir şahsın münhasıran altın alım ve satımı ile uğraşması banker sayılmasını gerektirmez.

¹²⁸10/6/1985 tarihli ve 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu, 13.12.2012 tarih 28496 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 6361 sayılı Finansal Kiralama , Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır.

¹²⁹30/9/1983 tarihli ve 90 sayılı Ödünç Para Verme İşleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ek ve değişiklikleri ile birlikte 13.12.2012 tarih 28496 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 6361 sayılı Finansal Kiralama , Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır.

Buna göre, türev ürün sözleşmelerinin düzenlenmesi ve alım satımı dolayısıyla lehlerine para kalan banka, banker ve sigorta şirketlerince BSMV (Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi) hesaplanıp ödenmesi gerekmektedir.

Maddenin 1'inci fıkrası uyarınca banka ve sigorta şirketleri; tüm işlemleri dolayısıyla BSMV'ye tabi olurken, 2 ve 3'üncü fıkralar gereğince yalnızca sayılan işlemleri nedeniyle BSMV kapsamında değerlendirilecektir. Banka ve sigorta şirketleri finansal kiralama kanununa göre yapılan işlemler hariç olmak üzere tüm işlemler için BSMV'ye tabi olurken, bankerlerin sadece 6802 sayılı Kanun'un 28'inci maddesinin ikinci ve üçüncü fıkralarında belirtilen işlemleri dolayısıyla lehe aldıkları paralar BSMV'ye tabi olup, diğer işlemler ise KDV'ye tabi olacaktır.¹³⁰

Banka ve sigorta muamele vergisi matrahının tespitinde gerçekleşen her bir işlem sonucunda kazanç elde edilip edilmediği ya da lehe para kalıp kalmadığı önem kazanmaktadır. Şayet bir işlemten zarar edilmişse ya da lehe kalan para yoksa vergiden de bahsedilemeyecektir. Diğer taraftan vergilemede gerçekleşen her bir işlem esas olduğundan, vergiye tabi matrah bulunurken, bir işlemten elde edilen kazançtan, başka bir işlemten elde edilen zarar düşülemeyecek ancak her bir işlemten elde edilen kazancın hesabında, işlem maliyetleri de dikkate alınabilecektir.¹³¹

2.8.2. Verginin Matrahı ve Oran

Kanun'un 31'inci maddesi gereğince verginin matrahı mükelleflerin lehlerine kalan paralar iken; kambiyo alım ve satım muamelelerinde matrah kambiyo satış tutarıdır.

Gider Vergileri Kanunu'nun 33'üncü maddesine göre BSMV oranı kambiyo işlemlerinde % 0,1, diğer işlemlerde % 15 olarak ifade edildikten sonra; BKK'nın oranları tespit etmeye yetkili olduğu belirtilmiştir.

¹³⁰22.10.2010 tarih ve 27737 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 87 Seri Nolu Gider Vergileri Genel Tebliği.

¹³¹19.01.2012 tarih ve 28178 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 89 Seri Nolu Gider Vergileri Genel Tebliği

Buna göre BKK, yetkisini aşağıdaki gibi kullanmıştır:

➤ Bankalararası mevduat muameleleri sonucu lehe alınan paralara üzerinden % 1¹³²

➤ Kambiyo muamelelerinde satış tutarına ilişkin BSMV oranı % 0¹³³

➤ Genel BSMV oranı diğer tüm işlemler için) %5¹³⁴

olarak belirlenmiştir.

Döviz¹³⁵ ya da kambiyo, banknot şeklindeki yabancı ülke paraları dahil yabancı parayla ödemeyi sağlayan her türlü hesap, belge ve benzeri araçtır. Dolayısıyla söz konusu araçların ana unsur olduğu işlemlerin kambiyo işlemi olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Buna göre dövizin TL ya da döviz ile değişimini öngören ve bir tarafa alım diğer tarafa da satım hak ve yükümlülüğü veren türev işlem sözleşmeleri sözleşme vadesinde fiziki ya da nakden uzlaşmaya bağlı olarak aşağıdaki oranlarda BSMV ye tabi olacaktır.¹³⁶

Tablo 14
Türev İşlem Sözleşmelerinde Uzlaşma Türüne Göre Uygulanacak BSMV

Teslimat Şekli	İşlemin Niteliği	Matrah	Türev İşlem Sözleşmelerine Uygulanacak BSMV Oranı (%)
Fiziki teslimat	Kambiyo işlemi	Satış tutarı	0
Nakdi teslimat (uzlaş)	Genel işlem	Lehe alınan para	5

¹³²1/9/1998 tarihli ve 23450 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 98/11591 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 1/9/1998'den itibaren.

¹³³15/4/2008 tarihli ve 26848 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 2008/13459 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 1/5/2008'den itibaren.

¹³⁴98/11591 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 2/9/1998'den geçerli olmak üzere.

¹³⁵11.08.1989 tarih ve 20249 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar'ın 1'inci maddesi.

¹³⁶Söz konusu tablonun oluşturulmasında 89 Seri Nolu Gider Vergileri Genel Tebliğindeki açıklamalardan yararlanılmıştır.

2.8.3. Türev İşlem Sözleşmelerinde Muamele Vergisi İstisnası

Diğer taraftan, Kanun'un istisnaları düzenleyen 29'uncu maddesinin (p) fıkrası gereğince; arbitraj muameleleri ile Türkiye'de kurulu borsalarda gerçekleştirilen vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerine ilişkin muameleler ve bu muameleler sonucu lehe alınan paralar vergiden istisnadır.

Bu sözleşmelerle ilgili bankalarca gerçekleştirilen alım veya satım işlemleri neticesinde yine bankalar lehine para kalması halinde vergi doğacak olup, Kanun'un 29/p maddesi gereğince vergi hesaplanmayacaktır. Ancak bu istisna söz konusu sözleşmelerin alım satım işlemlerine aracılık faaliyeti nedeniyle lehe kalan paralar ile Takasbank nezdinde izlenen teminat hesaplarına işletilen faizler neticesinde lehe alınan paralar ile bankaların Takasbank nezdinde mecburi olarak tuttıkları teminatlara işletilen faizler nedeniyle lehe aldıkları paralar istisna kapsamına değerlendirilmemektedir.¹³⁷

Ancak, yukarıda yer verilen maddeye göre; yabancı borsalarda gerçekleştirilen döviz/TL veya döviz/döviz vadeli işlem sözleşmelerinin nakdi uzlaşısı ile sonuçlanması halinde vadeli işlem sözleşmesi dolayısıyla lehe alınan paralar BSMV'ye tabi olacaktır.

Bir işlemin arbitraj işlemi olarak değerlendirilebilmesi için, aşağıdaki unsurları içermesi gerekmektedir¹³⁸:

Bir işlemin arbitraj işlemi sayılabilmesi için, kıymetin alım satım işleminin eş zamanlı, yani aynı işlem günü içerisinde gerçekleştirilmesi ve böylece arbitrajcının risk üstlenmemesi gerekmektedir.

Aynı ürünün alım satımına konu edildiği ve aynı anda alım satım fiyatlarında farklılık olan iki farklı yer iki farklı piyasa olarak kabul edilebilir.

Kıymet, döviz veya mal gibi ürünler birden fazla piyasada işlem görmelidir.

İşleme konu kıymet, döviz veya mal aynı anda birden fazla piyasada alım satımına konu edilebilen bir ürün olmalı ve her iki

¹³⁷87 Seri Nolu Gider Vergileri Genel Tebliği.

¹³⁸89 Seri Nolu Gider Vergileri Genel Tebliği.

piyasada alım satıma konu olan üren birebir "aynı ürün" olmalıdır.

Ürünün eş zamanlı olarak düşük fiyatlı olduğu piyasadan alınıp, yüksek fiyatlı olduğu piyasada satılması suretiyle vadesiz ve risksiz gelir elde edilmesi gerekmektedir. Vadesiz ve risksiz olma, arbitraja konu kıymetin aynı anda bir piyasada düşük fiyatlı, diğer bir piyasada ise yüksek fiyatlı olduğunun bilinmesi ve buna dayalı olarak düşük fiyatlı piyasadan alınacak ürünün yüksek fiyatlı piyasada satılabileceğinin bilinmesi olarak anlaşılmalıdır.

Elde edilen gelirin kaynağı, aynı ürünün farklı piyasalardaki fiyat farklılığı olmalı, geleceğe, tahmine ve riske dayanmamalıdır.

Vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinin bir istisna hariç, arbitraj işlemi kapsamında değerlendirilmesine olanak bulunmamaktadır. Buna göre, birden fazla piyasada işlem gören; tutar, vade, düzenleyen gibi özellikler açısından aynı olan sözleşmenin aynı anda düşük fiyatlı bir piyasadan alınıp yüksek fiyatlı diğer piyasada satılması arbitraj işlemi tanımına girdiğinden, bu işlem sonucunda lehe para alınması halinde tutar BSMV'den istisnadır.¹³⁹

Sözleşme kapsamında teslimatın nakdi-fiziki olmasına ve/veya türev işlem sözleşmelerinin Türkiye'deki borsalarda işlem görüp görmemesine göre sözleşmelerinin BSMV karşısındaki durumu aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.¹⁴⁰

Tablo 15
Türev İşlem Sözleşmelerinde BSMV

Türev İşlem Sözleşmesi	Teslimat Şekli		İstisna Uygulaması
	Fiziki teslimat	Nakdi teslimat	Borsa işlemi
Forward	% 0 BSMV	% 5 BSMV	Uygulanamaz
Swap			
- Para	% 0 BSMV	% 5 BSMV	Uygulanamaz
- Faiz	Uygulanamaz	% 5 BSMV	Uygulanamaz
Opsiyon	% 0 BSMV	% 5 BSMV	BSMV den istisna
Varant	% 0 BSMV	% 5 BSMV	BSMV den istisna
Foreks	% 0 BSMV	% 5 BSMV	Uygulanamaz

*Örnekler 89 Seri Nolu Gider Vergileri Genel Tebliğinden uyarlanmıştır.

¹³⁹89 Seri Nolu Gider Vergileri Genel Tebliği

¹⁴⁰Tablo 6802 sayılı Kanun ile Gider Vergileri Genel Tebliğlerinde yer alan açıklamalardan yararlanılarak oluşturulmuştur.

2.9. TÜREV İŞLEM SÖZLEŞMELERİ VE DAMGA VERGİSİ

2.9.1. Verginin Konusu

Damga Vergisi, hukuki işlemlere bağlı olarak düzenlenen kağıtlar üzerinden alınan bir muamele vergisidir. Kanun'un 1'inci maddesinde:

Bu Kanuna ekli (1) sayılı tabloda yazılı kağıtlar Damga Vergisine tabidir.

Bu Kanundaki kağıtlar terimi, yazılıp imzalamak veya imza yerine geçen bir işaret konmak suretiyle düzenlenen ve herhangi bir hususu ispat veya belli etmek için ibraz edilebilecek olan belgeler ile elektronik imza kullanılmak suretiyle manyetik ortamda ve elektronik veri şeklinde oluşturulan belgeleri ifade eder.

...

denilmektedir.

2.9.2. Vergiyi Doğuran Olay

Damga vergisinde vergiyi doğuran olay Kanun'a ekli 1 sayılı tabloda belirtilen kağıtların Türkiye'de düzenlenmesidir. Kağıtlar eğer yabancı memleketlerde düzenlenmişse bu kağıtlar Türkiye'de resmi makamlara ibraz edildiğinde ya da bu kağıtların hükmünden Türkiye'de faydalanıldığında vergi doğmaktadır. Kağıtların herhangi bir hususu ispat etmek üzere; Türkiye'de kullanılması, resmi makamlara ibraz edilmesi hallerinde bu kağıtların hükmünden faydalanıldığı kabul edilmektedir.

Damga Vergisi Kanunu'nun 4'üncü maddesi gereğince, vergiye konu olacak kağıtların tespitinde aşağıdaki hususlar geçerli olacaktır:

Bir kağıdın tabi olacağı verginin tayini için o kağıdın mahiyetine bakılır ve buna göre tabloda yazılı vergisi bulunur.

Kağıtların mahiyetlerinin tayininde, şekli kanunlarda belirtilmiş olanlarda kanunlardaki adlarına, belirtilmemiş olanlarda üzerlerindeki yazının tazammun ettiği hüküm ve manaya bakılır.

Mahiyeti tayin edilmek istenen kağıt üzerinde başka bir kağıda atıf yapılmışsa, atıf yapılan kağıdın hükümlerine nazaran iktisap ettiği mahiyete göre vergi alınır.

Kanun'un 10'uncu maddesine göre, damga vergisi nispi veya maktu olarak alınır. Nispi vergide, kağıtların nev'i ve mahiyetlerine göre bu kağıtlarda yazılı belli para, maktu vergilerde ise kağıtların mahiyeti, esas alınır. Belli para terimi de kağıtların ihtiva ettiği veya bunlarda yazılı rakamların hasıl edeceği parayı ifade eder.

Anılan Kanun'a ekli (I) Sayılı tablonun I-1. maddesine göre; mukavelenameler, taahhütnameler ve temliknameler; akitlerle ilgili kağıtlar olarak damga vergisine tabi kağıtlardan olup, bu kağıtlardan belli parayı ihtiva edenler binde 9,48 nispetinde, belli parayı ihtiva etmeyenler ise yine tabloda gösterilen maktu damga vergisine tabi olacaktır.

2.9.3. Verginin Mükellefi

Kanun'un 3'üncü maddesine göre damga vergisinin mükellefleri, kağıtları imza edenler olup; 24'üncü maddesine göre birden fazla kişi tarafından imza edilen kağıtlara ait vergi ve cezanın tamamından, imza edenler rücu hakkı olmak üzere müteselsilen sorumludurlar.

Kanun'un 5'inci maddesi hükmüne göre, bir nüshadan fazla olarak düzenlenen kağıtların her nüshası ayrı ayrı aynı miktar veya nispette Damga Vergisine tabidir ve her bir nüshanın vergisinin ödenmesinden kağıdı imza eden tarafları birlikte sorumludur.

2.9.4. Türev Ürün Sözleşmeleri

Türev ürün sözleşmeleri karşılıklı irade beyanına dayanan ve Borçlar Hukuku anlamında her iki tarafa da edim yükleyen sözleşmeler türünden olup, Damga Vergisi Kanunu ve Kanun'a ekli (1) sayılı tablonun I/1. bölümü gereğince Binde 9,48 oranında vergiye tabidir.¹⁴¹

Buna göre, finansal türev işlemleri ile ilgili olarak düzenlenen kağıtlar, sözleşmelerde belirtilen bedel üzerinden binde 9,48 oranında Damga Vergisi'ne tabi olacaktır. Ayrıca Kanun'un 14'üncü maddesine göre; her bir kağıt için hesaplanacak vergi tutarı, (I) sayılı tabloda yer alan sınırlamalar saklı kalmak üzere, 1.702.138 TL'yi (1.1.2015 tarihinden itibaren) aşamayacaktır.

¹⁴¹Nurcan, a.g.e., s. 64.

Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer husus, mükelleflerin finansal türev kontratlarını damga vergisinden kaçınmak için herhangi bir tutara yer vermeksizin düzenleyerek, maktu damga vergisine tabi tutmaları, daha sonra başka bir bildirimle imzalanan ilk sözleşmeye atıfta bulunarak parasal tutarlara burada yer vermeleri halidir ki; bu durumda yukarıda yasal düzenlemelerine yer verildiği üzere düzenlenen ikinci kağıdın daha önce akdedilen ilk sözleşme ile ilişkilendirilmesi ve onun tamamlayıcısı olarak dikkate alınmak suretiyle, nispi damga vergisi uygulamasına tabi olması gerekecektir.¹⁴²

2.9.5. Türev İşlem Sözleşmelerinde Damga Vergisi İstisnası

Diğer taraftan, Kanun türev ürün sözleşmeleri ile ilgili özel bir istisna maddesi öngörmüştür. Damga Vergisi Kanunu'nun damga vergisinden istisna edilen kağıtları gösteren (2) sayılı tablosunun "IV-Ticari ve medeni işlerle ilgili kağıtlar" başlıklı bölümünün 19'uncu bendine göre, aşağıdaki özelliklere sahip olan türev işlem sözleşmeleri vergiden istisnadır.

Bankalar arasında, bankanın taraf olduğu veya bankalar aracılığıyla yapılan, belirli bir vadede önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikte, ekonomik veya finansal göstergeye dayalı olarak düzenlenenler de dahil olmak üzere, para veya sermaye piyasası aracını, malı, kıymetli madeni ve döviz alma, satma, değiştirme hak ve/veya yükümlülüğünü veren vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile bu sözleşmelere ilişkin olarak düzenlenen diğer kâğıtlar.

Buna göre taraflarının her ikisinin ya da birinin banka olması hali ile bankalar aracı kılınmak suretiyle düzenlenen türev ürün sözleşmeleri vergiden istisna olup, bankaların arasında düzenlenmeyen, bunların taraf ya da aracı olmadığı sözleşmeler Binde 9,48 oranında vergiye tabidir.

Söz konusu madde hükmünde yer alan "banka" ifadesinde, yurt içi ya da yurt dışı banka ayırımı bulunmadığından; yurt dışındaki bankanın taraf olduğu veya yurt dışındaki bankalar aracılığıyla yapılan vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile bu

¹⁴² Şeref Demir, *Finansal Türevler ve Vergisel Boyutu II*, Yaklaşım Dergisi, Haziran 2000.

sözleşmelere ilişkin olarak düzenlenen diğer kağıtlar da damga vergisinden istisnadır.¹⁴³

2.10. TÜREV İŞLEM SÖZLEŞMELERİ VE KATMA DEĞER VERGİSİ

2.10.1. Verginin Konusu

KDV harcamalar üzerinden alınan bir işlem vergisidir. KDVK'nın(1)' inci maddesinde; ticari, sınai, zirai faaliyet ve serbest meslek faaliyeti çerçevesinde yapılan teslim ve hizmetler, her türlü mal ve hizmet ithalatı ile maddede tadadi olarak sayılan diğer faaliyetlerden doğan teslim ve hizmetlerin verginin konusunu oluşturduğu hüküm altına alınmıştır.

Kanun'un 1 inci maddesine göre Türkiye'de yapılan ve maddede sayılan mal teslimleri ile hizmet ifaları vergiye tabi bulunmaktadır. Madde metninden anlaşılacağı üzere bir işlemin katma değer vergisine tabi olabilmesi için; işlemin Türkiye'de yapılmış olması ve Kanun'un 1 inci maddesinde sayılan mal teslimleri ve hizmet ifalarından biri olması gerekmektedir.

2.10.2. İşlemlerin Türkiye'de Yapılması

Kanunun 6'ncı maddesinde, hangi işlemlerin Türkiye'de yapılmış sayılacağı hükme bağlanmıştır. Buna göre; mal teslimlerinde malların teslim anında Türkiye'de bulunması, hizmet ifalarında ise hizmetin Türkiye'de yapılması veya hizmetten Türkiye'de faydalanılması hallerinde işlemler Türkiye'de yapılmış sayılacaktır.

Bu bilgiler ışığı altında, işlemin Türkiye'de yapılmış sayılabilmesi için mal teslimlerinde malların teslim anında Türkiye'de bulunması yeterlidir. Bu kapsamda Türkiye sınırları dışında gerçekleşen mal teslimleri verginin konusu dışında kalırken mal teslim eden kişi yabancı bile olsa Türkiye sınırları içinde gerçekleşen mal teslimleri kural olarak vergiye tabidir.

Hizmet ifalarında işlemin Türkiye'de yapılmış sayılması için, hizmetin Türkiye'de yapılması veya hizmetten Türkiye'de faydalanılması gerekmektedir. Madde hükmüne göre hizmetin Türkiye'de yapılmış sayılması için belirtilen şartlar

¹⁴³ T.C. Gelir İdaresi Başkanlığı İstanbul Vergi Dairesi Başkanlığının 17.04.2013 tarih ve 581 sayılı özeldes.

birlikte aranmayacak, bunlardan herhangi birisinin mevcudiyeti halinde hizmet Türkiye'de yapılmış sayılacaktır. Yani, hizmet Türkiye'de yapılmışsa değerlendirme hangi ülkede yapılırsa yapılsın veya hizmetten hangi ülkede faydalanılırsa faydalanılsın işlem Türkiye'de yapılmış sayılacak dolayısıyla vergiye tabi olacaktır. Hizmetin başka bir ülkede yapılması halinde bu hizmetten Türkiye'de faydalanılmış ise işlem yine Türkiye'de yapılmış sayılacaktır.¹⁴⁴

2.10.3. Teslim, Teslim Sayılan Haller ve Hizmet

Kanun'un 2'nci maddesinde teslim bir mal üzerindeki tasarruf hakkının malik veya onun adına hareket edenlerce, alıcıya veya adına hareket edenlere devredilmesi olarak belirtilmiş, bir malın alıcı veya onun adına hareket edenlerin gösterdiği yere veya kişilere tevdiinin teslim hükmünde olduğu ifade edilmiştir. Aynı maddede bir mal üzerindeki tasarruf hakkının iki veya daha fazla kimse tarafından zincirleme akit yapılmak suretiyle, malın bu arada el değiştirmeden doğrudan sonuncu kişiye devredilmesi halinde, aradaki safhaların her birinin ayrı bir teslim olduğuna ve takasın iki ayrı teslim gibi değerlendirileceğine hükmedilmiştir.

Diğer taraftan, teslim ve teslim sayılan haller ile mal ithalatı dışında kalan işlemlerin hizmet sayılacağına ise Kanun'un 4'üncü maddesinde yer verilmiştir. Bu işlemler; bir şeyi yapmak, işlemek, meydana getirmek, imal etmek, onarmak, temizlemek, muhafaza etmek, hazırlamak, değerlendirmek, kiralamak, bir şeyi yapmamayı taahhüt etmek gibi şekillerde gerçekleşebilir. Aynı maddede, bir hizmetin karşılığının bir mal teslimi veya diğer bir hizmet olması halinde bunların her birinin ayrı işlem olduğu ve hizmet veya teslim hükümlerine göre ayrı ayrı vergilendirilebileceğine yer verilmiştir.

2.10.4. Mükellef

Verginin mükellefi, yapılan işlem çeşidine göre ayrı ayrı belirlenmek suretiyle Kanun'un 8'inci maddesinde sayılmıştır. Buna göre, mal teslimi ve hizmet ifası hallerinde bu işleri yapanlar verginin mükellefidirler.

¹⁴⁴Katma Değer Vergisi Genel Uygulama Tebliği, s.5., 26.04.2014 tarih ve 28983 sayılı Resmi Gazete.

2.10.5. Vergiyi Doğuran Olay

VUK'un 19'uncu maddesi gereğince vergi alacağı, vergi kanunlarının vergiyi bağladıkları olayın vukuu veya hukuki durumun tekemmülü ile doğar. KDVK'da vergiyi doğuran olayın hukuki şartları 10'uncu maddede vergiye tabi işlemlerin özelliklerine göre ayrı ayrı tayin ve tespit edilmiştir. Buna göre, mal teslimi ve hizmet ifası hallerinde vergiyi doğuran olay, mal teslimi veya hizmetin yapıldığı anda meydana gelecektir.¹⁴⁵

2.10.6. Matrah

Teslim ve hizmet işlemlerinde matrah, bu işlemlerin karşılığını teşkil eden bedeldir. Bedel deyimi, malı teslim alan veya kendisine hizmet yapılan veyahut bunlar adına hareket edenlerden bu işlemler karşılığında her ne suretle olursa olsun alınan veya bunlarca borçlanılan para, mal ve diğer suretlerde sağlanan ve para ile temsil edilebilen menfaat, hizmet ve değerler toplamını ifade eder.¹⁴⁶ Diğer taraftan Kanun'un 24'üncü maddesi gereğince teslim alanın gösterdiği yere kadar satıcı tarafından yapılan taşıma, yükleme ve boşaltma giderleri, ambalaj giderleri, sigorta, komisyon ve benzeri gider karşılıkları ile vergi, resim, harç, pay, fon karşılığı gibi unsurlar, vade farkı, fiyat farkı, faiz, prim gibi çeşitli gelirler ile servis ve benzer adlar altında sağlanan her türlü menfaat, hizmet ve değerler de matraha dahildir.

2.10.7. Türev İşlemler ve Katma Değer Vergisi

Türev piyasası işlemlerini KDV açısından değerlendirirken öncelikle KDV'nin konusuna giren bir işlem olup olmadığı tespit edilmeli, akabinde verginin konusuna giren işlem ile ilgili Kanun'da tanınmış herhangi bir istisna olup olmadığı belirlenmelidir. Türev piyasası işlemlerinde vergiyi doğuran olay sözleşmenin düzenlendiği anda değil, sözleşmede belirlenen vadede sözleşme konusu kıymetin tesliminin gerçekleştiği tarihte ya da türev işlemlerle ilgili hizmet sayılabilecek işlemlerin yapıldığı anda gerçekleşmektedir.¹⁴⁷

¹⁴⁵Katma Değer Vergisi Genel Uygulama Tebliği, s.44.

¹⁴⁶Katma Değer Vergisi Kanunu'nun 20'nci maddesi.

¹⁴⁷Nurcan, a.g.e., s. 68.

KDVK'nın 1'inci maddesi gereğince, Türkiye'de ticari faaliyet çerçevesinde gerçekleştirilen finansal türev işlemler katma değer vergisine tabidir. Faaliyetin sürekli ve ticari bir organizasyon altında gerçekleştirilmesi işlemin ticari olduğuna karine teşkil eder. Buna göre, işlemlerin arızı olması ya da sürekli ve/veya bir ticari organizasyon altında olmaksızın devam ettirilmesi halinde, bu işlemler neticesinde katma değer vergisi doğmayacaktır.

Finansal türev sözleşmeleri ülkemizde dünya uygulamasında olduğu gibi organize piyasalarda ve organize olmayan piyasalarda işlem görebilmektedir. Buna göre, gelecek işlem sözleşmeleri (futures) ve opsiyon sözleşmelerinin bazıları organize piyasalarda işlem görürken; alivire sözleşmeler (forward), değiş-tokuş sözleşmeleri (swap) ve bazı opsiyon sözleşmeleri tezgahüstü piyasalarda işlem görebilmektedir.

Organize borsalarda gerçekleştirilen işlemler vadeden önce ters işlem ile ya da vadesinde fiziki teslim veya nakdi uzlaşısı ile sona erdirilebilmektedir. Takas üyesi tarafından gerçekleştirilen ters işlem ile pozisyon kapatılmaktadır. Ters işlemde esas olarak alıcı ya da satıcı konumundaki takas üyesi alıcı ise satıcı, satıcı ise alıcı pozisyonuna geçmek suretiyle işlem gerçekleştirilmektedir. Türev işlem sözleşmeleri vadesine kadar ters işlem yapılarak ortadan kaldırılmadıkça, sözleşme vadesinde nakdi uzlaşısı ya da fiziki teslim ile sona erer. Fiziki teslimde sözleşmenin konusu olan kıymet alıcıya teslim edilirken; nakdi uzlaşısı yönteminde sözleşme konusu olan kıymetin vade tarihi itibarıyla sözleşmede belirlenen değeri ile vade tarihi itibarıyla piyasadaki değerine göre oluşan fiyat farkı karşı tarafa ödenir.¹⁴⁸

KDVK'nın 17/4-(g) maddesi gereğince:

Külçe altın, külçe gümüş, kıymetli taşlar, döviz, para, damga pulu, değerli kâğıtlar, hisse senedi, tahvil, varlık kiralama şirketleri tarafından ihraç edilen kira sertifikaları, Türkiye'de kurulu borsalarda işlem gören sermaye piyasası araçları ile metal, plastik, lastik, kauçuk, kâğıt, cam hurda ve atıklarının teslimi.

vergiden istisnadır.

¹⁴⁸A. Kerem Özşahin, **Vadeli İşlem Sözleşmesinin Hukuki Niteliği**, Yeterlik Etüdü, Sermaye Piyasası Kurulu s. 43-46., Ankara, 1999.

Kanun'un 17/4-(g) maddesine, 31.05.2012 tarihli ve 6322 sayılı Kanun'un 21'inci maddesiyle; bu bentte yer alan "kira sertifikaları" ibaresinden sonra gelmek üzere "Türkiye'de kurulu borsalarda işlem gören sermaye piyasası araçları" ibaresi eklenmiştir. Buna göre sermaye piyasası aracı niteliğinde olan türev işlem sözleşmelerinin teslimi, bu sözleşmeler Türkiye'deki borsalarda işlem gördüğü sürece, 31.05.2012 tarihinden itibaren vergiden istisnadır. Bu kapsamda Türkiye'deki borsalarda işlem gören gelecek işlem sözleşmeleri (futures) ve opsiyon sözleşmelerinin teslimi verginin konusuna girmekle birlikte, bu madde kapsamında vergiden istisnadır.

Buna göre, SerPK gereğince, sermaye piyasası aracı olarak kabul edilen türev işlem sözleşmelerinin, Türkiye'de kurulu borsalarda işlem görmesi halinde bu sözleşmelerin alım-satımı dolayısıyla KDV hesaplanmayacaktır. Ancak, işlemlerin bir takas merkezi olmaksızın tarafların kendi aralarında gerçekleştirildiği tezgahüstü borsalarda vuku bulması, işlemin BSMV kapsamı dışında kalması ve/veya alım-satım işleminin ticari organizasyon altında, sürekli olarak gerçekleştirilmesi halinde KDV hesaplanabilecektir.

Diğer taraftan Türkiye'de kurulu borsalarda işlem görüp görmediğine bakılmaksızın fiziki teslim şartı içeren türev ürün sözleşmeleri şayet aynı maddede sayılan altın, döviz, hisse senedi tahvil ve maddede sayılan diğer varlıklar üzerine düzenlenen türev ürün sözleşmelerinden ise, yine KDV'nin kapsamı dışında kalması gerektiği düşünülmektedir.¹⁴⁹ Diğer taraftan, bu istisnadan özellikle tezgahüstü piyasalarda gerçekleştirilen ve/veya Türkiye'deki borsalarda işlem görmeyen vadeli işlem sözleşmelerinin içerdiği malların tesliminde yararlanılabileceği düşünülmektedir.

Bununla birlikte, KDVK'nın 17-4/(e) maddesi gereğince, banka ve sigorta muameleleri vergisi kapsamına giren işlemler KDV'den istisnadır. Buna göre BSMV'ye tabi olan türev işlem sözleşmeleri üzerinden yeniden KDV hesaplanmayacaktır.

Organize piyasalarda işlem görebilen opsiyon sözleşmelerinde ise futures sözleşmelere benzer bir durum söz konusudur. Opsiyon sözleşmelerinde alınan bu hak karşılığında satıcıya (sözleşmeyi yazana) opsiyon primi denilen tutarın alıcı tarafından ödenmesi zorunludur. Bu durumda opsiyon sözleşmesinin fiyatı olarak düşünülecek

¹⁴⁹Dr. Murat Batı, **Fiziki Teslim İçeren Türev Ürün Sözleşmeleri Katma Değer Vergisine Tabi Olmalı mı?**, Vergi Sorunlar Dergisi, Sayı 297, Haziran 2013.

olan opsiyon primi sözleşmeden cayılması durumunda alıcı da kalırken, sözleşmeden vazgeçilmemesi durumunda da yine aynı prim opsiyon alıcısında kalır. Bu durumda opsiyon primi, her koşulda başlangıçta ödenen bir bedel olması münasebetiyle ve işlemin ticari kazanç kapsamında değerlendirilmesi durumunda KDV doğabilecektir.

Kanun'un 10'uncu maddesine göre; vergiyi doğuran olay mal teslimi hallerinde malın teslimi anında (futures ve options sözleşmelerinde teslim, takas odası aracılığıyla olacağından malın satıcı tarafından takas odasına, takas odasınca da alıcıya teslimi anında); malın tesliminden önce fatura veya benzeri belgeler verilmesi hallerinde bu belgelerde gösterilen miktarla sınırlı olmak üzere söz konusu belgelerin düzenlenmesi anında meydana gelir. Buna göre finansal türev işlemlerde vergiyi doğuran olay, sözleşmenin düzenlendiği tarihte değil, sözleşmede belirtilen vadede mal tesliminin gerçekleştirildiği anda veya malın tesliminden önce fatura düzenlenmiş ise faturanın düzenlendiği anda doğmuş olacaktır. Verginin matrahı ise, emtia alım satımına yönelik sözleşmelerde tespit edilmiş olan fiyat (şayet malın fiyatı emsaline nazaran açık bir şekilde düşüklük göstermiyor veya düşüklük göstermekle birlikte bu durum makul gerekçelerle izah edilebiliyorsa) olacaktır.¹⁵⁰

¹⁵⁰Şeref Demir, **Finansal Türevler ve Vergisel Boyutu**, Yaklaşım Dergisi, Haziran, 2000.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜREV ÜRÜN SÖZLEŞMELERİNDEN ELDE EDİLEN KAZANÇ VE İRADLARIN BANKALAR VASITASIYLA VERGİLENDİRİLMESİNE YÖNELİK PRATİK UYGULAMALAR*

3.1. Alivre Sözleşmeler¹⁵¹

Forward sözleşmeler teşkilatlanmış organize borsalarda değil, tezgahüstü piyasalarda işlem görmektedir. Taraflardan birinin banka ya da aracı kurum olması durumunda yapılan işlemler sonucunda elde edilen kazanç ve iradlar sözleşmeci tarafın mükellefiyet ve kuruluş şekline göre GelirVK'nın 67'nci maddesi gereğince tevkifata konu olabilecektir.

Banka ile forward sözleşme düzenleyen sözleşmeci tarafın kurumlar vergisi mükellefi olduğunu kabul ettiğimizde, sözleşmenin vade tarihi itibarıyla sonlanması durumunda bu tarih itibarıyla oluşan kar ya da zarar; sözleşmenin vadeden önceki bir tarihte bozulması halinde ise yine işlemten doğan kar ya da zarar kurumun kazancında dikkate alınır.

Öte yandan, forward sözleşmesinin vadede fiziki teslim şartını içermesi halinde ise, işlem fiziki mal teslimi gibi değerlendirilecek olup; sözleşmenin vade tarihi itibarıyla geçerli olan alış ya da satış değeri üzerinden kayıtlara yansıtılacaktır.

*Söz konusu bölümün oluşturulmasında 257 ve 282 Seri Nolu Gelir Vergisi Genel Tebliği, 5 Seri Nolu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği ile 83,86,87 ve 89 Seri Nolu Gider Vergileri Genel Tebliğlerindeki açıklamalardan yararlanılmıştır.

¹⁵¹Forward sözleşme

Sözleşmeci tarafın, C bankasıyla yaptığı 2 ay vadeli forward euro alım sözleşmesine ilişkin veriler aşağıdaki gibidir:

Sözleşme tutarı	:	100.000 Euro
Vade	:	2 ay
İşlem anında spot kur	:	2,40
Vadede spot kur	:	2,50
Sözleşme kuru (Forward kur)	:	2,45

Sözleşmeci taraf,euro kurunda gelecekte meydana gelebilecek olası artışa karşı kendini korumuş ve forward kur ile vadede gerçekleşen spot arasındaki olumlu farkın ana para tutarı ile çarpımı kadar kazanç elde etmiştir. Elde edilen kazanç tutarı aynı zamanda tevkifat matrahı olacaktır.

Buna göre vergi matrahı aşağıdaki şekilde hesaplanacaktır:

Kesinti Matrahı = Sözleşmeye baz alınan kıymetin piyasa fiyatına göre oluşan değeri (Vadedeki spot kur) - Sözleşmeye baz alınan kıymetin işlem fiyatına göre oluşan değeri (Forward kur)

$$\text{Kesintimatrahı: } 100.000 * (2,50 - 2,45) = 5.000 \text{ TL}$$

3.1.1. Kesinti Suretiyle Vergilendirme

3.1.1.1. Mükellefiyet Şekli

3.1.1.1.1. Kazanç Elde Eden Tam veya Dar Mükellef Gerçek Kişi

Bu durumda elde edilen kazanç üzerinden banka tarafından % 10 oranında vergi kesintisi yapılacaktır.

$$\text{Tevkif edilecek vergi tutarı : } 5.000 * (\% 10) = 500 \text{ TL}$$

3.1.1.1.2. Kazanç Elde Eden Tam veya Dar Mükellef Sermaye Şirketi

Bu forward işleminden tam veya dar mükellef sermaye şirketi lehine doğan 5.000TL kazanç, sözleşme vadesinde banka tarafından kuruma ödenecek, bu tutar vade tarihi itibarıyla ilgili tam mükellef şirket tarafından kurum kazancına dahil edilecek ve kurumların aralarında gerçekleşen bu işlem nedeniyle kazanç herhangi bir kesintiye tabi tutulmayacaktır.

Kazancı elde edenin Türkiye’de işyeri veya daimi temsilcisi aracılığıyla faaliyette bulunan dar mükellef kurum olması halinde, elde edilecek kazanç üzerinden tam mükellef kurum olan C bankası tarafından yine herhangi bir kesinti yapılmayacaktır.

Dar mükellef kurumun Türkiye’de işyeri ya da daimi temsilcisi vasıtasıyla faaliyette bulunmaması ancak bu kurumun banka ya da finans kurumu niteliğinde olması durumunda da kesinti yapılmayacaktır. Diğer yandan, banka veya finans kurumu niteliğinde olmayan dar mükellef kurum sermaye şirketi niteliğinde olduğundan, tevkifat uygulanmakla birlikte oran % (0) olacaktır.

3.1.1.1.3. Kazanç Elde Eden Tam veya Dar Mükellef Diğer Kurum

Bu forward işlem neticesinde tam veya dar mükellef diğer kurum lehine doğan 5.000TL, sözleşme vadesinde banka tarafından kuruma ödenecek ve bu tutar ödemenin yapıldığı tarih itibarıyla tam mükellef diğer kurum kazancına ilave edilecektir.

Diğer taraftan, kurumların aralarında yaptıkları işlemler kapsamında tam mükellef diğer kurum tarafından elde edilen kazanç tutarı kesinti kapsamı dışında kalmakla; Türkiye’de işyeri ya da daimi temsilcisi aracılığıyla faaliyette bulunmayan diğer dar mükellef kurumlar için yine kazancı sağlayan bankalarca % (10) oranında vergi kesintisi yapılacaktır ve bu kesinti nihai vergileme niteliğinde olacaktır.

Ancak Türkiye’de işyeri veya daimi temsilcisi olan ya da işyeri veya daimi temsilcisi olmasa da banka veya finans kurumu niteliğinde olan dar mükellef kurumların elde ettiği kazançlar üzerinden ise kesinti yapılmayacaktır.

3.1.2. BSMV Açısından Değerlendirme

Bir finansal varlığa dayalı olarak gerçekleştirilen forward işleminde BSMV hesaplanabilmesi için banka lehine para kalması gerekmektedir. Örneğimizde sözleşmeci kurum bankadan kazanç elde ettiğinden ve banka lehine kalan para bulunmadığından ya da banka bu işlemde kar etmediğinden, vergi de hesaplanmayacaktır.

Söz konusu forward işleminin iki banka arasında gerçekleştiğini veya bu işlemde banka lehine para kaldığını varsaydığımızda elde edilen kazanç vergiye tabi olacaktır. Yine sözleşmenin vadede fiziki teslimatla sonuçlanması halinde ise (100.000 Euro ve 245.000 TL'nin el değiştirmesi) işlem kambiyo işlemi (Döviz/TL) olarak % 0 oranında BSMV ye tabi olacaktır. Diğer taraftan işlemin nakdi uzlaşmayla sonuçlanması halinde ise banka tarafından lehe alınan 5.000 TL'lik tutar üzerinden % 5 BSMV hesaplanacaktır.

Örneğimizde olduğu işlem sonucunda banka lehine para kalmaması durumunda ise BSMV hesaplanmayacaktır.

3.1.3. Katma Değer Vergisi Açısından Değerlendirme

Banka lehine para kaldığını varsaydığımızda ve böylece söz konusu işlemin BSMV'nin konusuna girmesi dolayısıyla, katma değer vergisi matrahını oluşturacak tutar vergiden istisna olacak ve KDV hesaplanmayacaktır. Diğer taraftan, sözleşme konusukıymet için fiziki teslim şartı öngörülmesi halinde ise işlem KDV'nin konusuna girmekle birlikte, Kanun'un 17/4-g maddesinde gereğince döviz ve ara teslimleri vergiden istisna olacaktır.

3.1.4. Damga Vergisi Açısından Değerlendirme

Taraflarının her ikisinin ya da birinin banka olması hali ile bankalar aracı kılınmak suretiyle düzenlenen türev ürün sözleşmeleri vergiden istisna olup, bankalar arasında düzenlenmeyen ya da bunların taraf veya aracı olmadığı sözleşmeler Binde 9,48 oranında vergiye tabi olacaktır.

3.2. Takas Sözleşmeleri (Swaps)

Takas sözleşmeleri temel olarak para ve faiz swap sözleşmeleri olarak belli bir süre ile sınırlı olmak üzere aynı büyüklükteki farklı paraların veya bunların gerektirdiği faiz ödemelerinin karşılıklı olarak değiştirildiği sözleşmelerdir.

Takas sözleşmeleri, alivire sözleşmeler gibi tezgahüstü piyasalarda işlem gören türev işlem sözleşmesi çeşitidir. Sözleşme taraflarından birinin banka ya da aracı kurum olması durumunda yapılan işlem sonucunda elde edilen kazanç yatırımcının mükellefiyet ve kuruluş şekline göre GelirVK'nın 67'nci maddesine göre tevkifata konu olabilecektir.

Diğer taraftan, söz konusu sözleşmeler dolayısıyla bankalar tarafından lehe alınan paralar BSMV ye tabidir.

3.2.1. Para Swapı

Taraflarca sahip olunan farklı para birimlerinin yine taraflarca belirlenen süre, koşul ve miktarda değiştirilmesi sonucunda gerçekleştirilen para swapı işleminde, değiş tokuş işlemi neticesinde kazanç oluşması halinde söz konusu tutar kesinti matrahını oluşturacaktır.

Para swap sözleşmelerinde kazancın elde edilmesi sözleşme vadesinde gerçekleşmektedir. Öyle ki, sözleşme vadesine kadar olan süre içinde yapılan değerlemelerin kurum kazancına dahil edilmemesi, kazancın ya da zararın vade sonu itibarıyla belirlenmesi gerekmektedir.

Buna göre kesinti matrahı, ilk değişim tarihindeki kura göre hesaplanan değer ile sözleşmede vadedeki değişim için belirlenen kura göre oluşan değer arasındaki farka eşit olacaktır.

Sözleşmeci tarafın (B) bankası ile yaptığı USD/TL para swapı sözleşmesine ilişkin veriler aşağıdaki yer almaktadır.

Sözleşmeci taraf, sözleşme tarihinde 10.000.000 USD karşılığı olarak 14.030.000 TL ($10.000.000 \times 1,4030$) vermiş, vadede ise 10.000.000 USD verip karşılığında 14.220.000 TL ($10.000.000 \times 1,4220$) almıştır.

İşlem tarihi	:	20.05.2012
Vade tarihi	:	30.06.2012
İşlem tarihindeki kur	:	1,4030 YTL
Sözleşme kuru	:	1,4220 YTL

İşlem sonucunda sözleşmeci tarafça elde edilen kazanç tutarı (14.220.000-14.030.000) 190.000 TL'dir.

3.2.1.1. Kesinti Suretiyle Vergilendirme

3.2.1.1.1. Mükellefiyet Şekli

3.2.1.1.1.1. Kazanç Elde Eden Tam veya Dar Mükellef Gerçek Kişi

Bu durumda elde edilen kazanç üzerinden banka tarafından % 10 oranında tevkifat yapılacaktır.

Tevkif edilecek vergi	:	$190.000 * (\% 10)$	=	19.000 TL
-----------------------	---	---------------------	---	-----------

3.2.1.1.1.2. Kazanç Elde Eden Tam veya Dar Mükellef Sermaye Şirketi

Bu swap işleminden tam veya dar mükellef sermaye şirketi lehine doğan 190.000 TL kazanç tutarı sözleşmenin vade tarihinde banka tarafından kuruma ödenmiş olup, bu tutar anılan tarih itibarıyla ilgili tam mükellef şirket tarafından kurum kazancına dahil edilecektir.

İşlem tarihinde banka açısından döviz satışı yapıldığından bu satış nedeniyle oluşan kar ya da zarar bankanın kurum kazancına dahil edilirken; vade tarihinde yatırımcı tarafından bankaya yapılacak döviz teslim işlemi ise esas itibarıyla bir taahhüt işlemi niteliğinde olduğundan ve gelirin elde edilmesi sözleşmenin vade tarihinde gerçekleştiğinden, bu taahhüt işlemi nedeniyle vadeye kadar olan dönem içinde banka tarafından yapılan değerlemelerin sözleşmeci kurum kazancı ile ilişkilendirilmemesi gerekmektedir. Sözleşmeci kurum açısından elde edilen kazanç vade tarihi itibarıyla kurum kazancına dahil edilecektir.

Diğer taraftan, aynı işlem sonucunda banka açısından doğan zarar da yine vade tarihi itibarıyla kurum kazancının tespitinde dikkate alınacaktır.

Tam mükellef kurum niteliğinde olan banka ile Türkiye’de işyeri veya daimi temsilcisi aracılığıyla faaliyette bulunan dar mükellef kurum tarafından kazanç elde edilmesi halinde, bu kazanç üzerinden de herhangi bir kesinti yapılmayacaktır.

Bununla birlikte, banka veya benzeri finansal kuruluş mahiyetinde olmayan dar mükellef kurumun Türkiye’de işyeri ya da daimi temsilcisi aracılığıyla faaliyette bulunmaması durumunda, dar mükellef kurum eğer kendi ülke kanunlarına göre sermaye şirketi niteliğinde olduğundan, bu kurumca elde edilecek kazanç uygulanacak tevkifat oranı % (0) olacaktır. Bu kurumun banka veya benzeri finans kurumu mahiyetinde olması halinde ise elde edeceği kazanç kesintiye tabi olmayacaktır. Diğer yandan dar mükellef kurumlar için yürürlükte olan çifte vergilendirmeyi önleme antlaşması hükümleri öncelikle dikkate alınmalıdır.

3.2.1.1.1.3. Kazanç Elde Eden Tam veya Dar Mükellef Diğer Kurum

Bu swap işleminden tam/dar mükellef diğer kurum lehine doğan kazanç tutarı sözleşmenin vade tarihinde banka tarafından kuruma ödenmiş olup, bu tutar anılan tarih itibarıyla ilgili tam mükellef şirket tarafından kurum kazancına dahil edilecektir.

Diğer taraftan, tam mükellef diğer kurum tarafından elde edilen kazanç tutarı kesinti kapsamı dışında kalırken; Türkiye’de işyeri ya da daimi temsilcisi aracılığıyla faaliyette bulunmayan ve banka veya benzeri finans kurumu niteliğinde de olmayan diğer dar mükellef kurumlar için uygulanacak kesinti oranı ise % 10 olacaktır.

Ancak Türkiye’de işyeri veya daimi temsilcisi olan ya da işyeri veya daimi temsilcisi olmasa da banka veya finans kurumu niteliğinde olan dar mükellef kurumlardan ise tevkifat yapılmayacaktır. Diğer yandan dar mükellef kurumlar için yürürlükte olan çifte vergilendirmeyi önleme antlaşması hükümleri öncelikle dikkate alınmalıdır.

3.2.1.1.2. Zarar Mahsubu

Yukarıda yer verilen örnekte işlemin yatırımcı kuruluş açısından zararlı sonuçlandığını varsaydığımızda, söz konusu alım-satım işlemi sonucunda herhangi bir kazanç oluşmadığından, tevkifat matrahından da bahsedilemeyecektir.

Bununla birlikte, swap sözleşme alım-satımı işlemi sonucunda oluşabilecek zarar, daha önce yapılan açıklamalar kapsamında, takvim yılı aşılılmamak kaydıyla, aynı

türden menkul kıymet ya da diğer sermaye piyasası aracı alım-satımı işlemleri sonucunda elde edilecek kazançtan mahsup edilebilecektir. Başka aracı kurum veya bankalar vasıtasıyla alım-satıma konu edilen menkul kıymet ya da diğer sermaye piyasası aracı mevcut ise, sadece tam ve dar mükellef gerçek kişiler açısından ihtiyari beyanname de verilebilecektir.

3.2.1.2. BSMV Açısından Değerlendirme

Para swapı, tarafların sözleşmenin imzalandığı ya da anlaşmaya varıldığı tarihte belirledikleri şartlarla belli tutardaki para birimlerini değiştirmek suretiyle gerçekleştirdikleri işlemlerdir.

Sözleşmeci taraflardan banka lehine para kalmaması veya sözleşmenin fiziki teslimle son bulması halinde BSMV hesaplanmayacaktır. Diğer taraftan, nakdi uzlaşısı ile son bulan sözleşmeler nedeniyle BSMV mükellefleri tarafından lehe para alınması halinde ise %5 oranında BSMV hesaplanacaktır.

Örneğimizde sözleşme tarihi ve vade tarihinde gerçekleşen değiş tokuş işlemi neticesinde banka lehine bir para kalmadığından BSMV ye tabi bir işlem söz konusu olmayacaktır. Diğer taraftan, ana para tutarları sözleşme tarihinde ve vadede fiziken değiştirilmiş olsaydı ve bu işlemler sonucunda da vade tarihi itibarıyla banka lehine bir para kalsaydı bile paralar fiziken değiştirildiğinden işlem kambiyo işlemi sayılacak ve % 0 oranında BSMV hesaplanacaktır.

Ancak, işlemin nakdi uzlaşısı ile sonuçlanması ve söz konusu tutarın banka lehine kalması halinde ise, lehe alınan 190.000 TL üzerinden % 5 oranında BSMV hesaplanacaktır.

3.2.1.3. Katma Değer Vergisi Açısından Değerlendirme

Söz konusu işlemin BSMV'nin konusuna girmesi dolayısıyla katma değer vergisi matrahını oluşturacak tutar vergiden istisna olacak ve KDV hesaplanmayacaktır. Diğer taraftan, sözleşmede teslim konu tutar için fiziki teslim şartı öngörülmesi halinde ise işlem KDV'nin konusuna girmekle birlikte, Kanun'un 17/4-g maddesindeki şartların sağlanması halinde vergiden istisna olacaktır.

3.2.1.4. Damga Vergisi Açısından Değerlendirme

Taraflarının her ikisinin ya da birinin banka olması hali ile bankalar aracı kılınmak suretiyle düzenlenen para swap sözleşmeleri vergiden istisna olup, bankalar arasında düzenlenmeyen, bunların taraf ya da aracı olmadığı sözleşmeler ise Binde 9,48 oranında vergiye tabidir.

3.2.2. Faiz Swapı

Kredi değerliliği birbirinden farklı olan iki işletmenin aynı ana para tutarında faiz oranları farklı olan yükümlülüklerinin gerektirdiği ödemeleri belirli bir süre itibariyle değiştirmeleri esastır. Faiz swapında; sabit faiz değişken faizle, değişken faizi sabit faizle, Libor oran yerel piyasa faiz oranı ile, yerel piyasa faiz oranı Libor oran ile değiştirilmektedir.

Para swap sözleşmesinden farklı olarak kurum kazancı açısından; dönemsel olarak ödenen ya da tahsil edilen faiz tutarlarının sözleşmeci tarafların kazancına dahil edilmesi gerekmektedir. Bunun için sözleşme vadesinin beklenmesine gerek bulunmamaktadır.

Faiz swap sözleşmelerinde anlaşılan tarafların karşılıklı olarak ödeyecekleri faiz tutarları aynı tarih itibariyle gerçekleşebilirken, bu ödemelerin bir kısmı farklı tarihlerde de gerçekleşebilmektedir. Faiz ödemelerinin karşılıklı olarak eş zamanlı gerçekleşmesi durumunda tahsil eden ya da ödeyen açısından net kazanç bu tarih itibariyle gerçekleşmekte ve kazanca dahil edilmekteyken; ödemelerin çakışmaması durumunda isayını tarih itibariyle faiz gider tahakkuku hesaplanmak suretiyle dönemsel net kazanç tespit edilir. Buna göre, şartları varsa net faiz kazancı ya da ödemesi tevkifat matrahını oluşturacaktır.

Sözleşmeci tarafın, 15.000.000 EURO tutarındaki 2 yıl vadeli 6 ayda bir Libor faiz ödemeli borcuna ilişkin yükümlülüğünü yerine getirebilmek amacıyla, 30.08.2010 tarihinde Türkiye'de bulunan banka ile % 5 faiz oranı üzerinden yapmış olduğu 2 yıl vadeli 6 ayda bir faiz ödemeli swap sözleşmesine ilişkin veriler aşağıda yer almaktadır.

Sözleşme Tutarı : 15.000.000 EURO

Sözleşme Tarihi : 30/8/2010

Sabit Faiz : % 5

Değişken faiz : Euro Libor

Faiz Değişim Tarihleri	Libor (%)	Döviz Kuru
28.02.2011	4,7	1.59
29.08.2011	4,8	1,76
29.02.2012	5,3	1,73
31.08.2012	5.6	1.78

Faiz swap sözleşmelerinde karşılıklı olarak borçların gerektirdiği faiz ödemeleri değişmekte, sözleşme tarafları birbirlerinin borçlarının gerektirdiği faiz ödemelerini değiş-tokuş etmektedirler.

Yukarıdaki faiz değişim tarihlerine göre karşılıklı olarak ödenecek faiz tutarları aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır.

Burada faiz ödemeleri karşılıklı olarak aynı tarihlerde gerçekleşmekte olduğundan, her bir ödeme tarihi itibarıyla hesaplanan net kazanç tutarı ilgili dönem tevkifat matrahını oluşturmaktadır.

Buna göre, karşılıklı olarak ödenecek faizler sonucunda matrah aşağıdaki gibi hesaplanacaktır:

Faiz Ödeme Tarihleri	Libor Faiz Oranı (%)	Banka Tarafından Sözleşme Tarafına Ödenen Faiz	Sözleşme Tarafının Bankaya Ödediği Faiz	Tevkifat Matrahı (TL)	Tevkifat Tutarı (TL)
28/02/2011	4,7	$(15.000000*4,7*6)/1200$	$(15.000000*5*6)/1200$	(35.775)	-
		352.500 EURO	375.000 EURO		
		$(352.500*1,59=560.475)$	$(375.000*1,59=596.250)$		
29/08/2011	4,8	$(15.000000*4,8*6)/1200$	$(15.000000*5*6)/1200$	(26.400)	-
		360.000 EURO	375.000 EURO		
		$(360.000*1,76=633.600)$	$(375.000*1,76=660.000)$		
29/02/2012	5,3	$(15.000000*5,3*6)/1200$	$(15.000000*5*6)/1200$	38.925	3.892,50
		397.500 EURO	375.000 EURO		
		$(397.500*1,73=687.675)$	$(375.000*1,73=648.750)$		
31/08/2012	5,6	$(15.000000*5,6*6)/1200$	$(15.000000*5*6)/1200$	80.100	8.010
		420.000 EURO	375.000 EURO		
		$(420.000*1,78=747.600)$	$(375.000*1,78=667.500)$		

Yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere, sözleşmeci tarafın banka ile yapmış olduğu faiz swap kontratı sonucunda; 29.02.2011 ile 31.08.2012 tarihlerinde kazanç elde edilmiş olması nedeniyle bu tarihlerde oluşan matrah üzerinden vergi tevkifatı yapılacaktır.

3.2.2.1. Kesinti Suretiyle Vergilendirme

3.2.2.1.1. Mükellefiyet Şekli

3.2.2.1.1.1. Kazanç Elde Eden Tam veya Dar Mükellef Gerçek Kişi

Bu durumda elde edilen kazanç üzerinden banka tarafından % 10 oranında tevkifat yapılacaktır.

3.2.2.1.1.2. Kazanç Elde Eden Tam veya Dar Mükellef Sermaye Şirketi

Bu swap işleminden taraflar, sözleşmenin vadesini beklemezsizin ödenen ya da tahsil edilen faiz tutarlarını, tahakkuk kaydının yapıldığı dönemler itibariyle kar ya

da zarar hesaplarına dahil edeceklerdir. Faiz değişim tarihlerinin çakışması durumunda taraflardan her biri için oluşan net faiz geliri ya da gideri yine kurum kazancında dikkate alınacaktır.

Tam mükellef kurum ile Türkiye’de işyeri veya daimi temsilcisi aracılığıyla faaliyette bulunan dar mükellef kurum tarafından elde edilecek kazanç üzerinden herhangi bir kesinti yapılmayacak, net kazanç tutarı tam mükellef kurumca kazanca ilave edilecektir.

Diğer taraftan dar mükellef kurumun Türkiye’de işyeri ya da daimi temsilcisi aracılığıyla faaliyette bulunmaması durumunda, dar mükellef kurum eğer kendi ülke kanunlarına göre sermaye şirketi niteliğinde ise, bu kurumca elde edilecek kazanca uygulanacak tevkifat oranı % (0) olacaktır.

3.2.2.1.1.3. Kazanç Elde Eden Tam veya Dar Mükellef Diğer Kurum

Kurum kazancı açısından tam mükellef diğer kurum için sermaye şirketleri ile ilgili bahiste yapılan açıklamalar geçerlidir.

Diğer taraftan, tam mükellef diğer kurum tarafından elde edilen kazanç tutarı kesinti kapsamı dışında kalırken; Türkiye’de işyeri ya da daimi temsilcisi aracılığıyla faaliyette bulunmayan diğer dar mükellef kurumlar için uygulanacak kesinti oranı ise % 10 olacaktır.

Ancak Türkiye’de işyeri veya daimi temsilcisi olan ya da iş yeri veya daimi temsilcisi olmasa da banka/finans kurumu niteliğinde olan dar mükellef kurumlardan tevkifat yapılmayacaktır.

3.2.2.1.2. Zarar Mahsubu

Yukarıda yer verilen örnekte işlemin zararlar sonuçlandığını varsaydığımızda, söz konusu alım-satım işlemi sonucunda herhangi bir kazanç oluşmadığından, tevkifat matrahından da bahsedilemeyecektir.

Bununla birlikte swap sözleşme alım-satımı sonucunda oluşabilecek zarar, daha önce yapılan açıklamalar kapsamında, takvim yılı aşılmamak kaydıyla, aynı türden diğer sermaye piyasası aracı alım-satımı işlemleri sonucunda elde edilen kazanca mahsup edilebilecektir.

2011 yılı içinde her iki dönemde de zarar edilmiş olmasına karşın, zarar mahsubunun aynı türden menkul kıymet ya da sermaye piyasası araçları için takvim yılı aşılmamak şartıyla uygulanabilmesi mümkündür. Bu sebeple aynı takvim yılı içinde kar oluşmadığından biriken zararların mahsubu mümkün bulunmamaktadır. Ancak bu işlemlerin dışında farklı aracı kurumlar ya da bankalar marifetiyle gerçekleştirilen menkul kıymet ya da diğer sermaye piyasası araçlarının alım-satımına yönelik başka işlemler mevcut ise, sadece tam ve dar mükellef gerçek kişiler açısından ihtiyari beyanname verilebilmesi de mümkündür. Diğer yandan, 2012 yılı içinde ise herhangi bir zarar oluşmadığından mahsup söz konusu olmayacaktır.

3.2.2.2. BSMV Açısından Değerlendirme

Gelir ve kurumlar vergisi açısından, her bir faiz ödeme ve tahsilat dönemi itibariyle net kazanç belirlenmekte ve buna göre şartları varsa kesinti yapılmakta ve tutar kazanca dahil edilmekteyse de BSMV mükellefleri açısından lehe kalan paranın tespitinde sözleşmede belirtilen her bir faiz ödeme ve tahsilat tarihleri esas alınmamakta, toplam net tutar sözleşmede belirtilen vade tarihi itibariyle tespit edilmektedir.

Buna göre BSMV mükelleflerine sözleşmenin diğer tarafınca ödenen toplam faizlerden, BSMV mükelleflerince ödenen toplam faiz tutarının mahsubundan sonra kalan olumlu fark üzerinden; söz konusu tutar banka açısından lehe kalan para kabul edilerek BSMV hesaplanacaktır. Örneğimizde banka lehine kalan para mevcut olmadığından BSMV hesaplanmayacaktır.

3.2.2.3. KDVA Açısından Değerlendirme

İşlem verginin konusuna girmemektedir.

3.2.2.4. Damga Vergisi Açısından Değerlendirme

Taraflarının her ikisinin ya da birinin banka olması hali ile bankalar aracı kılınmak suretiyle düzenlenen faiz swap sözleşmeleri vergiden istisna olup, bankalar arasında düzenlenmeyen, bunların taraf ya da aracı olmadığı sözleşmeler Binde 9,48 oranında vergiye tabidir. Örneğimizde taraflardan biri banka olduğundan vergi hesaplanmayacaktır.

3.3. Opsiyon Sözleşmeleri¹⁵²

Organize borsalarda işlem görebildiği gibi, tezgahüstü piyasalarda da işlem gören opsiyon sözleşmeleri, bir ekonomik ya da mali varlığı belirli bir süre içinde belli bir fiyattan satma ya da satın alma hakkı veren finansal araçlardır.

Organize olmayan piyasalarda gerçekleştirilen işlemlerde sözleşmenin içerdiği opsiyon hakkı ancak vade tarihi itibarıyla gerçekleştirilebildiğinden kurum kazancı açısından elde etme bu tarih itibarıyla; sözleşmenin nakdi nakdi uzlaşma ile sonlandırılması halinde ise yine bu tarih itibarıyla elde edilen kar veya zarar kurum kazancına dahil edilir.

Sözleşme kapsamında ödenen opsiyon primi, ödeyen açısından sözleşmenin vadesi ya da hakkın kullanıldığı tarih itibarıyla gider, elde eden banka açısından ise sözleşme tarihi itibarıyla gelir olarak değerlendirilir.

Gerçek kişiler ile banka arasında akdedilen opsiyon sözleşmesinde, vade tarihi itibarıyla piyasa şartları göz önünde bulundurulduğunda opsiyonun kullanılmasının tercih edilmesi durumunda, kişinin elde edeceği kazanç aynı zamanda kesinti matrahı olacak, ödenmiş olan opsiyon primi de matrahın hesabında indirim olarak dikkate alınarak nette elde edilen kazanç üzerinden kesinti yapılacaktır.

Tevkifat matrahı, sözleşmeye baz alınan kıymetin piyasa fiyatına göre oluşan değeri ile işlem fiyatına göre oluşan değeri arasındaki farktan, ödenen opsiyon priminin düşülmesi suretiyle hesaplanacaktır.

Buna göre tevkifat matrahı aşağıdaki gibi belirlenecektir.

Tevkifat Matrahı = (Sözleşmeye baz alınan kıymetin piyasa fiyatına göre oluşan değeri - Sözleşmeye baz kıymetin işlem fiyatına alınan değeri - Opsiyon primi)

Sözleşmeci taraf (D)'nin 15.01.2015 tarihinde (B) Bankası ile yapmış olduğu 3 ay vadeli EURO alım opsiyon sözleşmesinde alım hakkını alan taraf olup bu sözleşmeye ilişkin veriler aşağıdaki gibidir:

¹⁵²Futures sözleşmelerin tamamı ve bazı opsiyon sözleşmeler organize borsalarda işlem görmektedir. Borsalarda işlem görebilen opsiyon sözleşmeleri, futures sözleşmeler ile aynı şekilde vergilendirilmektedir

Sözleşme Tutarı	:	1.000.000 Euro
Vade Tarihi	:	15.04.2015
Sözleşme Tarihindeki Kur	:	2,0
Opsiyon Kuru	:	2,10
Vadede Spot Kur	:	2,40
Opsiyon Primi	:	10.000 Euro(1.000.000*%1)
Sözleşmeden Doğan Kar	:	300.000TL
(1.000.000 Euro*2,40- 2,10)		

Bu durumda, (D) nin kurum olduğunu kabul ettiğimizde, ödenen opsiyon primi ödemenin yapıldığı tarih olan 15.01.2015 tarihli kur üzerinden Türk Lirasına çevirilerek 20.000TL (10.000* 2,0) opsiyon primi sözleşmenin vade tarihi itibarıyla (D) tarafından gider olarak dikkate alınacaktır.

Şirket lehine opsiyon sözleşmesinden doğan 300.000TL kazanç tutarı ise (B) Bankası tarafından nakit olarak ödendiğinden, bu tutar sözleşmenin vade tarihi itibarıyla (D) 'nin kurum kazancına dahil edilecektir.

Aynı şekilde, (B) bankasınca tahsil edilen opsiyon primi sözleşme tarihi itibarıyla gelir olarak dikkate alınacaktır. Ayrıca, opsiyon sözleşmesine bağlı olarak doğan 300.000TL'lik zarar tutarı sözleşmenin vade tarihi itibarıyla banka kurum kazancının tespitinde dikkate alınacaktır.

3.3.1. Kesinti Suretiyle Vergilendirme

3.3.1.1. Mükellefiyet Şekli

3.3.1.1.1. Kazanç Elde Eden Tam veya Dar Mükellef Gerçek Kişi

Opsiyon sözleşmesinin borsada işlem görüp görmemesine bakılmaksızın, banka tarafından, elde edilen kazanç tutarı üzerinden % 10 oranında kesinti yapılır.

3.3.1.1.2. Kazanç Elde Eden Tam veya Dar Mükellef Sermaye Şirketi

Sözleşmenin borsa bünyesinde işlem görmesi halinde kesinti uygulanmayacaktır. İşlemin, tarafların aralarında gerçekleştirilmesi halinde tam mükellef kurum ile Türkiye’de işyeri veya daimi temsilcisi aracılığıyla faaliyette bulunan dar mükellef kurum tarafından elde edilecek kazanç üzerinden kesinti yapılmayacaktır.

Borsa bünyesi dışında gerçekleştirilen işlemler sonucunda, dar mükellef kurumun Türkiye’de işyeri ya da daimi temsilcisi aracılığıyla faaliyette bulunmaması ya da banka veya benzeri bir finansal kurumda olmaması durumlarında, dar mükellef kurum eğer kendi ülke kanunlarına göre sermaye şirketi niteliğinde ise, bu kurumca elde edilecek kazançta uygulanacak tevkifat oranı % 0 olacaktır.

Öte yandan, teslim ile neticelenen opsiyon sözleşmesinde, nitelik itibariyle işlem bir varlık satışı olacağından, alım ve satıma konu olan varlıkların opsiyon kuru üzerinden kayıtlara intikali gerekmektedir.

Buna göre;

- Alım hakkı veren opsiyon sözleşmesinde; alım satıma konu olan varlığın alış bedeli alım hakkını satın alan açısından maliyet, alım hakkını satan açısından ise satış bedelini oluşturacaktır.

- Satım hakkı veren opsiyon sözleşmesinde; alım satıma konu olan varlığın satış bedeli satım hakkını alan tarafça satış bedelini, satım hakkını satan tarafça ödenen tutar ise maliyet bedelini oluşturacaktır.

Örnekte yer alan durumun tersine, sözleşme vadesinde oluşan spot kurun sözleşme kurundan düşük olması halinde hak sahibinin bu alım opsiyonu hakkını kullanması durumunda zarar oluşacağından, opsiyon kullanıcısı basiretli tacir kuralı gereğince opsiyon hakkını kullanılmayı tercih etmeyecek ve bu durumda zarar tutarı ödenen opsiyon primi ile sınırlı kalacaktır.

3.3.1.1.3. Kazanç Elde Eden Tam veya Dar Mükellef Diğer Kurum

Bu opsiyon işleminden tam veya dar mükellef diğer kurum lehine doğan kazanç tutarı sözleşmenin vade tarihinde banka tarafından kuruma ödenmiş olup, bu

tutar anılan tarih itibarıyla ilgili tam mükellef şirket tarafından kurum kazancına dahil edilecek ve borsa bünyesinde işlem gören sözleşmeden elde edilen kazanç üzerinden % 10 kesinti yapılacaktır. Borsa dışı sözleşmeden elde edilecek kazanç ise tam mükellef diğer kurum kazancına dahil edilecek, kesintiye tabi olmayacaktır.

Diğer taraftan, borsa dışında işlem gören sözleşmeler üzerinden tam mükellef diğer kurum tarafından elde edilen kazanç tutarı kesinti kapsamı dışında kalırken; borsa ya da borsa dışı sözleşmeler için Türkiye’de işyeri ya da daimi temsilcisi aracılığıyla faaliyette bulunmayan diğer dar mükellef kurumlar için uygulanacak kesinti oranı ise % 10 olacaktır.

3.3.1.1.4. Zarar Mahsubu

Yukarıda yer verilen örnekte işlemin zararlar sonuçlandığını varsaydığımızda, söz konusu alım-satım işlemi sonucunda herhangi bir kazanç oluşmayacağından, tevkifat matrahından da bahsedilemeyecektir.

Bununla birlikte opsiyon sözleşmesi alım-satımı sonucunda oluşabilecek zarar, daha önce yapılan açıklamalar kapsamında, takvim yılı aşılmamak kaydıyla, aynı türden menkul kıymet ya da diğer sermaye piyasası aracı alım-satım işlemleri sonucunda elde edilecek kazançtan mahsup edilebilecektir. Başka aracı kurum veya bankalar vasıtasıyla alım-satım konu edilen menkul kıymet ya da diğer sermaye piyasası aracı mevcut ise, sadece tam ve dar mükellef gerçek kişiler açısından ihtiyari beyanname de verilebilecektir.

3.3.2. BSMV Açısından Değerlendirme

Banka sigorta muamele vergisi mükelleflerince lehe kalan para üzerinden vergi hesaplandığından alım ya da satım hakkı tanıyan sözleşmelerde sözleşmede kararlaştırılan fiyata kıyasla alım ya da satım işlemin sonucunda ödenen ya da tahsil edilen opsiyon primi de dikkate alınmak suretiyle BSMV hesaplanır. Lehe kalan tutarın hesabında banka tarafından tahsil edilen opsiyon primi ilave, ödenen opsiyon primi ise indirim olarak dikkate alınır.

Diğer taraftan, 6802 sayılı Kanun’un 29-(p) maddesi uyarınca Türkiye’de kurulu borsalarda gerçekleştirilen opsiyon sözleşmelerine ilişkin muameleler ve bu muameleler sonucu lehe alınan paralar BSMV’den istisna edildiğinden, tezgahüstü

piyasalarda gerçekleştirilen sözleşmeler kapsamında lehe kalan tutarlar vergiye tabi olacaktır.

Opsiyon sözleşmesinin fiziki teslimatla sonuçlanması halinde sözleşme kambiyo muamelesi olduğundan % 0 oranında BSMV ye tabi olacaktır.

Diğer taraftan, aynı sözleşmenin nakdi uzlaşısı ile sonuçlandığını ve sözleşmenin her iki tarafının da banka olduğunu varsaydığımızda lehe alınan tutardan ödenen opsiyon primi düşüldükten sonra kalan tutar üzerinden % 5 oranında BSMV hesaplanacaktır. Ancak söz konusu opsiyon sözleşmesinin Türkiye’de kurulu borsada alım satıma konu edildiğini varsaydığımızda ise, 6802 sayılı Kanun’un 29-(p) maddesi uyarınca, işlemde BSMV mükellefi olan banka lehine kalan tutar üzerinden BSMV hesaplanmayacaktır.

3.3.3. KDVA Açısından Değerlendirme

İşlem verginin konusuna girmemektedir.

3.3.4. Damga Vergisi Açısından Değerlendirme

Taraflarının her ikisinin ya da birinin banka olması hali ile bankalar aracı kılınmak suretiyle düzenlenen opsiyon sözleşmeleri vergiden istisna olup, bankaların arasında düzenlenmeyen, bunların taraf ya da aracı olmadığı sözleşmeler Binde 9,48 oranında vergiye tabidir.

3.4. Gelecek Vadeli İşlem Sözleşmeleri (futures)

Borsa İstanbul bünyesinde işlemlere esas olan sözleşmeler, gelecek sözleşmelerinin tamamı ile borsa bünyesinde işlem gören opsiyon sözleşmeleridir. Borsa İstanbul bünyesinde ve diğer organize piyasalarda işlem gören sözleşmeler standart olup, esas amaç forward sözleşmelerde olduğu gibi vadeye kadar bekleyip sözleşmeye dayanak olan malın ya da finansal varlığın fiziki teslimi değil, borsa bünyesinde gerçekleştirilen işlemlerle vadeye kadar birden çok sözleşmeci taraf arasında ters işlemle pozisyonun kapatılmasıdır. Bu amaçla nakdi uzlaşısı yönetimi kullanılmaktadır.

09:10 - 17:45 saatleri arasında günlük olarak kesintisiz tek bir seansta Borsa İstanbul bünyesinde işlem gören Dolar/TL vadeli işlem sözleşmesine ilişkin bilgiler aşağıdaki gibidir:

Sözleşmeciler taraf (G), 25/05/2015 tarihinde 1,60 USD/TL kurundan 10.000 USD değerinde 29/05/2015 vadeli döviz alım sözleşmesi satın almış olup, Borsa İstanbul'da gerçekleştirdiği bu işlemle ilgili olarak (B) Bankası aracılığıyla ödemiş olduğu teminat tutarı 500 TL'dir. G, 28/05/2015 tarihinde kısa pozisyon olarak sözleşmeyi sonlandırmıştır. Bu işlemler sonucunda G'nin bankası vasıtasıyla Takasbank'a yatırdığı teminat tutarlarına ilişkin günlük değerlemeler, işlem sonucunda gerçekleşen net kar veya zararı ile vergilendirmeye esas olacak tutar aşağıdaki gibi hesaplanacaktır.

Sürdürülebilir teminat tutarı : 375 TL (1.000*0.75)

Sözleşme Kuru : 1,50 TL

Değerleme Tarihi : USD Kuru

15/05/2015 1,55

16/05/2015 1,52

17/05/2015 1,48

18/05/2015 1,55

19/05/2015 1,57

Satış fiyatı: 1,70 TL (28/05/2015 tarihi işlem kuru)

Değerleme kar veya zararı : 15.05.2015 itibariyle: [(günlük ortal. fiyatı-söz. fiyatı)* sözleşme tutarı]

$(1,55-1,50) * 10.000 = 500$ TL kar teminat hesabına transfer edilir. (500 + 500=1.000 TL)

16.05.2015 itibariyle: [(günlük ortal. fiyatı- bir önceki gün ortal. fiyatı)* sözleşme tutarı]

$[(1,52-1,55) * 10.000] = - 300$ TL

300 TL zarar G'nin teminat hesabından çekilmiş olup, kalan teminat tutarı 700 TL olup (1.000-300) sürdürülebilir teminat tutarının üzerindedir.

17.05.2015 tarihindeki değerlendirme kar/zararı: $[(1,48-1,52) * 10.000] = - 400$ TL

400 TL zarar G'nin teminat hesabından çekilmiş ve bu durumda teminat tutarı 300 TL (700-400) olup, sürdürülebilir teminat tutarının altına indiğinden Takasbank tarafından yapılan teminat tamamlama çağrısı üzerine eksik kalan 75 TL teminat G tarafından yatırılmıştır.

18.05.2015 tarihindeki kapanış kar/zararı:[(satış fiyatı- bir önceki gün uzl. fiy.)* sözleşme tutarı] : [(1,70-1,48)* 10.000]= 2.200 TL

18.05.2015 tarihli sözleşme net kar/zararı:[(satış fiyatı – sözleşme fiyatı)* sözleşme tutarı] : [(1,70-1,50)* 10.000]= 2.000 TL

18.05.2015 tarihli işlemde oluşan kar 2.200 TL olsa da; sözleşme kapsamında elde edilen net kar tutarı 2.000 TL dir. Öyle ki sözleşmenin ters işlem ile elden çıkarıldığı tarih dahil bu tarihe kadar elde edilen değerleme tutarları toplamı da 2.000 TL'dir

Değerleme Tutarları Toplamı = Kesinti Matrahı=Sözleşme Kar/Zararı =(+500 – 300-400+2.200)

3.4.1. Kesinti Suretiyle Vergilendirme

3.4.1.1. Mükellefiyet Şekli

3.4.1.1.1. Kazanç Elde Eden Tam veya Dar Mükellef Gerçek Kişi

Borsa bünyesinde gerçekleştirilen vadeli döviz alım sözleşmesi neticesinde elde edilen kesin kazanç tutarı olan 2.000 TL üzerinden işleme aracılık eden banka tarafından, % 10 oranında gelir vergisi kesintisi yapılacaktır.

3.4.1.1.2. Kazanç Elde Eden Tam veya Dar Mükellef Sermaye Şirketi

Sözleşmenin kısa pozisyon alınarak (ters pozisyon) kapatılması neticesinde elde edilecek 2.000 TL kâr kurum kazancına dahil edilecek ve tutar banka tarafından % 0 oranında vergi kesintisine tabi olacaktır.

Diğer taraftan, söz konusu işlem neticesinde zarar oluşması halinde matrah oluşmayacaktır.

Sözleşmenin vadesinde nakit uzlaşma ile sonuçlanması halinde de, elde edilen kâr veya zarar, kurum kazancına dahil edilecektir.

3.4.1.1.3. Kazanç Elde Eden Tam veya Dar Mükellef Diğer Kurum

Tam mükellef diğer kurumlar açısından, borsa bünyesinde gerçekleştirilen söz konusu işlem nedeniyle elde edilen kazanç tutarı üzerinde aracı banka tarafından % 10 oranında vergi kesintisi yapılacaktır. İşlem mutlaka bir borsa bünyesinde gerçekleşeceğinden kurumların aralarında işlem gerçekleştirmesi mümkün bulunmamaktadır.

3.4.2. BSMV Açısından Değerlendirme

6802 sayılı Kanun'un 29-(p) maddesi uyarınca Türkiye'de kurulu borsalarda gerçekleştirilen vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerine ilişkin muameleler ve bu muameleler sonucu lehe alınan paralar BSMV'den istisna edildiğinden banka lehine para kalması durumunda söz konusu tutar BSMV ye vergiye tabi olsa da istisna olacaktır.

3.4.3. KDV Açısından Değerlendirme

Katma Değer Vergisi Kanunu'nun 17/4-e maddesi gereğince BSMV kapsamında giren bir işlem için katma değer vergisi hesaplanmayacaktır. Ancak BSMV nin kapsamına girmeyen işlemler nedeniyle vadede gerçekleşebilen fiziki teslim nedeniyle teslim edilerek kıymetin türüne göre işlem KDV ye tabi olabilecektir.

3.4.4. Damga Vergisi Açısından Değerlendirme

Damga Vergisi Kanunu'na ekli 2 sayılı tablonun IV/19 numaralı bendi gereğince, banka aracı kılınmak suretiyle düzenlenen gelecek sözleşmeleri üzerinden damga vergisi hesaplanmayacaktır.

SONUÇ

Çalışmada forward, futures, opsiyon ve swap işlem sözleşmeleri olarak adlandırılan türev işlem kontratları ile bu kontratlardan elde edilen kazanç ve gelirlerin Türk vergi hukuku açısından bankalar vasıtasıyla vergilendirilmesi örnek bir uygulamaya da yer verilerek açıklanmaya çalışılmıştır.

Sabit kur rejimine dayanan Bretton Woods sisteminin yirminci yüzyılın sonlarında yıkılmasıyla birlikte, bu zamana kadar gelecekteki seviyeleri öngörülebilir durumda olan döviz kurları değişken hale gelmiştir. Dünya ekonomilerince değişken ve öngörülemez döviz kurları ile karşı karşıya kalınması neticesinde, gelecekteki belirsizlik ve bu belirsizliğin taşıdığı finansal riskler ile baş edebilmek amacıyla zaman içinde çeşitli finansal enstrümanlar geliştirilmiştir. Bu araçlar arasında; varlığa dayalı menkul kıymetler, finansman bonoları, çeşitli özel sektör tahvilleri ve bonolar sayılabilmekle birlikte; ekonomilerde çok hızlı bir büyüme gösteren finansal türev ürünler ve bunların çeşitli kombinasyonları üzerine yapılan işlemler, gittikçe sayıları artan organize borsaların da katkısıyla, bugün gerek dünyada gerekse ülkemizde çok önemli boyutlara ulaşmıştır.

Finansal türev ürün sözleşmeleri; taraflar arasında önceden belirlenmiş miktar, fiyat ve vadede bu işleme konu olan emtia ya da nakit akımının alınıp satılmasını sağlayan kontratlardır. Bu kapsamda tarafların bir finansal varlığın ya da malın alım veya satımını gelecekte belli bir tarihte ve organize bir borsa çatısı altında olmaksızın karşılıklı pazarlık yapmak suretiyle gerçekleştirdikleri sözleşmelere forward sözleşmeler; bu işlemin bir borsa çatısı altında yapılması halinde alım satıma konu sözleşmelere ise futures sözleşmeler denilmektedir. Forward sözleşmelede esas amaç işleme konu varlığın vadede teslimi iken; borsalarda işlem gören futures sözleşmeler nadiren vadede teslimle son bulmakta ve daha çok spekülatif amaçla alım satıma konu olmaktadır. Öte yandan, bir malı ya da finansal varlığı alma ya da satma hakkı veren sözleşmeler opsiyon sözleşmeler olarak adlandırılırken; sözleşmeye konu varlığın ödeme yükümlülüklerinin taraflar arasında değişimini sağlayan enstrümanlar ise swap işlem sözleşmeleri olarak tanımlanmaktadır.

Türev araçların gelişimi aynı zamanda finansal sistemin gelişimi ile doğrudan bağlantılıdır. Öyleki, türev araçlar olmaksızın, ekonomilerde finansal araçların risklerini idare etmek güçleşmekte ve bunun sonucunda; finansal araçlara olan talep

azalmakta, yatırım sınırlı kalmakta, sermaye piyasasındaki yatırımcı sayısı istenen düzeye çıkamamakta, kurumsal finansal piyasalarda yatırım yeterli büyüklüğe ulaşamamakta ve ülke Hazineleleri de daha yüksek bir primle borçlanmak zorunda kalabilmektedir.

Vadeli işlem ve opsiyon borsaları gerek kişi ve kurumlar açısından mikro ölçekte gerekse de ülke ve dünya ekonomileri açısından makro ölçekte önemli katkılar sağlamaktadır. Bu katkılar arasında; gelecekteki fiyatın bugünden belirlenmesi, risk yönetimi, arbitraj, spekülasyon, finansal enstrümanların yatırım amaçlı kullanımı, tarımsal üretimde verimlilik artışı, fiyat istikrarına katkı, yabancı sermayenin cezbedilmesi, ekonomik gidişat konusunda politika yapıcılarınca öncül gösterge olarak kullanılma, düşük faizle borçlanabilme ve kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin azaltılması sayılabilir.

Türev araçların sayılan faydalarına karşılık geçmişte bu araçlar kullanılmak suretiyle yapılan işlemler sonucunda gerçekleşen önemli miktarda zararların gizlenmesi neticesinde, finansal piyasalarda istikrarın bozulduğu ve böylelikle söz konusu araçların finansal krizlere yol açtığı yolunda çeşitli değerlendirmeler yapılmıştır. Öyle ki, her ne kadar türev işlemlerin ekonomik krizlerin oluşmasına ya da derinleşmesine neden olduğu yönünde bazı değerlendirmeler olsa da; bugün artık düzenlenmemiş, yeterli denetim ile iç ve dış kontrol sistemlerine sahip olmayan şirket veya piyasaların potansiyel olarak kriz yaratma ya da olası krizlerden etkilenme düzeyinin çok daha yüksek olduğu anlaşılmıştır. Bu noktada iyi denetlenen, gerek örgütsel gerekse mali ve idari mevzuat açısından oldukça iyi biçimde düzenlenmiş ve yeterli kontrol sistemlerine sahip bir türev işlemler piyasası; gerek işletmeler gerek finansal piyasalar gerekse de genel ekonomik sistem açısından bir emniyet sübabı görevi ifa edebilecektir.

Gelişmiş ülkelerde 1970’li yıllardan itibaren kullanılan, ülkemizde ise 1980’li yılların sonuna kadar hemen hemen hiç kullanılmayan türev ürün sözleşmelerinin; günümüzde teknolojiinin, finansal ve organize piyasaların gelişmesiyle birlikte artık dünya uygulamaları ile birlikte korunma, spekülasyon ya da arbitraj amaçlı kullanımı önemli miktarda artış göstermiştir.

Bugün gelişmiş ekonomiler ve finansal piyasalar açısından vadeli işlem borsaları başat kurumlar arasında yer almakla birlikte ülkemizde de 2002 tarihinde

kurulmuş ve 2005 yılında faaliyete geçmiş olan Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası; İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, İstanbul Altın Borsası ve Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsasını kapsayacak biçimde 2013 yılında Borsa İstanbul altında birleşmiş olup, yeni oluşum menkul kıymet, emtia, kıymetli madenler ve türev ürünlerin işlem gördüğü tek bir borsa şeklini almıştır.

Ülkemizde türev işlemlerin genel ekonomik arena ve finansal sistem içinde kapladığı pay arttıkça gerek sermaye piyasası gerekse mali mevzuat açısından bu araçların ve bu araçların işlem gördüğü piyasaların ihtiyaç duyduğu düzenlemeler de yapılmaya başlanmıştır. Bu kapsamda oldukça karmaşık bir yapıya sahip olabilen türev işlemler yeni sermaye piyasası kanununda açık olarak tanımlanırken; mali mevzuat açısından türev ürünler üzerine yapılan işlemlerden elde edilen gelirlerin vergilendirilmesine ilişkin çeşitli düzenlemeler de yapılmış ve Mali İdare tarafından bunlarla ilgili bazı açıklamalarda da bulunmuştur.

Türk mevzuatında bu ürünlere ilişkin tanımlama ve düzenlemelerin yer aldığı yeni sermaye piyasası mevzuatı gereğince, türev araçlar olarak kabul edilen finansal enstrümanlar, bu araçların doğumuna esas temel varlık olarak kabul edilebilecek; hisse senedi, faiz, döviz, pamuk, buğday, metaller ya da enerjiye dayalı türev işlem kontratları olarak gerek organize gerekse tezgahüstü piyasalarda işlem görebilmektedir.

Türev ürün sözleşmelerinden elde edilen gelirler ve iradlar gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri açısından bankalar ve aracı kurumlar vasıtasıyla kaynakta kesme suretiyle vergilendirilmektedir. Gelir Vergisi Kanunu'nun Geçici 67'nci maddesinde yerini bulan bu uygulama temel vergilendirme şekli olmakla birlikte çalışmada yer verilen bazı özellikli durumlarda beyan suretiyle vergileme de mümkün olabilmektedir.

Türev işlem sözleşmeleri vergisel açıdan genel olarak değerlendirildiğinde bu sözleşmeler üzerine yapılan işlemlerin Kurumlar Vergisi, Gelir Vergisi, Katma Değer Vergisi, Damga Vergisi ve Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisinin konusuna girdiği anlaşılmaktadır. Çalışmada da detaylı olarak anlatıldığı üzere, söz konusu işlemlerin banka aracılığıyla ve/veya organize bir borsa çatısı altında yapılması durumunda vergisel açıdan ilgili vergi kanunlarında yer alan çeşitli istisnaların uygulanabileceği değerlendirilmektedir. Diğer taraftan, bankalar aracı kılınmaksızın gerçekleşen işlemler üzerinde ise alım/satım konu olan türev işlem sözleşmesinin türüne ve bu sözleşmeye esas dayanak varlığa bağlı olarak yukarıda yer verilen vergiler doğabilecektir.

Bu aşamada mevcut düzenlemeler dikkate alındığında türev işlem sözleşmelerinin vergilendirilmesi ile ilgili bazı önerilerimiz aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Gelir Vergisi Kanunu’nun Geçici 67’nci maddesinde “vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri” ibaresi kullanılmış olsa da “vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri”nden hangi sözleşme tiplerinin anlaşılması gerektiğine yönelik açık bir belirleme yapılmadığı görülmektedir. Mali İdare tarafından yayımlanan tebliğlerdeki açıklama ve örneklerden, gelecek vadeli işlemler, opsiyon, değiş tokuş öngören sözleşmeler ile alivire işlem sözleşmelerinin bu kapsamda olduğu düşünülmekte ise de konuya ilişkin tereddüte yer bırakmayacak açıklamaların yapılmasında fayda bulunduğu,

Gelir Vergisi Kanunu’nun Geçici 67’nci maddesi kapsamında sadece hisse senedi ve hisse senedine endeksine dayalı olarak akdedilen vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri üzerinden geçerli olan % 0’lık oranın, türev işlem piyasasının gelişmesi ve derinleşmesi açısından Borsa İstanbul’da gerçekleştirilen tüm işlem sözleşmelerine en azından belirli bir dönem uygulanmasının piyasayı teşvik edici bir unsur olarak düşünülebileceği,

Gelir Vergisi Kanunu’nun Geçici 67’nci maddesinin 14’üncü fıkrasında yapılan düzenlemeye göre kurumların aralarında gerçekleştirdikleri vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri üzerinden elde edilen kazançlar bakımından bankalar vasıtasıyla gerçekleştirilen temel vergilendirme rejimi olan kaynakta kesme usulünün geçerli olmayacağı ifade edilmiştir. Ancak gerek Kanun’da gerekse Mali İdarenin konuyla ilgili açıklamalarda bulunduğu tebliğlerde, tam mükellef kurumlardan kastedilenin banka ya da aracı kurumlar dahil tüm tam mükellefler olup olmadığı, sözleşmenin taraflarından birinin banka ya da aracı kurum olmaması durumunda madde kapsamında tevkifat yapıp yapılmayacağı hususlarında net ve tereddüte yer bırakmayacak açıklamaların bulunmadığı görülmekte ve bu hususa ilişkin açıklamaların en azından ilgili tebliğlerde yer alması gerektiği,

Bilindiği gibi türev işlem sözleşmeleri çeşitli amaçlarla düzenlenebilmektedir. Temel olarak spekülasyon, korunma ve arbitraj amaçlı düzenlenebilen sözleşmelerde kullanılış amacına göre vergilendirme farklılığı yaratılmasının vergi adaleti açısından daha adil ve yerinde olacağı,

Vadeli işlem sözleşmelerinin alım satımı ya da bu sözleşmelerin elde tutulması nedeniyle lehe doğan iradın, özellikle işlemi yapan işyeri ya da daimi temsilcisi Türkiye’de bulunmayan kurum ya da dar mükellef kişi olması hallerinde hangi kazanç unsuru kapsamında beyan edileceği net değildir. Elde edildiği kabul edilen kazanın değer artış kazancı veya menkul sermaye iradı olmasına göre farklı vergisel değerlendirmelerin yapılabileceği göz önüne alındığında bu konuyla tereddüte yer bırakmayacak açıklamaların yapılması gerektiği,

Katma Değer Vergisi uygulamasında; sözleşmenin vadede fiziki teslim ile son bulması halinde, gerçekleşenin bir mal teslimi mi yoksa sözleşme teslimi mi olacağı konusunda netlik bulunmamaktadır. Buna göre mal teslimi yapıldığının kabul edilmesi halinde de, Katma Değer Vergisi Kanunu kapsamında istisna uygulamasının Kanun’un hangi maddeleri kapsamında yapılacağına yönelik açıklamaların yapılmasının yerinde olacağı değerlendirilmektedir.

Vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri üzerine yapılan işlemler Borsa İstanbul’unda oluşumuyla giderek büyümektedir. Söz konusu piyasa gelişirken bu işlemlere hukuki zemin oluşturacak mevzuat da kaçınılmaz olarak hazırlanmaktadır. Bu kapsamda yeni Sermaye Piyasası Kanunu ile bazı vergilendirme tebliğleri son zamanda yapılan düzenlemeler olarak sayılabilir. Türev işlem sözleşmelerinin çok çeşitli ve farklı kombinasyonlarla zaman zaman oldukça karmaşık şekilde piyasalarda işlem görebileceği dikkate alındığında; gerek kanuni gerekse detaylı örneklerle donatılmış daha alt düzenlemelerin belirli periyodlarla güncellenerek kamuoyuna sunulmasında, bu piyasanın anlaşılması ve derinleşmesinde faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Kitapçıklar

Öztin Akgüç, **Finansal Yönetim**, Muhasebe Enstitüsü Yayın No 65, 7. Baskı, İstanbul, 1998.

Ersan, İhsan. **Finansal Türevler Futures&Options&Swaps**, Literatür Yayınları No:18,3. Basım, İstanbul, 1997.

Chambers, Nurgül, **Türev Piyasalar**, Beta, 3. Basım, İstanbul, 2009.

Erol, Ümit, **Opsiyonlar-İleri Düzey**, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014

Erol, Ümit, **Türev Piyasalar: Futures, Forward, Swap ve Opsiyonlar**, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, **Sermaye Piyasası Araçlarına Dayalı”Future” ve “Opsiyon” Sözleşmelerinin Fiyatlaması**, 1995, İstanbul

Önortaç M. Nuri, **Finansal Risk Yönetimi: Hedging**, Yeditepe Üniversitesi Yayınları, Sayı 32.

Nielsen, Tyge Lars, **Pricing and Hedging of Derivative Securities**, Oxford University Press, 1999.

Hull, John C., **Futures and Options Markets**, Third Edition, Prentice Hall, 1998.

Hull, John C., **Options, Futures and Other Derivatives**, Seventh Edition, Pearson Prentice Hall, 2009.

Hull, John C., **Introduction to Futures and Options Markets**, Third Edition, Prentice Hall, 1997

Berk, Niyazi, **Finansal Yönetim**, 6. Baskı, Türkmen Kitapevi, İstanbul, 2002.

Pınar, Abuzer, **Para-Banka-Kredi ve Para Politikası**, Turhan Kitapevi, Ankara, 2003.

Hesap Uzmanları Derneği, **2013 Beyanname Düzenleme Kılavuzu**, Gelir Vergisi Kanunu.

M. Nuri Önortaç, **Finansal Risk Yönetimi”Hedging”**, T.C. Yeditepe Üniversitesi Yayınları, Sayı: 32, Temmuz 2006.

Borsa İstanbul, **Vadeli İşlem ve Opsiyon Piyasası (VIOP) Vergi Rehberi 2013**, http://www.borsaistanbul.com/docs/default-source/viop/viop_vergi-rehberi_2013.pdf?sfvrsn=2, (02.09.2014)

Borsa İstanbul, **Vadeli Piyasalarda Yatırım**, http://borsaistanbul.com/data/kilavuzlar/Vadeli_Piyasalarda_Yatirim.pdf, (14.10.2014).

Borsa İstanbul, **Cevaplarla Borsa ve Sermaye Piyasası**, http://www.borsaistanbul.com/data/kilavuzlar/Cevaplarla_Borsa_ve_Sermaye_Piyasasi.pdf, (20.11.2014).

Borsa İstanbul, **Opsiyon Sözleşmeleri**, http://www.borsaistanbul.com/data/kilavuzlar/VIOP_Tanitim_Kitapcigi_Opsiyon_Sozlesmeleri.pdf, (17.12.2014).

Borsa İstanbul, **Vadeli İşlem Sözleşmeleri**, http://www.borsaistanbul.com/data/kilavuzlar/VIOP_Tanitim_Kitapcigi_Vadeli_Islem_Sozlesmeleri.pdf, (10.10.2014).

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Tanıtım Broşürleri, **Aracı Kuruluş Varantları**, <http://borsaistanbul.com/docs/urunler/varant.pdf?sfvrsn=0>, (12.02.2014)

Sermaye Piyasası Kurumu, **Yatırımcıları Bilgilendirme Kitapçıkları, FOREX-Kaldıraçlı Alım Satım İşlemleri**, <http://www.spk.gov.tr/indexcont.aspx?action=showpage&menuid=3&pid=0>, (10.09.2014)

Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği, **Türkiye Sermaye Piyasası 2012**, TSPAKB Yayın No.65, Birinci Baskı, İstanbul, Mayıs 2013, s.28, https://www.tspakb.org.tr/tr/Portals/0/AIM_Yillik/TSP2012.pdf, (15.08.2014).

Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği, **Türkiye Sermaye Piyasası 2013**, TSPB Yayın No.69, Birinci Baskı, İstanbul, Mayıs 2014, http://www.tspb.org.tr/tr/Portals/0/AIM_Yillik/0_sunus_ve_icindekiler_2013.pdf, (19.10.2014).

Sermaye Piyasası Kurulu, **Vadeli İşlem ve Opsiyon Sözleşmeleri, SPK Yatırımcı Bilgilendirme Kitapçıkları-8**, Ankara, Mart 2007, <http://www.spk.gov.tr/displayfile.aspx?action=displayfile&pageid=77&fn=77.pdf>, (09.08.2014).

Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası A.Ş., **Türev Araçlar Lisanslama Rehberi**, İzmir, 2007 http://www.vob.org.tr/VOBPortalTur/EduDocs/turev_aracilar_kilavuzu.pdf, (18.09.2014)

Çelik, İsmail, **Vadeli işlem Piyasasında Fiyat Keşfi, İzmir Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsasında Amprik Bir Uygulama**, İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No:283, 2012, <http://www.tbb.org.tr/content/upload/dokuman/794/vadelikitap.pdf>, (15.10.2014)

Süreli Yayınlar

Keser, Kurtuluş Ozan, **Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsasında İşlem Gören Sözleşmelerin Elden Çıkarılmasında Oluşan Gelirlerin Gelir Unsurları Açısından Değerlendirilmesi**, Vergi Dünyası Dergisi, Sayı 361, Eylül 2011.

Kurt, Ayşegül, Küçükkayalar, Ferhan, **Aracı Kuruluş Varantları ile İlgili Düzenlemeler**, Sermaye Piyasası Dergisi/2, 2010.

Şeref Demir, **Finansal Türevler ve Vergisel Boyutu II**, Yaklaşım Dergisi, Haziran 2000.

Batı, Murat, **Fiziki Teslim İçeren Türev Ürün Sözleşmeleri Katma Değer Vergisine Tabi Olmalı mı?**, Vergi Sorunlar Dergisi, Sayı 297, Haziran 2013.

Kaygusuzoğlu, Mehmet, **Finansal Türev Ürünlerden Forward Sözleşmeleri ve Muhasebe İşlemleri**, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 25, Sayı 2, 2011.

Kayalidere, Koray, Aracı, Hakan, Aktaş, Hüseyin, **Türev ve Spot Piyasalar Arasındaki Etkileşim:VOB Üzerine Bir İnceleme**, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Ekim/2012.

Akbulak, Yavuz, **Forex İşlemlerinin Vergilendirilmesi**, Dünya Gazetesi, 05.11.2011, <http://www.dunya.com/forex-islemlerinin-vergilendirilmesi-137023h.htm>, (11.10.2014).

Yorulmaz, Mustafa, **Forex İşlemlerinin Vergilendirilmesi**, E-Yaklaşım Dergisi, Mart 2014 / Sayı: 255, <http://uye.yaklasim.com/MagazinDetail.aspx?magazinid=255>, (25.09.2014).

Netek, Okan, **Foreks Piyasasında Yeni Bir Dönem Başlıyor**, Yaklaşım Dergisi, Kasım 2011 / Sayı: 227.

Dikmen, Burçin, **Forex İşlemlerinin Vergilendirilmesi**, Vergi Dünyası Dergisi Eylül 2011, sayı 361.

Akbulak, Yavuz, **Varantlarda Vergilendirme**, Legal Mali Hukuk Dergisi, Sayı: Ekim 2012.

Gago, Umurcan, Beyaz, Gecelerde, Türevler, <https://vergiportali.com/KoseYazilari.aspx?Type=YaziDetay&id=133>, (04.12.2014).

İnanç, Mustafa, **Dar Mükellef Kurumların Türev Ürünlerden Elde Ettikleri Gelirlerin Vergilendirilmesi**, E-Yaklaşım, Sayı :249, Eylül 2013.

Cangürel, Ozan, **Denetim Ve Düzenleme Otoritelerinin Krizdeki Zaafiyetleri Ve Çözümleri**, Vergi Dünyası Dergisi Sayı 333, Haziran 2009.

Erişti, Murat, **Döviz Piyasalarında Yapılan Swap Options Ve Futures İşlemlerinin Vergi Hukuku Açısından İrdelenmesi**, Vergi Dünyası Dergisi Sayı 233, Ocak 2001.

Arıkan, A. Naci, **Döviz Dayalı Olarak Yapılan Forward İşlemlerinin İşleyişi Ve Vergi Usul Kanunu Açısından Değerlemesi**, Vergi Dünyası Dergisi Sayı 259, Şubat, Mart 2003.

Özden, Engin, **Finansal İşlem Vergisi**, Vergi Sorunları Dergisi Sayı 293, Şubat 2013.

Batı, Murat, Gürer, Mehmet, **Finansal Türev Ürünlerin BSMV Karşısındaki Durumu**, E-Yaklaşım Sayı 244, Nisan 2013.

Dikmen, M. Burçin, **Forex İşlemlerinin Vergilendirilmesi**, Vergi Dünyası Dergisi Sayı 361, Eylül 2011.

Gür, Mehmet Fatih, **Forward İşlemlerin Vergilendirilmesi**, Yaklaşım Dergisi Sayı 253, Ocak 2014.

Bingöl, Mehmet, **Gerçek Kişilerce Yurt Dışında Elde Edilen Gelirlerin Türkiye'deki Vergilendirme Durumu ve Varlık Barışı**, Vergi Dünyası Dergisi Sayı 382, Haziran 2013.

Yahyaeser, Levent, **Globalleşme Ve Ulusal Vergi Politikalarının Sınırlayıcıları**, Yaklaşım Dergisi Sayı 207, Mart 2010.

Işık, Oktay, **Hukuki Açıdan Borsa ve Borsa Türleri**, Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2012/1.

Ergin, Numan Emre, **Hasta Adam Avrupa: Avrupa Birliğinde Borç Krizinin Sistemsel Nedenleri**, Vergi Dünyası Dergisi Sayı 312, Haziran 2013.

Dündar, İsmail, **Kurumların Türev Ürün Araçlarından Elde Ettiği Gelirlerin Vergilendirilmesi**, Vergi Dünyası Dergisi Sayı 380, Nisan 2013.

Netek, Okan, **Kurumların Türev Araçlardan Elde Ettiği Kazançların Vergilendirilmesi**, Vergi Dünyası Dergisi Sayı 368, Nisan 2012.

Karadağ, Güliden İz, Karadağ, Deniz, **Türkiye'de Yerleşik Kurumsal Yatırımcıların Vadeli İşlem Sözleşmelerinden Elde Ettikleri Gelirlerin Vergilendirilmesi**, Yaklaşım Dergisi Sayı 192, Aralık 2008.

Akbulak, Yavuz, **Ortaklık ve Aracı Kuruluş Varantları**, Lebib Yalkın Dergisi Sayı 105, Eylül 2012.

Tavuz, Akın, **Türev Ürünlerin VUK Hükümlerine Göre Değerlemesi**, Vergi Dünyası Sayı 363, Kasım 2011.

Gago, Umurcan, **Türevikon**, <https://www.vergiportali.com/KoseYazilari.aspx?Type=YaziDetay&id=344>, (02.07.2014).

Karadağ, İbrahim, **Vadeli İşlem Piyasalarında, Türev Ürünlerinden Biri; Opsiyon İşlemlerinin Genel Yapısı, Vergisel Boyutu ve Muhasebe İşleyişi**, Yaklaşım Dergisi Sayı 198, Haziran 2009.

Karadağ, İbrahim, **Vadeli İşlem Piyasalarında, Türev Ürünlerinden Biri; Forward İşlemlerinin Genel Yapısı, Vergisel Boyutu ve Muhasebe İşleyişi**, Yaklaşım Dergisi Sayı 187, Temmuz 2008.

Arıkan, A. Naci, **Vadeli İşlemlerin 4761 Sayılı Kanunla Getirilen Yeni Düzenlemelere Göre Damga Vergisi Açısından Değerlendirilmesi**, Yaklaşım Dergisi Sayı 114, Ağustos 2002.

Demirci, Abdulkadir, **Şirket Çalışan Ve Yöneticilerine Verilen Pay Senedi Opsiyonlarından Bunların Sağladığı Menfaatin Vergi Anlaşmaları Kapsamında Değerlendirilmesi**, Vergi Dünyası Dergisi Sayı 382, Haziran 2013.

Akbulak, Yavuz, SPK Başkanlık Danışmanı, 05.11.2011, Dünya Online, <http://www.dunya.com/forex-islemlerinin-vergilendirilmesi-137023h.htm>, (22.10.2013).

Sayın, K.Şevket, **Türk Bankacılık Sisteminde Bilanço Dışı İşlemler ve Risk**

Yönetimi Açısından Değerlendirilmesi, 2.Ulusal İktisat Kongresi 20-22 Şubat 2008, DEÜİİBF İktisat Bölümü, http://iibf.deu.edu.tr/deuj/index.php/cilt1-say11/article/view/245/pdf_226, (04.08.2014)

Uzmanlık Tezleri

Nurcan, Belma, **Türev Piyasa İşlemlerinin Vergilendirilmesi ve Örnek Ülke Uygulamaları**, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Muhasebe Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlik Tezi, Ankara, 2005.

Özalp, Pınar, **Türev Araç Piyasalarının Finansal Sistemin İşleyişi İçindeki Rolü:Türkiye’de Bu Piyasalara İşlerlik Kazandırma Çalışmaları**, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlik Tezi, Ankara, 2003,

Dikmen, Aytaç, **Türkiye’de Vadeli İşlemler Piyasasının Gelişimi Perspektifinde Hisse Senedi Endeks Vadeli İşlem Sözleşmelerinin Gelişimi ve Spot Piyasa ile Etkileşimi**, Sermaye Piyasası Kurulu Piyasa Gözetim ve Düzenleme Dairesi, Yeterlik Etüdü, Ankara, 2008.

Akalın, Nevruz, **Türev Araçların Taşıdığı Risklerin Ortaya Konmasında Kamuyu Aydınlatma Düzenlemelerinin Yeri ve Önemi**, Sermaye Piyasası Kurulu Muhasebe Standartları Dairesi, Yeterlik Etüdü, Ankara, 1999.

Özşahin,A. Kerem,**Vadeli İşlem Sözleşmesinin Hukuki Niteliği**, Yeterlik Etüdü, Sermaye Piyasası Kurulu s. 43-46., Ankara, 1999.

Timur Altay Kaygısız, **Tezgahüstü İşlemlerin Merkezi Takası**, Sermaye Piyasası Kurulu Piyasa Gözetim ve Denetim Dairesi, Yeterlik Etüdü, Ankara, 2008.

Funda Uyar, **Türev Araçların İşlem Gördüğü Piyasaların Düzenlenmesi**, Sermaye Piyasası Kurulu, Yeterlik Etüdü, Ankara, Mayıs 2004.

Kanun, Yönetmelik ve Tebliğler

213 Vergi Usul Kanunu, 10.01.1961 tarih ve 10703-10705 sayılı Resmi Gazete.

193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu,06.01.1961 tarih ve 10700 sayılı Resmi Gazete.

5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu, 21.06.2006 tarih ve 26205 sayılı Resmi Gazete.

6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu, 23.07.1956 tarih ve 9362 sayılı Resmi Gazete.

6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu, 30.12.2012 Tarih ve 28513 sayılı Resmi Gazete.

2006/10731 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, 23.07.2006 tarih ve 26237 sayılı Resmi Gazete.

2012/3141 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, 18.05.2012 tarih ve 28296 sayılı Resmi Gazete.

2009/14593 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, 03.02.2009 tarih ve 27130 sayılı Gazete.

Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsalarının Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik, 23.02.2001 tarih ve 24327 sayılı Resmi Gazete.

Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası Yönetmeliği, 27.03.2004 Tarih ve 25415 sayılı Resmi Gazete.

5 Seri Nolu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği, 19.01.2012 tarih ve 28178 sayılı Resmi Gazete.

Katma Değer Vergisi Genel Uygulama Tebliği, 26.04.2014 tarih ve 28983 sayılı Resmi Gazete.

257 Seri Nolu Gelir Vergisi Genel Tebliği, 30.12.2005 tarih ve 26039 sayılı Resmi Gazete,

258 Seri Nolu Gelir Vergisi Genel Tebliği, 30.09.2006 tarih ve 26305 sayılı Resmi Gazete,

87 Seri Nolu Gider Vergileri Genel Tebliği, 22.10.2010 tarih ve 27737 sayılı Resmi Gazete.

89 Seri Nolu Gider Vergileri Genel Tebliği, 19.01.2012 tarih ve 28178 sayılı Resmi Gazete.

Seri:V, No.125 Kaldıraçlı Alım Satım İşlemleri ve Bu İşlemleri Gerçekleştirebilecek Kurumlara İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ, 27.08.2011 tarih ve 28038 sayılı Resmi Gazete.

T.C. Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları Sirküleri/1 ÇVÖA /2007-1, 13.02.2007, http://www.gib.gov.tr/fileadmin/CifteVergilendirme/cifte_ver_sirku_1.htm, (05.04.2014)

VII-128.3 Varantlar ve Yatırım Kuruluşu Sertifikaları Tebliği, 10.09.2013 tarih ve 28761 sayılı Resmi Gazete.

Sarioğlu, G., TurdexTurkish Derivatives Exchange (29.11.2011), **Overview of The Turkish Derivatives Market**, Turkdex, Sunum, <http://www.vob.org.tr/VOBPortalTur/EduDocs/Singapur-GuzinSarioglu.pdf>, (01.08.2014).

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, Sermaye Piyasası Araçlarının Vergilendirilmesinde Son Durum Paneli, 08.03.2010, http://borsaistanbul.com/data/yayinlar/panel_5.pdf, (05.11.2014).